CREŞTINISM, PUR ŞI SIMPLU

CLIVE STAPLES LEWIS (1898 – 1963). Specialist în literatură engleză, medievală şi renascentistă; a predat la Oxford University şi la Cambridge University. Dincolo de domeniul strictei specialităţi, a vorbit cu prospeţime, cu intensitate, cu clarviziune şi umor, despre angajarea religioasă şi despre responsabilitatea morală în vremea de faţă; s-a adresat unui public foarte larg prin conferinţe, emisiuni radio şi numeroase cărţi. Printre lucrările de specialitate: English *Literature in the Sixteenth Century* (1954), *The Discarded Image* (1964).

Printre cărţile destinate publicului larg: The Chronicles of Narnia, The Cosmic Trilogy, Fire Four Loves, The Screwtape Letters, Mere Christianity, Miracles, The Problemof Pain, The Abolition of Man.

C.S. LEWIS

Creştinism.

3 7

pur şi simplu

Ediţie revăzută şi întregită cu o nouă introducere, a celor trei cărţi

Convorbiri radiofonice

Purtarea creştină şi Dincolo de personalitate

Traducere din engleză de DAN RĂDULESCU

HUMANITAS

Colecţie coordonată de ANCA MANOLESCU

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CLP a Bibliotecii Naţionale a României LEWIS, C. S.

Creştinism, pus şi simplu/C, S. Lewis: trad. din engl. de Dan Rădulescu.

— Bucureşti: Humanitas, 2004 ISBN 973 – 50 – 0617-O I. Rădulescu, Dan (trad.)
28
C.S. LEWIS
Mere Christianity
© Harper Collins Publishers 2001
© HUMANITAS, 2004, pentru prezenta versiune românească
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1.013701 Bucureşti, România tel. 021/222 85 46, fax 021/222 36 32 ivww. humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/223 15 01, fax 021/222 90 61, www.librariilehumanitas.ro
ISBN 973 – 50 – 0617-O
Prefaţă

Conţinutul acestei cărţi a fost iniţial difuzat pe calea undelor, şi apoi a fost publicat în trei părţi separate: *Broadcast Talks* [*Discuţii radiodifuzate*) (1942), *Christian Behaviour* (*Comportare creştină*) (1943) şi *Beyond Personality* [*Dincolo de personalitate*) (1945). În versiunile tipărite am făcut câteva adăugiri faţă de ceea ce spusesem la microfon, dar în rest ani lăsat textul în mare măsură neschimbat. O „convorbire radiofonică" ar trebui, cred eu, să fie cât mai apropiată de vorbirea liberă şi n-ar trebui să sune ca un eseu citit cu voce tare. De aceea am folosit, în convorbirile mele, toate prescurtările şi expresiile colocviale pe care le folosesc de obicei în conversaţie. Am redat aceste forme în versiunea tipărită folosind n-am în loc de *nu am* şi alte asemenea. Şi am tipărit în litere cursive toate cuvintele a căror importanţă am accentuat-o în prezentările mele prin modulaţia vocii. Acum înclin să cred că a fost o greşeală – un hibrid nedorit între arta vorbirii şi arta scrierii. Un vorbitor trebuie să folosească

inflexiunile vocii pentru a sublinia câte ceva din ceea ce spune pentru că mediul său de comunicare se pretează la această metodă: dar un scriitor nu ar trebui să folosească litere cursive pentru acelaşi scop. El are mijloacele sale proprii, diferite, pentru a scoate în evidenţă cuvintele-cheie şi ar trebui să le folosească. În această ediţie am desfiinţat prescurtările şi am înlocuit majoritatea cursivelor prin reformularea propoziţiilor în care apăreau, iară a pierde, sper, tonul „popular” sau „familiar” pe care l-am avut permanent în vedere. De asemenea, am adăugat şi şters acolo unde am crezut că înţeleg subiectul mai bine astăzi decât acum zece ani sau acolo unde ştiam că versiunea originală nu a fost bine înţeleasă de alţii.

Cititorul trebuie să fie avertizat că nu pot oferi vreun ajutor celor care ezită între două „confesiuni” creştine. Nu veţi afla de la mine dacă ar trebui să deveniţi anglican, metodist, prezbiterian sau romano-catolie. Omisiunea aceasta este voită (chiar şi în lista pe care am dat-o mai sus ordinea este alfabetică). Nu există niciun secret în legătură cu poziţia mea. Eu sunt un laic foarte de rând al Bisericii Angliei, situat nici prea „sus”, nici prea „jos” şi nici deosebit în alt mod. Dar în această carte eu nu încerc să convertesc pe nimeni la poziţia mea. Chiar de când am devenit creştin m-am gândit că cel mai bun, poate chiar singurul, serviciu pe care aş putea să-l fac semenilor mei necredincioşi ar fi să explic şi să apăr credinţa care a fost comună aproape tuturor creştinilor din toate timpurile. Am avut mai multe motive pentru a gândi în acest fel. În primul rând, problemele care-i despart pe creştini unii de alţii implică deseori aspecte de teologie înaltă sau chiar de istorie a Bisericilor, de care n-ar trebui să se ocupe decât adevăraţii experţi. N-aş fi fost în largul meu în asemenea ape, în care eu însumi am nevoie de ajutor înainte de a

putea ajuta pe alţii. În al doilea rând, cred că trebuie să recunoaştem că discutarea acestor puncte controversate nu are cum să aducă în comunitatea creştină vreun om din afara ei. Câtă vreme scriem şi discutăm despre aceste controverse, avem mai degrabă şansa de a-l îndepărta de orice confesiune creştină decât de a-l atrage într-a noastră. Divergenţele noastre nu trebuie discutate decât în prezenţa celor care cred că există un Dumnezeu şi că Iisus Christos este singurul său Fiu. În fine, am impresia că autori din ce în ce mai numeroşi şi mai talentaţi sunt deja angajaţi în asemenea controverse, în loc să ia apărarea a ceea ce Baxter numeşte creştinismul „pur şi simplu”. Am crezut totdeauna că aş putea fi de mai mare folos acolo unde aţa pare să fie mai subţire şi acolo m-am dus în chip firesc.

Din câte ştiu eu, acestea au fost singurele mele motive, şi aş fi foarte mulţumit dacă lumea nu ar trage concluzii fanteziste din tăcerea mea privind unele chestiuni controversate.

De exemplu, faptul că tac nu înseamnă neapărat că eu însumi sunt nehotărât. Uneori sunt într-adevăr nehotărât. Există între creştini probleme în discuţie cărora nu cred că li s-a găsit soluţia, Sunt unele a căror soluţie nu o voi cunoaşte poate niciodată; dacă le-aş formula, chiar într-o lume mai bună, s-ar putea (după câte ştiu eu) să primesc aceiaşi răspuns pe care l-a primit o persoană mult mai însemnată decât mine: „Ce ai tu? Tu urmează Mie”. Dar sunt şi chestiuni în care am o poziţie limpede, şi totuşi tac. Pentru că eu nu scriu ca să prezint ceva ce aş putea numi „religia mea”, ci ca să prezint creştinismul „pur şi simplu”, care este ceea ce este şi ceea ce a fost cu mult înainte să mă fi născut eu, fie că-mi place sau nu.

Unii oameni au tras concluzii neîntemeiate din faptul

că nu am spus despre Sfânta Fecioară Maria decât ceea ce e cuprins în afirmarea naşterii lui Christos din Fecioară. Motivul abţinerii mele este evident. Spunând mai mult, aş fi ajuns imediat într-o zonă foarte controversată. Nicio altă controversă dintre creştini nu trebuie abordată cu mai mult tact decât aceasta. Convingerile romano-catolicilor asupra acestui subiect sunt susţinute nu numai cu fervoarea obişnuită legată de orice convingere religioasă sinceră, ci şi (foarte firesc) cu acea sensibilitate specială, cavalerească, a unui bărbat care simte că este pusă în discuţie onoarea mamei sau a iubitei sale. Este foarte greu să ai altă părere decât a lor fără a fi considerat de ei atât un bădăran, cât şi un eretic. Dimpotrivă, convingerile protestante, total opuse cu privire la acest subiect, stârnesc sentimente atât de profunde încât ating chiar rădăcinile monoteismului. Protestanţilor radicali li se pare că este primejduită distincţia dintre Creator şi creatură (oricât de sfântă ar fi), că reapare politeismul. Ca urmare, este greu să ai altă părere decât a lor fără a fi considerat de ei ceva încă mai rău decât un eretic – adică un păgân. Dacă există vreun subiect care poate duce la eşecul unei cărţi despre creştinism „pur şi simplu”, făcând-o absolut nefolositoare celor care încă nu cred că fiul Fecioarei este Dumnezeu, atunci subiectul este chiar acesta.

Oricât ar părea de ciudat, din tăcerea mea asupra temelor controversate nu se poate nici măcar trage concluzia că eu le-aş socoti importante sau neimportante. Chiar şi importanţa lor este un subiect controversat. Creştinii nu sunt de acord cu privire la importanţa dezacordurilor lor. După ce doi creştini aparţinând unor culte diferite încep să discute o problemă, nu trece mult timp până ce unul dintre ei întreabă dacă un anumit punct este „într-adevăr important”, iar celălalt răspunde:

„Important? Păi, este absolut esenţial”.

Am spus toate acestea pentru a arăta limpede ce fel de carte am încercat să scriu, şi nicidecum pentru a-mi ascunde convingerile sau a scăpa de răspunderea lor. După cum am spus mai înainte, convingerile mele nu sunt secrete; folosind cuvintele unchiului Toby: „Ele pot fi găsite în Cartea de rugăciuni a Bisericii Angliei”.

Pericolul care mă ameninţa era să atribui esenţei creştinismului commi ceea ce era specific Biserică Angliei sau, şi mai rău, ceva specific mie. Am încercat să mă feresc de această primejdie trimiţând manuscrisul original a ceea ce în volum e Cartea a II-a unui număr de patru clerici (anglican, metodist, prezbiterian, romano-catolic} pentru a-l supune criticii lor. Metodistul a fost de părere că n-am vorbit destul despre credinţă, iar romano-catollcul a socotit că am mers cam prea departe în ceea ce priveşte lipsa relativă de importanţă a teoriilor care explică răscumpărarea. În celelalte privinţe am fost toţi cinci de acord. Pentru celelalte capitole nu am recurs la această „verificare” deoarece deosebirile de vederi care ar putea apărea aici între creştini nu ţin de diferenţele dintre confesiuni, ci de diferenţele dintre persoane sau dintre şcolile de gândire.

În măsura în care pot să-mi dau seama din recenzii şi din numeroasele scrisori pe care le-am primit, cartea, deşi imperfectă în alte privinţe, a reuşit cel puţin să prezinte un creştinism comun, central, care întruneşte acordul tuturor, sau creştinismul „pur şi simplu”, în acest fel s-ar putea linişti îngrijorarea criticilor care se tem că, dacă omitem punctele controversate, nu vom rămâne decât cu un factor comun vag şi lipsit de vlagă. Factorul comun se dovedeşte nu numai pozitiv, ci şi tăios, delimitându-se de toate credinţele necreştine printr-o prăpastie cu care nu se pot

compara nici chiar cele mai adânci fisuri din interiorul creştinătăţii. Dacă n-am putut sluji direct cauza reunirii ei, am arătat poate limpede de ce ar trebui să fim uniţi. Desigur că am fost întâmpinat cu o oarecare doză din legendarul *odium theologicum* de către unii membri convinşi ai comunităţilor diferite de a mea. Ostilitatea a venit mai mult de la oameni situaţi la margine, fie în Biserica Angliei, fie în afara ei, de la oameni care nu se prea încadrau în vreo comunitate. Consider acest fapt o stranie consolare. Apropierea cea mai strânsă dintre comunităţi, în spirit, dacă nu şi în doctrină, se realizează în centrul lor, unde îşi au locul copiii lor cei mai credincioşi. Acest lucru sugerează că în centrul fiecărei comunităţi se află ceva, sau Cineva, care vorbeşte cu acelaşi glas, în ciuda tuturor deosebirilor de credinţă, de temperament şi a tuturor amintirilor despre persecuţii reciproce.

Am vorbit destul despre omisiunile mele cu privire la doctrină. În Cartea a III-a, care tratează despre morală, am trecut de asemenea sub tăcere unele lucruri, însă din alt motiv. Din vremea când am fost infanterist în primul război mondial, am rămas cu o mare repulsie pentru oamenii care îndeamnă la luptă pe cei din linia frontului, deşi ei înşişi huzuresc la adăpost. Ca urmare, nu-mi vine să vorbesc pe larg despre ispite la care eu însumi nu sunt expus. Bănuiesc ca niciun om nu este ispitit de toate păcatele. Aşa se întâmplă că impulsul care-i împinge pe oameni la jocurile de noroc lipseşte din structura mea şi este sigur că plătesc pentru asta cu lipsa vreunui impuls bun care, prin exces sau pervertire, duce la păcatul amintit. Ca atare, nu mă consider calificat pentru a da sfaturi privitoare la jocurile de noroc acceptabile sau inacceptabile; nu ştiu nici măcar dacă există vreun joc de noroc acceptabil. De asemenea, nu am spus nimic despre problema controlării

naşterilor. Nu sunt femeie, nu sunt nici măcar căsătorit şi nici nu sunt preot. N-am crezut că aş fi omul potrivit pentru a lua o poziţie fermă privitoare la dureri, primejdii şi cheltuieli de care eu sunt scutit; nu am nici obligaţii pastorale de a lua atitudine în această chestiune.

S-ar putea ridica obiecţii mult mai profunde – care au şi fost exprimate – împotriva folosirii de către mine a cuvântului *creştin* pentru a desemna pe cineva care acceptă doctrinele generale ale creştinismului. Lumea întreabă: „Cine eşti tu ca să stabileşti cine este şi cine nu este creştin?" sau „N-ar putea fi oare un om care nu crede în aceste doctrine mult mai creştin, mai apropiat de spiritul lui Christos, decât unii care cred în ele?" Iată o obiecţie într-un anumit fel foarte corectă, foarte generoasă, foarte spirituală şi plină de bun-simţ. Are toate calităţile posibile cu excepţia celei de a fi folositoare. Fiindcă pur şi simplu nu putem folosi limbajul în sensul dorit de aceşti critici iară a provoca un dezastru. Voi încerca să explic chestiunea referindu-mă la istoria unui alt cuvânt, mult mai puţin important.

Cuvântul *gentleman* însemna la origine ceva concret: o persoană care avea un blazon şi ceva moşie. Când spuneai despre cineva că este „un gentleman" nu-i făceai un compliment, ci doar menţionai un fapt. Dacă spuneai despre cineva că nu este „un gentleman" nu-l insultai, ci dădeai o informaţie. Nu exista nicio contradicţie în afirmaţia că John era şi mincinos şi gentleman, după cum nici azi nu este vreo contradicţie în afirmaţia că James este şi prost, şi absolvent de facultate. Au venit apoi unii care au zis – cât se poate de corect, generos, spiritual, cu bun-simţ şi tot ce mai vreţi, numai cu folos nu – „Ah, dar purtarea este mai importantă la un gentleman decât blazonul şi moşia. E un adevărat gentleman cel care se

poartă aşa cum ar trebui să se poarte un gentleman. Este evident că, în acest sens, Edward este un gentleman mult mai adevărat decât John”. Intenţiile lor erau bune. Să fii onorabil, cuviincios şi curajos este desigur mult mai bine decât să ai un blazon. Dar nu este acelaşi lucru. Mai rău decât atât, nu este ceva care să aibă acelaşi înţeles pentru toată lumea. A numi pe cineva „un gentleman” în sensul acesta nou, rafinat, devine de fapt nu o modalitate de a da informaţii despre el, ci o modalitate de a-l lăuda; a nega faptul că este „un gentleman” devine pur şi simplu o modalitate de a-l insulta. Când un cuvânt nu mai este folosit pentru a descrie, ci pentru a preţui, el nu mai oferă date despre obiect, ci indică doar atitudinea vorbitorului faţă de obiect. (O mâncare „bună” nu înseamnă altceva decât o mâncare pe placul vorbitorului.) Un *gentleman*, o dată ce cuvântul a fost spiritualizat şi rafinat faţă de vechiul lui înţeles, brut şi obiectiv, nu mai înseamnă nimic altceva decât că vorbitorului îi place persoana respectivă. Ca urmare, cuvântul *gentleman* este acum nefolositor. Aveam deja la dispoziţie o mulţime de cuvinte pentru a ne exprima aprobarea faţă de o persoană, şi nu mai era nevoie de încă unul; pe de altă parte, dacă cineva doreşte să folosească termenul în sensul său vechi (ca, de pildă, într-o lucrare istorică), trebuie neapărat să dea nişte explicaţii, deoarece înţelesul originar al cuvântului s-a deteriorat.

Acum, dacă li se va permite oamenilor să spiritualizeze şi să rafineze sau, cum ar zice ei, să „aprofundeze” sensul cuvântului creştin, cuvântul acesta va deveni şi el foarte curând nefolositor. În primul rând, creştinii înşişi nud vor mai putea aplica nimănui. Nu ne este nouă dat să spunem cine este, în sensul cel mai profund, apropiat sau nu de spiritul lui Christos. Noi nu

putem vedea ce este în inima oamenilor. Nu putem judeca şi chiar ni se interzice să judecăm. Am păcătui prin aroganţă dacă am spune că un anume om este sau nu creştin în sensul acesta rafinat al cuvântului. Or, este evident că un cuvânt care nu poate fi aplicat niciodată nu poate fi un cuvânt foarte folositor. În ceea ce-i priveşte pe necredincioşi, ei vor folosi fără îndoială bucuroşi curantul în sensul lui rafinat. În gurile lor va deveni pur şi simplu un cuvânt de laudă. Spunând despre cineva că este creştin, ei vor vrea să se înţeleagă că îl consideră a fi un om bun. Acest sens acordat cuvântului nu va îmbogăţi limba, pentru că există deja cuvântul *bun*. Iar între timp cuvântul *creştin* va deveni nefolositor pentru împlinirea scopului său adevărat.

Trebuie aşadar să rămânem la sensul originar, evident. Numele de *creştini* a fost dat pentru prima oară în Antiohia (Faptele 11, 26) „ucenicilor”, adică acelora care acceptau învăţătura apostolilor. Nu încape nicio îndoială că denumirea s-a mărginit la cei care au profitat în mod adecvat de această învăţătură. Nu încape îndoială că denumirea nu s-a aplicat celor care – într-un oarecare fel rafinat, spiritual, lăuntric – au fost „mult mai apropiaţi de spiritul lui Christos” decât cei mai nemulţumitori dintre ucenici. Nu este o problemă teologică sau morală. Este doar problema folosirii unor cuvinte astfel încât să le putem înţelege cu toţii. Atunci când un om care acceptă doctrina creştină trăieşte într-un mod nedemn de ea, ne exprimăm mai limpede spunând că este un creştin rău decât spunând că nu este un creştin.

Niciun cititor nu va socoti, sper, creştinismul „pur şi simplu” la care mă refer aici drept o credinţă alternativă faţă de credinţele comunităţilor existente – ca şi cum cineva ar putea să-l adopte în locul congregaţionalismului,

sau ortodoxiei, sau oricărei alte confesiuni creştine. El ar fi mai curând ca o sală din care se deschid uşi spre mai multe încăperi. Dacă pot aduce pe cineva în această sală, am reuşit ceea ce mi-am propus să fac. Dar numai în încăperi se află sobe, scaune şi hrană. Sala este locul în care se aşteaptă, un loc din care se pot încerca diferitele uşi, şi nu un spaţiu în care se locuieşte. Ca locuinţă este preferabilă, cred eu, chiar şi camera cea mai proastă (oricare ar putea fi aceea). Este adevărat că unii oameni pot găsi de cuviinţă că trebuie să aştepte vreme îndelungată în sală, în timp ce alţii vor fi aproape de îndată siguri la ce uşă trebuie să bată. Nu ştiu de ce există această deosebire, dar sunt sigur că Dumnezeu nu lasă pe cineva să aştepte decât dacă El ştie că aceluia îi prieşte aşteptarea. Când vei ajunge în încăperea ta, vei constata că aşteptarea îndelungată ţi-a făcut un bine pe care altfel nu l-ai fi căpătat. Dar şederea în sală trebuie privită ca o aşteptare şi nu ca o instalare. Trebuie să te rogi necontenit pentru a dobândi lumina şi, chiar dacă rămâi în sală, trebuie să începi să asculţi de regulile care sunt comune întregii case. Şi mai presus de toate, trebuie să te întrebi care este uşa cea adevărată, nu cea care-ţi place mai mult datorită lemnului din care este făcută şi culorii în care este vopsită. Ca să spunem lucrurilor pe nume, întrebarea nu ar trebui să fie: „Îmi place această slujbă religioasă?”, ci „Sunt oare adevărate aceste doctrine? Se află aici sfinţenie? Mă îndeamnă conştiinţa spre ce este aici? Reţinerea mea de a bate la această uşă se datorează oare mândriei mele, gusturilor mele, sau antipatiei mele personale faţă de un anume păzitor de uşă?”

Când ai ajuns în încăperea ta, în binevoitor faţă de cei care au ales alte uşi şi faţă de cei care au rămas în sală. Dacă au greşit, au cu atât mai multă nevoie de rugăciunile

tale; iar dacă îţi sunt duşmani, eşti sub porunca de a te ruga pentru ei. Este una din regulile comune întregii case.

CARTEA ÎNTÂI

Bine şi rău, o cheie pentru înţelegerea universului

Legea Naturii Umane

Oricui i s-a întâmplat să audă oameni care se ceartă. Citea dată cearta lor sună caraghios, alteori sună chiar neplăcut; dar oricum ar suna, cred că putem învăţa ceva foarte important ascultând lucrurile pe care şi le zic. Ei îşi spun lucruri ca acestea: „Cum ţi-ar plăcea dacă cineva ţi-ar face una ca asta?" – „Ăsta este locul meu, am fost primul aici" – „Lasă-l în pace, nu-ţi face niciun rău" – „De ce să te bagi în faţă?" – „Dă-mi o felie din portocala ta, eu ţi-am dat una dintr-a mea" – „Haide, ai promis doar". Oamenii spun asemenea lucruri în fiecare zi, atât cei educaţi, cât şi cei needucaţi, atât copiii, cât şi adulţii.

Dar ceea ce mă interesează pe mine din toate spusele lor este că fiecare dintre ei nu spune doar că se întâmplă să nu-i placă purtarea celuilalt. El face apel la un fel de model de purtare pe care se aşteaptă ca celălalt să-l cunoască. Şi foarte rar celălalt îi răspunde: „La naiba cu modelul tău". Aproape totdeauna încearcă să arate că ceea ce a făcut el nu se opune de fapt modelului, sau că, dacă se opune, există o scuză specială. Pretinde că ar exista în acest caz particular un motiv special pentru care persoana care a ocupat prima locul ar trebui să-l cedeze, sau că lucrurile stăteau cu totul altfel când a primit felia de portocală, sau că s-a întâmplat ceva care îl eliberează de promisiunea făcută. Pare, de fapt, că amândouă părţile au în vedere un fel de Lege sau Regulă a purtării corecte, a purtării decente, a moralităţii sau cum vreţi s-o numiţi, cu privire la care sunt de acord. Şi au într-adevăr. Fiindcă, dacă n-ar fi avut aşa ceva în minte, ar fi putut, desigur, să

se bată ca nişte animale, dar nu s-ar fi putut certa în sensul omenesc al cuvântului. A te certa înseamnă a încerca să arăţi că omul celălalt greşeşte. Şi n-ar avea niciun rost încercarea de a face aşa ceva dacă nu aţi avea, şi tu şi el, un fel de înţelegere cu privire la ceea ce sunt Binele şi Răul, după cum n-ar avea niciun rost să se spună că un fotbalist a comis un fault dacă n-ar fi existat vreo înţelegere privitoare la regulile fotbalului.

În fapt, această Lege sau Regulă despre Bine şi Rău era numită mai demult Legea Naturii. Astăzi, când vorbim despre „legile naturii" înţelegem de obicei lucruri ca legea gravitaţiei, sau a eredităţii, sau ca legile chimiei. Dar când gânditorii din trecut numeau Legea Binelui şi a Răului „Legea Firii", ei aveau de fapt în vedere Legea Naturii Umane. Ideea era că, exact aşa cum toate corpurile sunt guvernate de legea gravitaţiei, iar organismele de legile biologice, tot aşa creatura numită om avea şi ea legile sale – cu această mare deosebire că un corp nu poate alege dacă ascultă sau nu de legea gravitaţiei, în timp ce omul poate alege fie să asculte, fie să nu asculte de Legea Naturii Umane.

Putem spune acest lucru şi în alt fel. Fiecare om este în orice moment supus mai multor serii de legi, dar există doar una singură căreia este liber să nu i se supună. Având un corp, el este supus gravitaţiei şi nu poate să nu-i dea ascultare; dacă este lăsat în aer fără susţinere, nu poate alege să nu cadă, la fel ca o piatră. Ca organism, el este supus diverselor legi biologice pe care, aidoma unui animal, nu le poate încălca. Aşadar, nu poate încălca acele legi pe care le împărtăşeşte cu alte creaturi; dar legea căreia poate să nu-i dea ascultare, dacă el alege neascultarea, este cea proprie naturii sale umane, acea lege pe care n-o împărtăşeşte cu animalele sau vegetalele

sau obiectele anorganice.

Această lege a fost denumită Legea Naturii deoarece lumea credea că fiecare om o cunoştea în mod natural şi nu trebuia s-o înveţe. Fireşte, nimeni nu voia să spună că nu se putea găsi ici şi colo câte un individ stingher care să n-o cunoască, tot aşa cum se găsesc unele persoane care nu recunosc culorile sau n-au ureche muzicală. Dar considerând omenirea în ansamblul ei, credeau că ideea omenească despre purtarea cuviincioasă era evidentă pentru toată lumea. Şi cred că aveau dreptate. Dacă n-ar fi fost aşa, atunci tot ceea ce s-a spus despre război ar fi fost lipsit de sens. Ce sens avea să se spună despre duşman că nu avea dreptate dacă dreptatea nu ar fi un lucru real pe care naziştii îl cunoşteau în adâncul sufletelor lor tot atât de bine ca şi noi, un lucru pe care ar fi trebuit ca atare să-l pună în practică? Dacă n-ar fi avut noţiunea a ceea ce noi înţelegem prin bine, atunci, deşi ar fi trebuit totuşi să ne luptăm cu ei, nu i-am fi putut învinovăţi pentru asta nici cât pentru culoarea diferită a părului lor.

Unii zic, ştiu prea bine, că ideea unei Legi a Firii sau a purtării cuviincioase care ar fi cunoscută de toată lumea nu este valabilă, deoarece civilizaţii diferite şi epoci diferite au avut principii morale foarte diferite.

Dar nu este adevărat. Au fost deosebiri între principiile lor morale, dar aceste deosebiri nu s-au ridicat niciodată până la deosebire totală. Dacă s-ar osteni cineva să compare învăţăturile morale ale vechilor egipteni, babilonieni, hinduşi, chinezi, greci şi romani, ceea ce îl va izbi va fi cât de asemănătoare sunt atât între ele, cât şi cu învăţătura noastră. Am adunat o parte din aceste mărturii în suplimentul unei alte cărţi denumite *Abolirea omului*; dar pentru scopul nostru prezent trebuie doar să-i cer cititorului să se gândească la ceea ce ar însemna o morală

total diferită. Închipuiţi-vă o ţară în care oamenii ar fi admiraţi fiindcă au dat bir cu fugiţii de la o bătălie, sau în care un om este mândru pentru că a înşelat pe toţi oamenii care s-au purtat bine cu el. Aţi putea tot atât de bine să vă închipuiţi o ţară unde doi şi cu doi fac cinci. Oamenii au avut păreri diferite cu privire la cei faţă de care ar trebui să fie altruişti – fie că era vorba doar de familia proprie, fie de compatrioţi sau de oricine. Dar au fost totdeauna de acord că n-ar trebui să ţii seamă în primul rând de tine. Egoismul n-a fost niciodată admirat. Oamenii au avut păreri diferite cu privire la numărul soţiilor pe care le-ar putea avea, dar au fost totdeauna de acord că nu poţi avea orice femeie care îţi place.

Dar lucrul cel mai remarcabil este următorul. De câte ori găseşti un om care spune că nu crede în realitatea Binelui şi Răului, îl vei vedea puţin mai târziu luându-şi vorba înapoi. Poate să-şi încalce promisiunea către tine, dar dacă tu încerci să nu te ţii de promisiunea pe care i-ai făcut-o lui, se va plânge cât ai zice „peşte” că nu e drept. O naţiune poate spune că tratatele nu contează; dar apoi, în clipa următoare, se va dezice, spunând că tratatul acela pe care vrea să-l încalce era unul nedrept. Dar dacă tratatele nu contează şi nu există vreun lucru precum Binele şi Răul – cu alte cuvinte, dacă nu există o Lege a Firii – care este deosebirea între un tratat drept şi unul nedrept? Nu-i aşa că s-au dat singuri de gol arătând că, orice ar spune, cunosc cu adevărat Legea Firii ca oricare alţii?

Pare deci că suntem forţaţi să credem în realitatea Binelui şi Răului. Lumea poate greşi în legătură cu Binele şi Răul, tot aşa cum greşeşte uneori când adună cifre; dar, ca şi pentru tabla înmulţirii, nu este vorba doar de gusturi sau de păreri. Dacă ne-am înţeles asupra acestui lucru, trec mai departe la pasul următor, şi anume: niciunul

dintre noi nu se ţine cu adevărat de Legea Firii. Dacă sunt unele excepţii printre voi, le cer iertare. Ar fi mult mai bine să citească vreo altă carte, căci nimic din ceea ce mă pregătesc eu să spun nu-i priveşte. Şi acum, mă întorc spre fiinţele omeneşti obişnuite care au rămas.

Sper că nu veţi înţelege greşit ceea ce voi spune. Nu ţin predici, şi Cel de sus ştie că nu pretind a fi mai bun decât vreun altul. Încerc doar să atrag atenţia asupra unui fapt: faptul că în anul acesta, sau în luna aceasta, sau, mai degrabă, în chiar ziua aceasta, nu am reuşit să ne purtăm aşa cum ne aşteptăm de la alţii s-o facă. Pot exista tot felul de scuze pentru noi înşine. Atunci când ai fost atât de nedrept cu copiii erai foarte obosit. Treaba aceea cam dubioasă cu banii – cea pe care aproape c-ai uitat-o – s-a întâmplat pe când erai foarte strâmtorat. Şi ceea ce ai făgăduit să faci pentru amicul Cutărică, dar n-ai făcut niciodată – ei bine, n-ai fi promis niciodată aşa ceva dacă ai fi ştiut cât de grozav de ocupat aveai să iii. Cât despre purtarea ta faţă de soţie (sau soţ) sau soră (sau frate), dacă ai fi ştiut cât de enervanţi pot să fie, ceea ce nici nu e de mirare – şi, la urma urmei, cine naiba sunt eu? Sunt la fel ca ei… Vreau să spun că nu reuşesc să mă ţin foarte bine de Legea Firii şi, în momentul când îmi spune cineva că nu mă ţin de ea, se naşte în mintea mea un şirag de scuze lung cât braţul. Pe moment nu se pune întrebarea dacă scuzele sunt bune. Ideea este că ele dovedesc încă o dată cât de tare credem în Legea Firii, fie că ne place sau nu. Dacă nu credem într-o purtare cuviincioasă, de ce suntem atât de dornici să prezentăm scuze pentru că nu ne-am purtat cum se cuvine? Adevărul este că noi credem atât de mult în cuviinţă – simţind apăsarea Autorităţii Legii – încât nu putem suporta faptul că o încălcăm, şi drept urmare încercăm să scăpăm de răspundere. Pentru că, după cum

observaţi, găsim toate explicaţiile acestea numai pentru reaua noastră purtare. Nu punem pe seama oboselii sau grijilor sau foamei decât răutatea noastră, în timp ce bunătatea noastră ne aparţine.

Iată, deci, care sunt pe scurt cele două puncte pe care voiam să le subliniez. În primul rând, că fiinţele omeneşti, pe toată întinderea pământului, au această curioasă idee că ar trebui să se comporte într-un anumit fel şi că nu se pot descotorosi de ideea aceasta. În al doilea rând, că de fapt oamenii nu se poartă în acest fel. Ei cunosc Legea Firii şi o încalcă. Aceste două fapte sunt temelia oricărei gândiri limpezi despre noi înşine şi despre universul în care trăim.

Câteva obiecţii

Dacă aceste două fapte sunt temelia, aş face bine să mă opresc pentru a o consolida înainte de a merge mai departe. Câteva din scrisorile pe care le-am primit arată că destul de mulţi oameni înţeleg greu ce este exact această Lege a Firii Omeneşti, sau Lege Morală, sau Regulă a Purtării Cuviincioase.

De pildă, unele persoane mi-au scris spunând: „Nu cumva ceea ce numiţi Legea Morală este pur şi simplu instinctul nostru de turmă şi nu s-a dezvoltat el întocmai ca şi celelalte instincte?” Nu tăgăduiesc că putem avea un instinct de turmă; dar prin Lege Morală înţeleg altceva. Ştim cu toţii ce înseamnă a fi îmboldit de instinct – de iubirea maternă, sau de instinctul sexual, sau de instinctul hrănirii. Înseamnă că simţi nevoia sau dorinţa puternică de a acţiona într-un anume fel. Şi, desigur, simţim uneori chiar dorinţa puternică de a ajuta o altă persoană, iar dorinţa aceasta este fără îndoială datorată instinctului de turmă. Dar a simţi dorinţa de a ajuta este ceva total diferit faţă de sentimentul că trebuie să ajuţi, fie că vrei, fie că nu

vrei. Să zicem că auzi strigătul de ajutor al unui om aflat în primejdie. Vei simţi probabil două dorinţe – una de a-i da ajutor (datorată instinctului tău de turmă), cealaltă de a te feri de pericol (datorată instinctului tău de conservare). Dar vei găsi înăuntrul tău, alături de aceste două impulsuri, un al treilea lucru care-ţi spune că ar trebui să urmezi impulsul de a ajuta şi să înăbuşi impulsul de a fugi de-acolo. Iar acest lucru care judecă cele două instincte, care hotărăşte care din ele ar trebui încurajat, nu poate fi niciunul din ele. Ai putea spune tot atât de bine că partitura care îţi indică, la un moment dat, să apeşi o anumită clapă a pianului şi nu alta, este ea însăşi una dintre notele claviaturii. Legea Morală ne arată melodia pe care trebuie s-o cântăm, iar instinctele noastre sunt doar clapele.

Iată şi un alt fel de a constata că Legea Morală nu este doar unul din instinctele noastre. Dacă două instincte sunt în conflict, şi în mintea unei fiinţe nu se află decât aceste două instincte, este evident că instinctul cel mai puternic trebuie să învingă. Dar în momentele când suntem pe deplin conştienţi de Legea Morală, ea ne spune de obicei să fim de partea celui mai slab dintre impulsuri. Vrei probabil să fii în siguranţă mai mult decât vrei să ajuţi omul care se îneacă, dar cu toate astea, Legea Morală îţi spune să-l ajuţi. Şi, cu siguranţă, ne spune deseori că e de încercat să ne mobilizăm instinctul corect aşa încât el să devină mai puternic decât este în mod natural. Vreau să spun că ne simţim adesea datori să ne stimulăm instinctul de turmă, trezindu-ne imaginaţia, şi stârnindu-ne mila şi alte sentimente, astfel încât să adunăm destulă energie ca să facem ceea ce este bine. Dar este clar că nu acţionăm *din* instinct atunci când acţionăm în aşa fel încât un instinct să devină mai puternic decât este. Ceea ce îţi

spune: „Instinctul tău de turmă este adormit, trezeşte-l”, nu poate fi însuşi instinctul de turmă. Ceea ce îţi spune care notă a pianului trebuie cântată mai tare nu poate fi însăşi această notă.

Iată şi o a treia cale de a vedea lucrurile. Dacă Legea Morală ar fi doar unul din instinctele noastre, ar trebui să putem desemna un anumit impuls interior care a fost totdeauna ceea ce numim „bun”, adică mereu în acord cu regula purtării corecte. Dar nu putem. Nu există în noi niciun impuls pe care Legea Morală n-ar putea să ne spună cândva să-l curmăm, şi niciunul pe care Legea n-ar putea să ne spună cândva să-l încurajăm. Este greşit să gândim că unele din impulsurile noastre – să zicem iubirea de mamă sau patriotismul – sunt bune, iar altele, ca sexul sau instinctul de luptă, sunt rele. Tot ce vrem să spunem este că ocaziile în care instinctul de luptă sau dorinţa sexuală trebuie înfrânate sunt ceva mai des întâlnite decât momentele când trebuie înfrânate iubirea de mamă sau patriotismul. Dar sunt şi situaţii când un bărbat căsătorit este dator să-şi încurajeze impulsul sexual şi un soldat este dator să-şi încurajeze instinctul de luptă. Sunt de asemenea împrejurări în care iubirea unei mame pentru copiii ei sau iubirea unui bărbat pentru ţara sa trebuie înăbuşite ca să nu ducă la nedreptăţi faţă de copiii altora sau faţă de alte ţări. La drept vorbind, nu există impulsuri bune sau rele. Gândiţi-vă din nou la un pian. Nu are în el două feluri de note, cele „bune” şi cele „rele”. Fiecare notă este bună câteodată şi rea altă dată. Legea Morală nu este un instinct sau ansamblul instinctelor cuiva: este ceva care produce un fel de melodie (melodia pe care o numim virtute sau purtare dreaptă) prin îndrumarea instinctelor.

Printre altele, chestiunea aceasta are o mare însemnătate practică. Cel mai periculos lucru pe care-l poţi

face este să iei drept bun oricare impuls al firii tale şi să-l consideri ca pe ceva care ar trebui urmat cu orice preţ. Oricare din impulsurile noastre ne poate transforma în demoni dacă-l luăm drept un sfetnic absolut. Ai putea să te gândeşti că dragostea pentru oameni în general este un impuls corect, dar nu este aşa. Dacă laşi deoparte dreptatea, te vei trezi că nesocoteşti înţelegerile, că falsifici dovezile la judecată „în folosul omenirii" şi că devii în cele din urmă un om crud şi perfid.

Alţi oameni mi-au scris întrebându-mă dacă „Ceea ce numiţi Lege Morală nu este oare doar o convenţie socială, ceva implantat în noi prin educaţie?" Cred că aici este o neînţelegere. Oamenii care pun această întrebare iau drept bun faptul că dacă am învăţat ceva de la părinţi şi dascăli, acel ceva trebuie să fie doar o invenţie umană. Dar, desigur, nu este aşa. Toţi am învăţat la şcoală tabla înmulţirii. Un copil care a crescut singur într-o insulă pustie n-ar cunoaşte-o. Dar cu siguranţă asta nu înseamnă că tabla înmulţirii este pur şi simplu o convenţie umană, ceva pe care fiinţele omeneşti au făcut-o pentru ele şi pe care ar fi putut-o face altfel dacă aşa le-ar fi plăcut, Sunt întru totul de acord că învăţăm Regula Purtării Cuviincioase de la părinţi şi dascăli, de la prieteni şi din cărţi, aşa cum învăţăm orice altceva. Dar unele din lucrurile pe care le învăţăm sunt doar convenţii care ar fi putut fi altfel – învăţăm să ţinem dreapta pe şosele, dar ar fi putut tot atât de bine să fie regula de a ţine stânga – iar altele, ca matematicile, sunt adevăruri reale. Problema este cărei clase îi aparţine Legea Naturii Umane.

Sunt două motive pentru a afirma că aparţine aceleiaşi clase ca matematicile. Primul este că, aşa cum am spus în capitolul întâi, deşi există deosebiri în privinţa ideilor morale de la o ţară la alta, de la o epocă la alta,

deosebirile nu sunt de fapt foarte mari – nici pe departe atât de mari cum îşi închipuie unii; aceeaşi lege poate fi recunoscută peste tot, în timp ce simplele convenţii, ca regula circulaţiei sau felul în care se îmbracă oamenii, pot fi oricât de deosebite. Iată şi al doilea motiv. Când te gândeşti la aceste deosebiri între morala unui popor şi cea a altuia, consideri că morala unuia dintre popoare poate fi cumva mai bună sau mai rea decât a celuilalt? Pot fi socotite anumite schimbări drept nişte îmbunătăţiri? Dacă nu, atunci e sigur că n-ar putea exista niciodată vreun progres moral. Progres nu înseamnă doar schimbare, ci schimbare în bine. Dacă niciun ansamblu de idei morale n-ar fi mai adevărat sau mal bun decât un altul, preferinţa pentru morala civilizată faţă de morala sălbatică n-ar avea sens, nici preferinţa pentru morala creştină faţă de morala nazistă. De fapt, credem cu toţii că anumite sisteme morale sunt mai bune decât altele. Credem că unii dintre oamenii care au încercat să schimbe ideile morale ale epocii lor au fost ceea ce am numi reformatori sau pionieri – oameni care înţelegeau mai bine morala decât vecinii lor. Foarte bine aşadar. În clipa în care spui că un ansamblu de idei morale poate fi mai bun decât altul, le compari pe fiecare cu un etalon, zicând că unul din ele este mai conform cu etalonul decât celălalt. Dar etalonul cu care se compară două lucruri este ceva diferit de amândouă. Le compari, de fapt, pe amândouă cu o Morală Reală, admiţând că există ceva ca un Bine real, independent de ceea ce gândeşte lumea, şi că ideile unora se apropie mai mult de Binele real decât ale altora. Sau s-o spunem altfel. Dacă ideile tale morale pot fi mai adevărate, şi cele ale naziştilor mai puţin adevărate, trebuie să fie ceva – vreo Morală Reală – care să fie adevărată şi pentru ei. Motivul pentru care ideea ta despre New York poate fi mai

adevărată sau mai puţin adevărată decât a mea constă în faptul că New York-ul este un loc real, care există cu totul independent faţă de ceea ce gândeşte fiecare din noi. Dacă spunând „New York” fiecare înţelege doar „oraşul pe care mi-l închipui în mintea mea”, cum ar putea unul dintre noi să aibă idei mai adevărate decât celălalt? Nici n-ar putea fi vorba de adevărat sau fals. În acelaşi fel, dacă Regula Comportării Cuviincioase ar însemna pur şi simplu „ceea ce întâmplător aprobă fiecare naţiune”, n-ar avea niciun sens să se spună că vreuna dintre naţiuni a fost vreodată mai corectă în aprobarea ei decât oricare alta şi niciun sens să se spună că lumea ar putea vreodată să devină mai bună sau mai rea din punct de vedere moral.

Afirm deci, în concluzie, că deşi deosebirile dintre ideile oamenilor asupra Comportării Cuviincioase te fac deseori să bănuieşti că nici n-ar exista o Lege naturală de Comportare, totuşi lucrurile la care suntem obligaţi să ne gândim în legătură cu aceste deosebiri dovedesc exact contrariul. Doar o vorbă înainte de a încheia. Am întâlnit oameni care exagerează deosebirile, pentru că nu fac distincţia între deosebirile de morală şi deosebirile de păreri asupra faptelor. De exemplu, un bărbat mi-a spus: Acum trei sute de ani, oamenii din Anglia ucideau vrăjitoarele. Era oare asta ceea ce numiţi Regula Naturii Umane sau a Comportării Corecte?” Dar motivul pentru care nu executăm vrăjitoarele este desigur acela că nu credem să existe asemenea lucruri. Dacă am crede cu adevărat că există fiinţe vândute diavolului, primind în schimb de la el puteri supranaturale şi folosind acele puteri pentru a-şi ucide vecinii, sau a-i înnebuni, sau pentru a aduce vreme rea – am fi cu siguranţă de acord că, dacă merita cineva pedeapsa cu moartea, atunci o merită aceste odioase „colaboraţioniste”. Aici nu este o deosebire

de principii morale: deosebirea priveşte doar faptul în sine. A nu mai crede în vrăjitoare poate fi un mare progres ştiinţific: nu este niciun progres moral în a nu le executa de vreme ce crezi că ele nici nu există. N-ai spune despre un om că este milos deoarece nu mai pune curse de şoareci fiind convins că nu mai există şoareci în casă.

Realitatea legii

Mă întorc acum la ceea ce am spus la sfârşitul primului capitol, şi anume că sunt două ciudăţenii la neamul omenesc. În primul rând, că oamenii sunt bântuiţi de ideea unei anumite comportări pe care ar trebui s-o aibă, şi care s-ar putea numi corectitudine, sau cuviinţă, sau moralitate, sau Legea Firii. În al doilea rând, că de fapt nu se comportă ca atare. Poate că unii se vor întreba de ce spun eu că acest lucru este ciudat. Ar putea să vi se pară cel mai firesc lucru de pe lume. Şi, mai cu seamă, v-aţi gândit, poate, că sunt cam aspru cu neamul omenesc. La urma urmelor, aţi putea spune, ceea ce eu numesc încălcarea Legii Binelui şi Răului sau a Firii nu înseamnă altceva decât că oamenii nu sunt perfecţi. Şi de ce naiba ar trebui să mă aştept să fie perfecţi? Ar fi un răspuns potrivit dacă ceea ce încercam să fac ar fi fost să cântăresc gradul exact de vină care ni se poate imputa pentru că nu ne purtăm aşa cum cerem altora să se poarte. Dar asta nu este deloc treaba mea. În prezent nu mă interesează vina; caut să găsesc adevărul. Şi din acest punct de vedere însăşi ideea că ceva nu este perfect, sau că nu este ceea ce ar trebui să fie, are anumite consecinţe.

Dacă iei un lucru ca o piatră sau un copac, el este ceea ce este şi pare lipsit de sens să spui că ar fi trebuit să fie altfel. Poţi spune desigur că o piatră „nu este bună” În cazul când vrei s-o foloseşti pentru ornamentarea grădinii sau că un copac „nu este bun” pentru că nu-ţi oferă atâta

umbră cât te-ai aşteptat. Dar tot ce vrei să spui cu asta este că se întâmplă ca piatra sau copacul să fie nepotrivite pentru un scop care este al tău. Doar în glumă poţi să le învinovăţeşti pentru aşa ceva. Ştii de fapt că, date fiind clima şi solul, copacul n-ar fi putut fi altfel. Ceea ce noi numim, din punctul nostru de vedere, un copac „rău" este un copac care ascultă de legile naturii tot atât cât şi unul „bun".

Aţi observat ce decurge de aici? Decurge faptul că legile pe care noi le numim de obicei ale naturii – de pildă, felul în care vremea influenţează un copac – pot să nu fie *legi* în sensul strict al cuvântului, ci doar într-un fel oarecare de a vorbi. Când spui că pietrele care cad ascultă totdeauna de legea gravitaţiei, nu este oare acelaşi lucru cu a spune că legea vrea să zică doar „ceea ce fac totdeauna pietrele"? Nu te gândeşti în niciun caz că atunci când o piatră este lăsată să cadă, ea îşi reaminteşte deodată că are ordin să cadă pe pământ. Vrei doar să spui că, de fapt, piatra cade. Cu alte cuvinte, nu poţi fi sigur că există ceva dincolo de fapte şi deasupra lor, vreo lege privitoare la ceea ce ar trebui să se întâmple, distinctă de ceea ce realmente se întâmplă. Legile naturii, aşa cum se aplică la pietre sau la copaci, pot doar să însemne „ceea ce, de fapt, face Natura". Dar este cu totul altceva când e vorba de Legea Firii Umane, de Legea Comportării Cuviincioase. Această lege nu înseamnă defel „ceea ce, de fapt, fac oamenii"; pentru că, aşa cum am arătat mai înainte, mulţi dintre ei nu ascultă de această lege, şi niciunul nu ascultă de ea întru totul. Legea gravitaţiei îţi arată ce fac pietrele dacă le laşi să cadă; dar Legea Firii Umane îţi arată ceea ce fiinţele umane ar trebui sau nu să facă. Cu alte cuvinte, când ai de-a face cu oamenii intervine ceva care se află deasupra şi dincolo de faptele în

sine. Există faptele (cum se poartă oamenii), dar există şi altceva (cum ar trebui ei să se poarte). În restul universului nu este nevoie decât de fapte. Electronii şi moleculele se comportă într-un anumit fel, şi de aici urmează anumite rezultate, şi cu asta se poate încheia povestea. Dar oamenii se poartă într-un anumit fel şi asta nu încheie povestea, pentru că ştim neîncetat că ei ar fi trebuit să se poarte în alt fel.

Acest lucru este atât de deosebit încât eşti ispitit să-i găseşti o explicaţie. De pildă, am putea încerca să spunem că atunci când afirmi că un om n-ar trebui să facă ce face, vrei să spui acelaşi lucru ca şi atunci când afirmi că o piatră are o formă proastă, respectiv că ceea ce face el nu este convenabil pentru tine. Dar nu este deloc adevărat. Un om care ocupă locul de la margine într-un compartiment de tren pentru că a ajuns primul acolo, şi un altul care s-a strecurat în locul acela, mutându-mi bagajul în timp ce eu eram întors cu spatele, sunt amândoi incomozi pentru mine. Dar eu îl socotesc vinovat pe cel de al doilea şi nu pe primul. Nu mă supăr – după ce a trecut o clipă în care m-am dezmeticit – pe un om care mi-a pus piedică din întâmplare; dar mă supăr pe un om care încearcă să-mi pună piedică, chiar dacă nu reuşeşte. Totuşi primul m-a lovit şi al doilea nu. Uneori, comportarea pe care o numesc rea nu-mi produce niciun inconvenient, ba chiar dimpotrivă. În război, fiecare parte poate socoti ca fiind foarte folositor un trădător al celeilalte părţi. Dar deşi îl folosesc şi-l plătesc, ei îl privesc ca pe un vierme uman. Deci nu se poate spune că ceea ce numim comportare cuviincioasă la alţii este ceea ce se întâmplă a fi de folos pentru noi. Cât priveşte comportarea decentă la noi înşine, cred că este foarte clar că ea nu înseamnă comportarea care aduce câştig. Înseamnă ceva de tipul a fi mulţumit cu

30 de şilingi când ai fi putut să câştigi 300, a-ţi face temele şcolare cinstit când ţi-ar fi fost uşor să copiezi, a lăsa în pace o fată cu care ai fi vrut să faci dragoste, a rămâne în locuri primejdioase când ai fi putut să te duci în locuri mai sigure, a te ţine de promisiunile pe care mai degrabă le-ai face uitate şi a spune adevărul chiar dacă asta te face să pari un prostănac.

Unii oameni zic că deşi o purtare cuviincioasă nu înseamnă ceva care foloseşte fiecărei persoane particulare într-un moment dat, ea înseamnă totuşi ceva care aduce un câştig omenirii în întregul ei; şi că, drept urmare, nu e nimic misterios în această treabă. Fiinţele umane, la urma urmelor, au o oarecare intuiţie; oamenii văd că nu poţi avea cu adevărat siguranţă sau fericire decât într-o societate unde fiecare joacă cinstit şi, pentru că văd acest lucru, încearcă să se poarte decent. Este, desigur, foarte adevărat că siguranţa şi fericirea pot veni doar de ia indivizi, clase şi naţiuni care se poartă cinstit, corect şi cumsecade unii cu ¿ţii. Acesta este unul din cele mai importante adevăruri din lume. Dar nu oferă nicio explicaţie faptului că simţim ceea ce simţim despre Bine şi Rău. Dacă te întrebi: „de ce ar trebui să fiu altruist?” şi răspunzi „deoarece este bine pentru societate”, te-ai putea apoi întreba „de ce să mă preocupe ceea ce este bine pentru societate dincolo de ceea ce îmi aduce *mie* un avantaj personal?”, şi atunci va trebui să răspunzi „deoarece ar trebui să fii altruist” – ceea ce pur şi simplu te readuce de unde ai plecat. Spui un adevăr, dar nu ajungi mai departe. Dacă un om ar întreba la ce e bun jocul de fotbal, răspunsul „pentru a da goluri” n-ar fi prea bun, pentru că încercarea de a da goluri este însuşi jocul, nu motivul jocului, şi ai spune de fapt doar că fotbalul este fotbal, ceea ce este adevărat, dar nu merită să fie spus. În

acelaşi fel, dacă un om întreabă la ce foloseşte o purtare cuviincioasă, n-are rost să răspunzi „pentru a face bine societăţii”, pentru că încercarea de a face bine societăţii, cu alte cuvinte de a fi altruist („societatea” nefiind altceva decât „ceilalţi oameni”), este unul din lucrurile care aparţin purtării cuviincioase; tot ceea ce spui este că purtarea decentă este purtarea decentă. Ai fi zis tot atât de mult dacă te-ai fi oprit la afirmaţia „oamenii ar trebui să fie altruişti”.

Vreau să mă opresc aici. Oamenii ar trebui să fie altruişti, ar trebui să fie corecţi. Nu că oamenii ar fi altruişti, nici că le-ar plăcea să fie altruişti, ci ar trebui să fie aşa. Legea Morală, sau Legea Firii Umane, nu este doar un fapt al purtării omeneşti, aşa cum Legea Gravitaţiei este, sau ar putea fi, pur şi simplu un fapt al comportării obiectelor grele. Pe de altă parte, Legea Firii nu este doar o simplă fantezie, întrucât nu putem să ne descotorosim de această idee, iar, dacă n-am ţine seamă de ea, cele mai multe lucruri pe care le spunem şi le gândim despre oameni ar fi doar inepţii. Şi nu este pur şi simplu o afirmaţie privitoare la cum ne-ar plăcea să se poarte oamenii ca să ne convină; pentru că purtarea pe care o numim rea sau incorectă nu este întocmai aceeaşi cu purtarea pe care o găsim neconvenabilă, ba poate fi chiar contrariul acesteia. Ca urmare, această Regulă a Binelui şi Răului, sau Legea Firii Umane, sau cum vreţi să-i spunem, trebuie într-un fel sau altul să fie ceva real – un lucru care este într-adevăr acolo, nu ceva făcut de noi. Şi totuşi nu este un fapt în sensul obişnuit, în acelaşi fel în care purtarea noastră efectivă este un fapt. Începem să întrezărim că va trebui să admitem că există mai mult decât un singur soi de realitate; că, în acest caz particular, există ceva mai presus şi dincolo de faptele obişnuite ale

purtării omeneşti şi totuşi ceva cu certitudine real – o lege reala, pe care n-a făcut-o niciunul dintre noi, dar a cărei presiune o resimţim cu toţii.

Ce se află în spatele legii

Haideţi să recapitulăm ceea ce am aflat până acum. În cazul pietrelor şi pomilor şi al altor lucruri de acelaşi fel, ceea ce numim Legile Naturii pot să nu fie altceva decât un fel de a vorbi. Când spui că natura este guvernată de anumite legi, asta poate însemna, de fapt, doar că natura se comportă într-un anume fel. Aşa-zisele legi pot să nu fie de fapt ceva real – ceva mai presus şi dincolo de faptele concrete pe care le observăm. Dar în cazul omului, am văzut că asta nu se potriveşte. Legea Firii Umane, sau a Binelui şi a Răului, trebuie să fie ceva mai presus şi dincolo de faptele concrete ale comportării umane. În acest caz, în afară de faptele concrete, mai există altceva – o lege reală pe care nu am inventat-o noi şi de care ştim că ar trebui să ascultăm.

Vreau acum să discutăm despre ce ne arată această lege cu privire la universul în care trăim. De când oamenii au devenit capabili să gândească s-au întrebat permanent ce este de fapt universul şi cum a ajuns să se afle acolo, în linii mari, s-au susţinut două concepţii. Întâi, este cea care se numeşte concepţia materialistă. Lumea care acceptă această concepţie crede că materia şi spaţiul există şi au existat totdeauna, din întâmplare, nimeni nu ştie de ce; şi că materia, comportându-se în anumite moduri fixe, a produs din întâmplare, printr-un fel de lovitură norocoasă, făpturi ca noi înşine, capabile să gândească. Cu o şansă dintr-o mie, ceva s-a lovit de soarele *nostru* şi l-a făcut să producă planetele; cu altă a mia şansă au apărut pe una din aceste planete substanţele chimice necesare vieţii şi temperatura potrivită, şi astfel o parte din materia de pe

pământ a căpătat viaţă; iar apoi, printr-o lungă serie de şanse, făpturile vii s-au dezvoltat în fiinţe ca noi. Cealaltă concepţie este cea religioasă.[1] Potrivit ei, ceea ce se afla în spatele universului seamănă mai mult cu o minte gânditoare decât cu orice altceva. Asta vrea să spună că este conştientă, şi are scopuri, şi preferă un lucru altuia. Şi, conform acestei concepţii, ea a făcut universul, în parte pentru scopuri pe care nu le cunoaştem, dar în parte, pentru a produce desigur creaturi asemănătoare cu sine – vreau să zic, asemănătoare cu sine în ceea ce priveşte faptul că gândesc. Vă rog să nu credeţi că una dintre aceste două concepţii a fost susţinută cu mult timp în urmă şi că cealaltă i-a luat treptat locul. Ambele concepţii au apărut orişiunde au existat oameni care gândesc. Mai notaţi un lucru. Folosind ştiinţa în înţelesul ei obişnuit, nu se poate afla care dintre concepţii este cea corectă. Ştiinţa lucrează prin experimente. Urmăreşte cum se comportă lucrurile. Orice afirmaţie ştiinţifică, cât ar părea de complicată, înseamnă în definitiv cam aşa ceva: „am orientat telescopul spre cutare şi cutare parte a cerului la ora 2 20 a.m. În ziua de 15 ianuarie şi am văzut asta şi asta”, sau „am pus atâta din substanţa asta într-un vas şi

1a l credinţei în Dumnezeu şi nimic din consecinţele mai puţin plăcute ale acestei credinţe. Cînd te simţi în formă, soarele străluceşte şi nu vrei să crezi că întregul univers este doar un dans mecanic al atomilor, este agreabil să te poţi gîndi la această mare Forţă misterioasă rostogolindu-se de-a lungul veacurilor şi purtîndu-te pe tine pe creasta sa. Dacă, pe de altă parte, vrei să faci ceva mai degrabă josnic, elanul vital, fiind doar o forţă oarbă, fără morală şi fără minte, nu se va amesteca în treburile tale ca acel Dumnezeu plicticos despre care am învăţat cîte ceva cînd eram copii. Elanul vital este un fel de Dumnezeu îmblînzit. Poţi să-l pui în funcţie cînd vrei, dar el nu te va bate la cap. Toate emoţiile religiei şi nici unul din costurile ei. Nu e cumva elanul vital cea mai mare realizare din lume a gîndirii modelate de iluzii?

am încălzit-o la cutare temperatură şi s-a întâmplat asta şi asta”. Să nu credeţi că mă ridic împotriva ştiinţei, spun doar care este treaba ştiinţei. Şi cu cât un om este mai savant, cu atâta (cred eu} va fi mai de acord cu mine că asta este treaba ştiinţei – o treabă de altfel foarte folositoare şi necesară. Dar de ce un lucru oarecare a ajuns să fie acolo, şi dacă este ceva în spatele lucrurilor pe care le observă ştiinţa – ceva care este altfel – asta nu este o întrebare ştiinţifică. Dacă există „ceva în spate”, atunci acel „ceva” fie va rămâne pe deplin necunoscut oamenilor, fie se va face cunoscut într-un alt fel. Afirmaţia că există un asemenea lucru, precum şi afirmaţia că nu există un asemenea lucru nu sunt niciuna nici alta afirmaţii pe care poate să le facă ştiinţa. Şi adevăraţii oameni de ştiinţă nici nu le fac de obicei. De regulă ziariştii şi romancierii populari care au prins din manuale câteva resturi nedigerate sunt cei care fac asemenea afirmaţii. La urma urmei, avem de-a face cu o problemă de bun-simţ. Presupunând chiar că ştiinţa ar deveni completă şi ar cunoaşte fiecare lucruşor din întregul univers, este clar că întrebările „de ce există un univers?”, „de ce merge înainte?”, „are el vreun înţeles?” ar rămâne fără răspuns.

Aşadar situaţia ar fi fără ieşire dacă n-ar exista totuşi o excepţie. Există un lucru, şi numai unul, în tot universul, despre care ştim mai mult decât am putea afla prin observaţie externă. Acest singur lucru este omul. Noi nu doar observăm oameni, noi *suntem* oameni. Avem în acest caz, cum s-ar spune, informaţie dinăuntru; suntem în cunoştinţă de cauză. Şi din acest motiv ştim că oamenii sunt supuşi unei legi morale, pe care nu ei au făcut-o, pe care n-o pot uita nici atunci când încearcă s-o facă, o lege de care ştiu că ar trebui să asculte. Ţineţi seama de următorul lucru. Oricine ar studia omul din afara sa, aşa

cum studiem electricitatea sau varza, necunoscând limbajul nostru şi neputând prin urmare să afle ceva despre noi de la noi înşine, ci doar observând din afară ce facem, n-ar putea niciodată să afle că avem această lege morală. Şi cum ar putea oare, dacă observaţia nu-i arată decât ceea ce facem, în timp ce legea morală este ceea ce ar trebui să facem. În acelaşi fel, dacă ar fi ceva mai presus sau dincolo de faptele observate în legătură cu pietrele sau cu vremea, noi, studiindu-le din afară, n-am putea niciodată spera să descoperim lucrul acela.

Situaţia problemei este deci următoarea. Vrem să ştim dacă universul este aşa cum este fără niciun motiv sau dacă există o putere în spatele său care-l face să fie ceea ce este. Întrucât această putere, dacă există, nu este unul din faptele observate, ci o realitate care produce faptele, nicio observare simplă a faptelor n-o poate descoperi. Există un singur caz în care putem şti dacă există ceva mai mult, şi anume cazul nostru. Şi în acest singur caz aflăm că există ceva. Se poate spune şi altfel. Dacă ar exista o putere care controlează universul din afară, ea nu ni s-ar putea arăta ca un fapt din interiorul universului – tot aşa cum arhitectul unei case n-ar putea fi un perete sau o scară sau o sobă din această casă. Singurul mod în care ne-am putea aştepta să ni se arate ar fi înăuntrul nostru, ca o influenţă sau o comandă care încearcă să ne facă să ne comportăm într-un anumit fel. Şi asta este exact ceea ce găsim înăuntrul nostru. Nu-i aşa că ar trebui să intrăm la bănuială? în singurul caz în care te poţi aştepta să capeţi un răspuns, răspunsul se dovedeşte a fi „da”; iar în celelalte cazuri, în care nu primeşti răspuns, poţi să-ţi dai seama de ce nu-l primeşti. Să presupunem că cineva m-ar întreba, când văd un om în uniformă albastră umblând pe stradă şi lăsând mici colete

de hârtie la fiecare casă, de ce bănuiesc că este vorba de scrisori? Aş răspunde: „pentru că de fiecare dată când omul acela lasă un colet asemănător pentru mine constat că este o scrisoare”. Şi dacă atunci el ar obiecta – „dar tu n-ai văzut niciodată toate scrisorile acelea pe care crezi că le primesc alţi oameni”, aş zice „sigur că nu, şi nici nu m-aş aştepta să le văd, fiindcă nu-mi sunt adresate mie. Explic doar ce sunt coletele pe care n-am voie să le deschid cu ajutorul celor pe care am voie să le deschid”. La fel este şi cu întrebarea de la care am pornit. Singurul colet pe care am voie să-l deschid este omul. Când fac asta, şi mai ales când deschid acel colet particular numit eu însumi, constat că eu nu exist de capul meu, că sunt supus unei legi; că cineva sau ceva vrea ca eu să mă port într-un anume fel. Nu cred, desigur, că dacă aş putea intra într-o piatră sau într-un copac aş găsi exact acelaşi lucru, aşa cum nu cred că toţi ceilalţi oameni de pe strada mea primesc aceleaşi scrisori ca şi mine. Mă aştept, de pildă, să constat că piatra trebuie să asculte de legea gravitaţiei – că în timp ce expeditorul scrisorilor îmi spune mie doar să ascult de legea naturii mele omeneşti, el obligă piatra să asculte legile naturii pietrelor. Dar mă aştept să aflu că în ambele cazuri există, aşa zicând, un expeditor de scrisori, o Putere în spatele faptelor, un Conducător, o Călăuză.

Să nu credeţi că merg mai repede decât merg de fapt. N-am ajuns nici la o sută de kilometri de Dumnezeul teologiei creştine. Am ajuns doar la ceva care conduce universul, şi care răsare în mine ca o lege care mă împinge să fac bine şi mă face să mă simt răspunzător şi stingherit atunci când fac rău. Trebuie să admitem, cred, că acest lucru seamănă mai mult cu o gândire decât seamănă cu orice alt lucru cunoscut – pentru că în definitiv singurul alt lucru cunoscut este materia şi e greu să-ţi închipui o

bucată de materie care dă instrucţiuni. Dar, desigur, nu trebuie să fie chiar la fel cu gândirea, şi încă mai puţin la fel cu o persoană. În capitolul următor vom vedea dacă putem descoperi ceva mai mult. Deocamdată doar un avertisment. În ultimele sute de ani oamenii au rostit tot felul de vorbe goale despre Dumnezeu. Eu nu vă ofer aşa ceva. Puteţi renunţa la vorbărie.

Avem motiv să Jâm neliniştiţi

Am terminat ultimul capitol cu ideea că prin legea morală ajunge până la noi cineva sau ceva din afara universului material. Şi bănuiesc că aici unii dintre voi s-au cam supărat. V-aţi gândit poate că v-am păcălit – că am împachetat cu grijă într-un înveliş filosofic ceva care s-a dovedit a nu fi decât încă o „trăncăneală religioasă”. Aţi simţit poate că eraţi gata să mă ascultaţi atâta timp cât credeaţi că am ceva nou de zis; dar dacă este vorba doar de religie, ei bine, lumea a încercat deja soluţia asta şi timpul nu se mai poate întoarce. Dacă este cineva care simte astfel, aş dori să-i spun trei lucruri.

Întâi, despre întoarcerea timpului. Credeţi că glumeam când am zis că poţi da ceasul înapoi, şi că este foarte normal s-o faci dacă ceasul nu merge bine? Dar mai bine să las deoparte toată chestia cu ceasurile. Toţi vrem să mergem înainte. A merge înainte înseamnă a te apropia de locul unde vrei să ajungi. Dar dacă ai cotit-o greşit, mersul înainte nu te apropie de locul acela. Dacă eşti pe un drum greşit, a merge realmente înainte înseamnă a face stânga împrejur şi a merge înapoi spre drumul cel bun; şi în acest caz omul care se întoarce primul din drum este omul cel mai înaintat. Ştim cu toţii acest lucru de când făceam socoteli la şcoală. Dacă am început greşit o adunare, cu cât îmi dau seama mai curând de acest lucru şi mă întorc şi-o iau de la capăt, cu atât voi reuşi mai

repede. Nu este nimic progresist în a fi încăpăţânat şi a nu admite că ai greşit. Şi cred că dacă ne uităm la situaţia prezentă a lumii, este cât se poate de limpede că omenirea a făcut o mare greşeală. Suntem pe un drum greşit. Şi dacă este aşa, trebuie s-o luăm înapoi. A merge înapoi este calea cea mai rapidă pentru a înainta.

Apoi, în al doilea rând, n-a fost chiar o „trăncăneală religioasă”. N-am ajuns nici măcar la Dumnezeul vreunei religii, cu atât mai puţin la Dumnezeul acestei religii particulare denumite creştinism. Am ajuns doar până la a arăta că Cineva sau Ceva se află în spatele legii morale. Nu luăm nimic din Biblie sau din Biserici, încercăm doar să vedem ce putem afla cu propriile noastre puteri despre acel Cineva. Şi vreau să arăt foarte limpede că ceea ce putem afla cu propriile noastre puteri ne zguduie. Avem două dovezi privitoare la acest Cineva. Una este universul făcut de el. Dacă am folosi acest singur indiciu, cred că ar trebui să tragem concluzia că el a fost un mare artist (fiindcă universul este un loc foarte frumos), dar şi că el este cât se poate de neîndurător şi neprietenos faţă de om (deoarece universul este un loc foarte primejdios şi înspăimântător). Cealaltă dovadă este această lege morală pe care el a pus-o în minţile noastre. Şi ea este o informaţie mai bună decât cealaltă, pentru că este o informaţie dinăuntru. Puteţi afla mai mult despre Dumnezeu din legea morală decât din univers în general, întocmai cum aflaţi mai mult despre un om ascultându-i conversaţia decât privind o casă pe care a construit-o. Aşadar, din această a doua dovadă tragem concluzia că Fiinţa din spatele universului este puternic interesată de o bună purtare – de corectitudine, altruism, curaj, bună-credinţă, cinste şi adevăr. În acest sens ar trebui să fim de acord cu aprecierea, făcută de creştinism şi de alte religii,

că Dumnezeu este „bun”. Dar aici să nu ne grăbim. Legea morală nu ne dă vreun temei pentru a crede că Dumnezeu este „bun” în sensul de a fi indulgent, sau blajin, sau înţelegător. Legea morală n-are nimic indulgent. E tot atât de rigidă ca un cui. Îţi spune să faci lucrul cel drept şi nu pare să ţină seama de cât de dureros, de periculos sau de greu poate fi să-l faci. Dacă Dumnezeu este ca legea morală, atunci el nu este îngăduitor. N-are rost, în etapa aceasta, să spunem că ceea ce înţelegem printr-un Dumnezeu „bun” este un Dumnezeu care poate ierta. Am merge prea repede. Numai o persoană poate ierta. Şi n-am ajuns încă atât de departe incit să vorbim de un Dumnezeu personal – am ajuns doar la o forţă aflată în spatele legii morale, care seamănă mai mult cu gândirea decât cu orice altceva. Totuşi această forţă poate fi foarte diferită de o persoană. Dacă este doar gândire pură, impersonală, poate că n-are niciun rost să-i ceri să facă excepţii pentru tine sau să te ierte, aşa cum n-are rost să ceri tablei înmulţirii să te ierte când faci calcule greşite. Nu poţi ajunge decât la un rezultat greşit. De asemenea, nu foloseşte să spui că, dacă există un Dumnezeu de acest fel – o bunătate absolut impersonală –, atunci el nu-ţi place şi nu-ţi faci griji din cauza lui. Pentru că necazul este că o latură din tine este de partea lui şi este de acord cu dezaprobarea lui faţă de lăcomia, şmecheria şi exploatarea omenească. Ai putea să doreşti ca el să facă o excepţie în cazul tău personal, să te ierte de data asta; dar în adâncul tău ştii că el nu poate fi bun decât dacă puterea care se află în spatele lumii detestă, într-adevăr şi fără excepţie, acest fel de purtare. Pe de altă parte, ştim că dacă există o bunătate absolută, aceasta ar trebui să urască aproape tot ceea ce facem noi. Iată impasul teribil în care ne aflăm. Dacă universul nu este guvernat de o bunătate absolută, atunci toate

strădaniile noastre sunt fără nicio speranţă pe termen lung. Dar dacă este, atunci devenim în fiecare zi duşmanii acestei bunătăţi, şi n-avem nicio şansă de a face mâine ceva mai bun, astfel încât cazul nostru este iarăşi disperat. Nu putem fără bunătatea aceasta, dar nu putem nici cu ea. Dumnezeu este singurul sprijin, dar este şi suprema teroare: lucrul de care avem cea mai mare nevoie şi lucrul de care vrem cel mai mult să ne ascundem. Este singurul nostru aliat posibil, şi ne-am făcut singuri duşmanii lui. Unii oameni spun că e o bucurie să întâlneşti privirea bunătăţii absolute. Ar trebui să se gândească mai bine. Ei doar se joacă cu religia. Bunătatea este fie marea siguranţă, fie marele pericol – după felul în care reacţionezi faţă de ea. Şi am reacţionat într-un mod greşit.

Iată acum şi a treia chestiune. Când am ales această cale ocolită pentru a ajunge la adevăratul meu subiect, n-am încercat în niciun fel să vă păcălesc. Am avut alt motiv: creştinismul nu poate fi înţeles până când n-ai dat cu ochii de faptele pe care le-am descris. Creştinismul le spune oamenilor să se căiască şi le făgăduieşte iertare. Ca atare el nu are nimic – din câte ştiu eu – de spus celor care nu ştiu că au făcut ceva de care să se căiască şi care nu simt că au nevoie de iertare. După ce ţi-ai dat seama că există o lege morală reală, şi o putere în spatele acestei legi, că ai încălcat această lege şi te-ai pus rău cu acea putere – de abia atunci, şi cu nicio clipă mai devreme, începe creştinismul să vorbească. Când ştii că eşti bolnav, îl asculţi pe doctor. Când ai conştiinţa că situaţia noastră este aproape disperată, vei începe să înţelegi despre ce vorbesc creştinii. Ei explică cum am ajuns în starea noastră actuală de a urî şi totodată de a iubi bunătatea. Ei oferă o explicaţie pentru faptul că Dumnezeu poate fi această gândire impersonală din spatele legii morale şi

totodată o persoană. Ei îţi spun cum cerinţele acestei legi, pe care tu şi eu nu le putem împlini, au fost împlinite pentru noi, cum Dumnezeu însuşi devine om pentru a-l scăpa pe om de nemulţumirea lui Dumnezeu. Este o poveste veche şi dacă vrei să intri în ea, vei consulta fără îndoială oameni care au mai multă autoritate decât mine să vorbească despre ea. Tot ceea ce fac eu este să cer oamenilor să privească faptele în faţă – să înţeleagă întrebările cărora creştinismul pretinde că le poate răspunde. Şi sunt fapte foarte înfricoşătoare. Aş dori să fi putut spune lucruri mai plăcute. Dar trebuie să spun ce cred eu că este adevărat. Desigur, sunt cu totul de acord că religia creştină oferă, în cele din urmă, o nespusă linişte. Dar nu începe cu linişte; începe cu spaima pe care am descris-o. Şi degeaba încerci să ajungi la liniştea aceea fără a trece mai întâi prin spaima aceasta. În religie, ca şi în război sau în orice altceva, liniştea este singurul lucru la care nu poţi ajunge căutându-l. Căutând adevărul, poţi să găseşti în cele din urmă linişte; căutând liniştea, nu vei găsi nici linişte, nici adevăr – ci doar vorbărie şi iluzii la început, şi, la sfârşit, disperare. Cei mai mulţi dintre noi au reuşit să depăşească iluziile pe care ni le făceam despre politica internaţională înainte de război. E timpul să facem acelaşi lucru pentru religie.

CARTEA A DOUA

Ce cred creştinii

Concepţiile rivale despre Dumnezeu

Mi s-a cerut să vorbesc despre ce cred creştinii, şi voi începe cu un lucru pe care creştinii nu trebuie să-l creadă. Dacă eşti creştin, nu este nevoie să crezi că toate celelalte religii sunt pur şi simplu greşite de la un cap la altul. Dacă eşti ateu, trebuie să crezi că punctul esenţial al tuturor religiilor este doar o enormă greşeală. Dacă eşti creştin,

eşti liber să crezi că toate acele religii, chiar şi cele mai ciudate, conţin măcar o aluzie la adevăr. Când eram ateu, trebuia să încerc să mă conving că cea mai mare parte a neamului omenesc a greşit totdeauna cu privire la chestiunea cea mai importantă pentru el; când am devenit creştin, am căpătat o concepţie mai liberală. Dar, desigur, a îi creştin nu înseamnă a crede că, în ceea ce priveşte deosebirile de vederi între creştinism şi alte religii, creştinismul este corect şi celelalte sunt greşite. Ca şi în aritmetică – există doar un singur rezultat corect ai unei adunări, şi toate celelalte rezultate sunt greşite; dar unele din rezultatele greşite sunt mult mai aproape de cel corect decât altele.

Prima mare împărţire a omenirii este între o majoritate, care crede într-un fel oarecare de Dumnezeu sau în zei, şi o minoritate care nu crede în aşa ceva. În chestiunea aceasta, creştinismul se alătură majorităţii – se alătură grecilor şi romanilor, sălbaticilor moderni, stoicilor, platonicienilor, hinduşilor, mahomedanilor etc., şi se opune materialismului modern, vest-european.

Ajung acum la următoarea mare împărţire. Toată lumea care crede în Dumnezeu poate fi împărţită după felul acelui Dumnezeu în care crede. Există două idei foarte deosebite cu privire la acest subiect. Una dintre ele este ideea că El este dincolo de bine şi de rău. Noi oamenii spunem că un lucru este bun şi altul rău. Dar după unele păreri, acesta este doar punctul nostru uman de vedere. Conform acestor păreri, cu cât devii mai înţelept, cu atât ai fi mai puţin înclinat să spui despre vreun lucru că e bun sau rău, cu atât mai limpede ai vedea că orice lucru este bun într-un fel şi rău într-altul şi că nimic n-ar fi putut fi altfel. Ca urmare, cu mult înainte de a ajunge undeva în apropierea punctului de vedere divin, deosebirea ar

dispărea cu desăvârşire. Spui că un cancer este rău, ar zice ei, pentru că ucide un om; dar ai putea tot atât de bine să spui că un chirurg priceput este rău pentru că ucide un cancer. Totul depinde de punctul de vedere. Ideea opusă ar fi că Dumnezeu este în mod cert „bun" sau „drept", un Dumnezeu care ia atitudine, care iubeşte iubirea şi urăşte ura, care vrea ca noi să ne purtăm într-un anumit fel şi nu în altul. Prima dintre aceste concepţii – cea care îl crede pe Dumnezeu dincolo de bine şi de rău – este denumită panteism. A fost susţinută de către marele filosof prusian Hegel şi, atât cât îi pot eu înţelege, de către hinduşi. Cealaltă concepţie este susţinută de evrei, mahomedani şi creştini.

Mai există şi altă deosebire între panteism şi ideea creştină despre Dumnezeu. Panteiştii cred de obicei că Dumnezeu însufleţeşte, ca să zicem aşa, universul, după cum tu îţi însufleţeşti corpul; că universul aproape că *este* Dumnezeu, astfel încât dacă universul n-ar fi existat, nici El n-ar fi existat, şi că tot ceea ce se află în univers este o parte din Dumnezeu. Ideea creştinilor este cu totul diferită. Ei cred că Dumnezeu a inventat şi a făcut universul – ca un om care pictează un tablou sau compune o melodie. Un pictor nu este un tablou, şi el nu moare dacă tabloul său este distrus. Aţi putea spune „a pus mult din el în tablou", dar cu asta spuneţi doar că toată frumuseţea şi interesul tabloului vin din capul pictorului. Arta lui se află în tablou în alt mod decât se află mintea lui sau în mâinile sale. Sper că vă daţi seama că această deosebire între panteişti şi creştini este solidară cu prima deosebire menţionată. Dacă nu iei prea în serios deosebirea dintre bine şi rău, este uşor să zici că orice se găseşte pe lume este o parte din Dumnezeu. Dar, desigur, dacă crezi că unele lucruri sunt cu adevărat rele şi că Dumnezeu este cu

adevărat bun, atunci nu poţi vorbi în felul acesta. Trebuie să crezi că Dumnezeu este separat de lume şi că unele lucruri pe care le aflăm în lume sunt contrare voinţei Sale. Confruntat cu un cancer sau cu gunoaiele de pe stradă, panteistul poate spune: „dacă ai putea privi lucrurile acestea din punctul de vedere divin, ţi-ai da seama că şi asta este Dumnezeu”. Creştinul răspunde: „nu mai spune blestematele astea de prostii”,[2] Deoarece creştinismul este o religie luptătoare. El crede că Dumnezeu a făcut lumea – crede că spaţiul şi timpul, căldura şi frigul, şi toate culorile şi gusturile, toate animalele şi plantele „sunt lucruri pe care Dumnezeu Le-a făcut după capul Lui”, aşa cum un om inventează o poveste. Dar creştinismul crede şi că foarte multe lucruri au luat-o pe un drum greşit în lumea pe care a făcut-o Dumnezeu şi că Dumnezeu insistă, şi insistă foarte tare, să le aşezăm iarăşi pe drumul cel bun.

Bineînţeles, se ridică de aici o foarte mare întrebare. Dacă un Dumnezeu bun a făcut lumea, de ce ea n-a ieşit cum trebuie? Şi vreme de mulţi ani am refuzat pur şi simplu să ascult răspunsurile creştine la această întrebare, deoarece continuam să zic că „indiferent de ceea ce spuneţi, şi oricât de iscusite vă sunt argumentele, nu este oare mai simplu şi mai comod să cred că lumea n-a fost făcută de o putere inteligentă? Nu sunt oare toate argumentele voastre doar o complicată încercare de a ocoli ceea ce este evident?” Dar asta m-a aruncat apoi într-o altă încurcătură.

Argumentul meu împotriva lui Dumnezeu era că universul părea a fi neîndurător şi nedrept. Dar cum

---

2 Un ascultător s-a împotrivit cuvîntului blestemate ca fiind o înjurătură lumească. Dar eu vreau să spun exact asta: că prostiile sînt blestemate fiind sub afurisenia lui Dumnezeu, şi-i vor duce pe cei care cred în ele la moartea veşnică (dacă Dumnezeu nu-i va ierta).

obţinusem ideea aceasta de *drept* şi de nedrept? Un om nu spune că o linie este strâmbă decât dacă are vreo idee despre linia dreaptă. Cu ce comparam eu acest univers când ziceam că este nedrept? Dacă întreg spectacolul era prost şi fără sens de la A la Z, ca să zicem aşa, de ce eu însumi, presupus a fi o parte din spectacol, reacţionam atât de violent împotriva lui? Un om simte că e ud când cade în apă, pentru că omul nu este un animal de apă; un peşte nu s-ar simţi ud. Sigur că aş fi putut renunţa la ideea mea despre dreptate spunând că nu e altceva decât o idee personală. Dar dacă aş fi făcut asta, atunci argumentul meu împotriva lui Dumnezeu s-ar fi prăbuşit şi el – pentru că argumentul era valabil doar dacă lumea era cu adevărat nedreaptă, şi nu dacă întâmplător ea nu plăcea închipuirilor mele. Astfel, în chiar încercarea mea de a dovedi că Dumnezeu nu există – cu alte cuvinte, că nimic din realitate nu are sens – am constatat că eram forţat să admit că o parte din realitate – respectiv ideea mea despre dreptate – era plină de rost. Ca urmare, ateismul se dovedeşte a fi prea simplu. Dacă întregul univers n-are nicio semnificaţie, n-am fi putut descoperi niciodată că n-are nicio semnificaţie; tot aşa cum, dacă nu există lumină în univers şi ca atare nici creaturi văzătoare, n-am fi ştiut niciodată că există întuneric*. Întuneric* ar fi o vorbă fără semnificaţie.

Invazia

Aşadar, ateismul este prea simplu. Vă pomenesc altă concepţie care este de asemenea prea simplă. Este concepţia pe care eu o numesc creştinism-îndoit-cu-apă, concepţia care zice pur şi simplu că există un Dumnezeu bun în ceruri şi că totul e în regulă – lăsmd deoparte învăţăturile grele şi înspăimântătoare despre păcat, iad şi diavol, şi despre mântuire. Ambele sunt filosofii

copilăroase.

Nu e bine să vrei o religie simplă. La urma urmei, lucrurile adevărate nu sunt simple. Par a fi, dar nu sunt simple. Masa la care stau pare simplă; dar cereţi-i unui om de ştiinţă să vă spună din ce este ea de fapt făcută – toată chestia cu atomii, cu undele luminoase care ricoşează din ei şi se ciocnesc de ochiul meu, ce fac ele cu nervul optic şi ce face acesta cu creierul meu – şi veţi constata, cu siguranţă, că ceea ce noi numim „a vedea o masă" duce la mistere şi complicaţii cărora ţi-e greu să le dai de capăt. Un copil care spune o rugăciune de copil pare ceva simplu. Şi dacă te mulţumeşti să te opreşti acolo, toate sunt bune şi frumoase. Dar dacă nu te opreşti – şi lumea modernă nu o face de obicei – dacă vrei să mergi mai departe şi să întrebi ce se întâmplă cu adevărat – atunci trebuie să te pregăteşti pentru ceva greu. Dacă pretindem ceva mai mult decât simplitate, este o prostie să ne plângem că acel ceva mai mult nu este simplu.

Totuşi, acest fel de a proceda este foarte des adoptat de oameni care nu sunt proşti, dar care vor să distrugă creştinismul, în mod conştient sau inconştient. Asemenea oameni propun o versiune de creştinism potrivită pentru un copil de şase ani şi fac din ea ţinta atacului lor. Când încerci să le explici doctrina creştină aşa cum este ea privită de un adult cu adevărat instruit, atunci ei se plâng că le faci capul calendar, că totul este prea complicat şi că dacă ar fi fost un Dumnezeu, este sigur că El ar fi făcut „religia" ceva simplu, fiindcă simplitatea este frumoasă etc. Trebuie să te păzeşti de aceşti oameni pentru că ei îşi vor schimba temeiurile în orice clipă şi nu vor face nimic mai mult decât să-ţi irosească timpul. Observaţi, de asemenea, şi ideea lor că Dumnezeu „ar fi făcut ca religia să fie simplă", ca şi cum „religia" ar fi ceva inventat de

Dumnezeu, iar nu ceea ce El ne pune în faţă că dovezi de netăgăduit asupra naturii lui.

În afară de faptul că este complicată, realitatea este, de obicei, potrivit experienţei mele, şi ciudată. Nu este nici ordonată, nici limpede, nu este cum te-ai aştepta să fie. De exemplu, după ce ai înţeles că pământul şi celelalte planete se învârtesc în jurul soarelui, te-ai fi aşteptat firește ca toate planetele să fie făcute în aşa fel încât să se potrivească – toate la distanţe egale între ele, să zicem, sau la distanţe care cresc regulat, sau toate de aceeaşi mărime, sau de mărime crescândă sau descrescândă începând de la soare. De fapt, nu există nicio regulă şi nicio explicaţie (atât cât putem noi vedea) în legătură cu dimensiunile sau distanţele dintre planete; unele din ele au câte o lună, una are patru, una are două, altele n-au niciuna şi una are un inel.

De fapt, realitatea este, de obicei, ceva la care nu te-ai fi putut gândi. Acesta este unul din motivele pentru care cred în creştinism. Este o religie la care nu te-ai fi putut gândi. Dacă ne-ar fi oferit întocmai acel univers la care ne-am fi aşteptat dintotdeauna, aş fi zis că l-am inventat după bunul nostru plac. Dar, de fapt, nimeni n-ar fi putut inventa un lucru atât de sucit cum sunt doar lucrurile adevărate. Aşadar să trecem dincolo de toate filosofiile acestea copilăroase – aceste răspunsuri ultrasimple. Problema nu este simplă şi nici răspunsul nu va fi simplu.

Care este problema? Un univers care conţine multe lucruri cu siguranţă rele şi aparent lipsite de rost, dar care cuprinde şi creaturi ca noi, ştiind ce sunt lucrurile rele şi lipsite de rost. Există doar două păreri care ţin seama de toate faptele. Una este părerea creştină: lumea aceasta este o lume bună care a luat-o pe o cale greşită, dar mai păstrează încă amintirea privitoare la ceea ce ar fi trebuit

să fie. Cealaltă este părerea numită dualism. Dualism înseamnă convingerea că există în spatele oricărui lucru două puteri egale şi independente, una dintre ele bună şi cealaltă rea, şi că universul este câmpul de bătaie pe care ele se înfruntă într-un război fără sărşit. Eu personal cred că, după creştinism, dualismul este credinţa cea mai îndrăzneaţă şi cu bun-simţ de pe piaţă. Dar are în ea o capcană.

Cele două forţe, sau duhuri, sau zei – binele şi răul – sunt presupuse a fi cu totul independente. Au existat amândouă de când lumea. Niciuna dintre ele n-a făcut-o pe cealaltă, niciuna dintre ele n-are mai mult drept decât cealaltă să-şi spună Dumnezeu. Pesemne fiecare crede despre sine că este bună şi despre cealaltă că este rea. Uneia dintre ele îi plac ura şi cruzimea, celeilalte îi plac iubirea şi îndurarea, şi fiecare îşi sprijină punctul propriu de vedere. Dar ce vrem noi să spunem când o numim pe una din ele Forţa cea Bună şi pe cealaltă Forţa cea Rea? Fie spunem doar că ni se întâmplă s-o preferăm pe una celeilalte – aşa cum am prefera berea vinului – fie, dimpotrivă, spunem că, orice ar gândi despre ele însele cele două puteri, şi oricare ar fi cea pe care ni se întâmplă nouă oamenilor să o preferăm în acest moment, una din ele este de fapt greşită, neîndreptăţită în pretenţia ei de a fi cea bună. Acum, dacă spunem că doar întâmplător preferăm pe una din ele, atunci nu mai putem vorbi despre bine sau rău. Pentru că binele este ceea ce ar trebui să preferi indiferent de ceea ce se întâmplă să-ţi placă la un moment dat. Dacă „a fi bun” înseamnă să te aşezi de partea care s-a întâmplat să-ţi placă, fără un motiv real, atunci binele nu merită să poarte această denumire. Aşadar trebuie să credem că una dintre cele două puteri de fapt greşeşte, iar cealaltă de fapt are dreptate.

Dar din clipa în care spui asta, pui în univers un al treilea lucru alături de cele două forţe: o lege sau un etalon sau o regulă a binelui căreia una dintre forţe i se conformează, şi cealaltă nu. Dar întrucât cele două puteri sunt judecate după acest etalon, atunci acest etalon, sau Fiinţa care l-a creat, este cu mult mai departe şi mai sus decât flecare din ele, şi această Fiinţă va fi adevăratul Dumnezeu. De fapt, ceea ce înţelegem noi numindu-le bine şi rău este că una dintre puteri se află într-o relaţie corectă cu Dumnezeul acesta aflat mai presus de toate, iar cealaltă se află într-o relaţie greşită cu el.

Acelaşi lucru poate fi demonstrat şi în alt fel. Dacă dualismul este adevărat, atunci forţa cea rea trebuie să fie o fiinţă căreia îi place răul de dragul răului. Dar în realitate nu ştiu pe cineva căruia să-i placă răul doar pentru că este rău. Cel mai mult se apropie de aşa ceva cruzimea. Dar în viaţa reală oamenii sunt cruzi pentru un motiv din două: fie pentru că sunt sadici, adică pentru că au o perversiune sexuală prin care cruzimea devine pentru ei o cauză de plăcere senzuală, fie de dragul a ceea ce pot dobândi prin cruzime – bani, putere sau siguranţă. Dar plăcerea, ca şi banii, puterea şi siguranţa sunt ca atare lucruri bune. Răul este în a le căuta pe o cale greşită, sau printr-o metodă greşită, sau depăşind măsura. Desigur, nu vreau să zic că oamenii care fac aşa ceva nu sunt nişte ticăloşi. Vreau să spun că ticăloşia, dacă te gândeşti bine, este urmărirea unui lucru bun pe o cale greşită. Poţi să fii bun doar de dragul binelui: nu poţi să fii rău doar de dragul răului. Poţi face o faptă bună chiar când nu te simţi binevoitor şi când ea nu-ţi procură nicio plăcere, doar pentru că aşa este bine; dar nimeni nu a făcut vreodată o faptă crudă doar pentru că cruzimea este un lucru rău – ci numai pentru că cruzimea îi era plăcută sau folositoare. Cu

alte cuvinte, răul nici măcar nu reuşeşte să fie rău în acelaşi fel în care binele este bine. Binele este, ca să spunem aşa, de sine stătător; răul este doar binele pervertit. Iar un lucru trebuie să fie bun înainte de a putea fi pervertit. Am spus că sadismul este o perversiune sexuală; dar înainte de a spune că a fost pervertită trebuie să ştii cum este sexualitatea normală; şi îţi poţi da seama care este pervertirea, pentru că poţi explica pervertirea prin normalitate, dar nu poţi explica normalitatea prin pervertire. Ca urmare această forţă rea, presupusă a fi pe picior de egalitate cu forţa bună, întrucât ar iubi răul în acelaşi fel în care forţa bună iubeşte binele, este doar o nălucire. Pentru a fi rău trebuie să fi dorit lucruri bune şi să le fi căutat apoi pe o cale greşită: trebuie să fi avut întâi impulsuri bune care apoi să fi putut fi pervertite. Dar fiind de la bun început rău, nu poţi avea nici lucruri bune pe care să le doreşti, nici impulsuri bune pe care să le perverteşti. Şi una şi alta trebuie procurate de la forţa cea bună. Şi asta înseamnă că nu eşti independent. Eşti o parte din lumea forţei bune: ai fost făcut fie de forţa bună, fie de vreo forţă care este deasupra amândurora.

Sau, şi mai simplu, pentru a fi rău trebuie să existi şi să ai inteligenţă şi voinţă. Dar existenţa, inteligenţa şi voinţa sunt prin ele însele bune. Deci trebuie să fie obţinute de la forţa bună; chiar şi pentru a fi rău trebuie să te împrumuţi sau să furi de la adversar. Începeţi acum să înţelegeţi de ce creştinismul a spus totdeauna că diavolul este un înger căzut? Nu este vorba doar de o poveste pentru copii. Este o recunoaştere reală a faptului că răul este un parazit, iar nu un lucru original. Puterile care îngăduie răului să dăinuie sunt puteri date de bine. Toate lucrurile care îngăduie unui om rău să fie într-adevăr rău sunt în esenţa lor lucruri bune – hotărârea, isteţimea,

frumuseţea, chiar şi existenţa. De aceea dualismul, luat în sensul său strict, nu este valabil.

Dar eu admit de bunăvoie că adevăratul creştinism (deosebit de creştinismul-îndoit-cuapă) se apropie mai mult de dualism decât crede lumea. Unul din lucrurile care m-a surprins când am citit pentru prima oară serios Noul Testament a fost că se vorbeşte atât de mult despre o forţă întunecată în univers – un teribil spirit rău despre care se crede că ar fi Puterea din spatele morţii, bolii şi păcatului. Spre deosebire de dualism, creştinismul crede că această forţă întunecată a fost creata de Dumnezeu, şi că a fost bună atunci când a fost creată, devenind apoi rea. Creştinismul este de acord cu dualismul cu privire la faptul că acest univers se află în stare de război.

Dar nu crede că este vorba de un război între forţe independente. Crede că este un război civil, o răzvrătire, şi că noi trăim într-o parte a universului care este ocupată de cel răzvrătit.

Teritoriu ocupat de inamic – iată ce este această lume. Creştinismul povesteşte cum a sosit pe pământ regele legitim, a sosit într-o formă deghizată, s-ar putea spune, şi ne cheamă pe toţi să luăm parte la o mare campanie de sabotaj. Când mergi la biserică interceptezi de fapt un mesaj secret de la prietenii noştri; de aceea inamicul are atâta grijă să te oprească de a merge acolo. El face asta bizuindu-se pe îngâmfarea şi lenevia noastră, pe snobismul nostru intelectual. Ştiu că cineva mă va întreba: „Chiar vrei să-l readuci pe vechiul nostru prieten diavolul în vremea noastră – cu copite şi coame şi tot dichisul?” Păi, nu prea văd cum e treaba cu vremea noastră. Şi nu ţin morţiş la copite şi la coarne. Dar, în toate celelalte privinţe răspunsul meu este: „Da, vreau”. Nu pretind că ştiu ceva despre aspectul lui personal. Dacă

vrea cineva să-l cunoască mai bine, i-aş spune acestei persoane: „Nu te necăji. Dacă vrei cu adevărat, îl vei cunoaşte. Dacă asta îţi va plăcea este o altă întrebare”.

Alternativa şocantă

Aşadar, creştinii cred că o putere nefastă a devenit în prezent prinţul acestei lumi. Şi, evident, acest lucru ridică probleme. Este situaţia în acord cu voinţa lui Dumnezeu, sau nu? Dacă da, ai spune că El este un Dumnezeu ciudat; iar dacă nu, cum se poate întâmpla ceva contrar voinţei unei fiinţe cu putere absolută?

Dar orişicine a deţinut o putere ştie cum un lucru poate să concorde cu voinţa sa într-un fel şi într-alt fel nu. O mamă spune pe bună dreptate copiilor ei „n-am de gând să mai fac ordine în camera voastră de lucru în fiecare seară. Trebuie să învăţaţi să faceţi ordine singuri”. Apoi vine într-o seară în cameră şi găseşte ursuleţul, cerneala şi gramatica franceză aruncate toate pe jos. Este ceva împotriva voinţei sale. Ar prefera să aibă copii ordonaţi. Dar, pe de altă parte, voinţa ei a fost cea care le-a permis copiilor să fie dezordonaţi. Acelaşi lucru se întâmplă în orice regiment, sau uzină, sau şcoală. Accepţi ca un lucru să fie făcut de bunăvoie, şi apoi jumătate din oameni nu-l fac. Nu este ce ai vrut, dar voinţa ta este cea care i-a lăsat liberi să-l facă sau nu.

Probabil că în univers se întâmplă acelaşi lucru. Dumnezeu a creat fiinţe care au liberă voinţă. Adică creaturi care o pot lua pe un drum bun sau pe unul rău. Unii cred că îşi pot închipui o creatură care era liberă, dar nu avea posibilitatea de a greşi; eu nu cred aşa ceva. Dacă cineva este liber să fie bun, el este de asemenea liber să fie rău. Iar libera voinţă este ceea ce a făcut răul să fie posibil. De ce atunci le-a dat Dumnezeu oamenilor liberă voinţă? Pentru că libera voinţă – deşi face ca răul să fie posibil –

este şi ceea ce dă valoare dragostei, binelui şi bucuriei. O lume de automate – de creaturi care funcţionează ca maşinile – nici n-ar fi meritat să fie creată. Fericirea pe care Dumnezeu o hărăzeşte creaturii sale celei mai evoluate este fericirea de a fi de bunăvoie unită cu El şi cu semenii săi într-o deplinătate a iubirii şi încântării, în comparaţie cu care cea mai frenetică iubire dintre un bărbat şi o femeie pe acest pământ este doar lapte îndoit cu apă. Şi pentru asta creaturile Domnului trebuie să fie libere.

Desigur că Dumnezeu ştia ce s-ar întâmpla dacă oamenii şi-ar folosi greşit libertatea: a crezut, se pare, că riscul merita să fie acceptat. Poate că ne simţim înclinaţi să nu fim de acord cu el. Dar există o problemă în a nu fi de acord cu Dumnezeu. El este sursa din care vine toată puterea noastră de a judeca; nu se poate ca tu să ai dreptate şi el nu, după cum un pârâu nu poate urca mai sus de izvorul său. Când pledezi împotriva lui pledezi chiar împotriva puterii care te face capabil să pledezi; este ca şi cum ai tăia craca pe care stal. Dacă Dumnezeu consideră că această stare de război în univers este preţul pe care-l merită libera voinţă – dată unei lumi vii în care creaturile pot face cu adevărat binele sau răul astfel încât se pot întâmpla lucruri într-adevăr importante, iar nu unei lumi de jucărie care se mişcă doar dacă El trage sforile – atunci putem fi convinşi că merită să plătim acest preţ.

Dacă am înţeles ce este libera voinţă, ne vom da seama ce absurd este să întrebăm, aşa cum m-a întrebat odată cineva: „de ce a făcut Dumnezeu o creatură de calitate atât de proastă, încât poate greşi?” Cu cât calitatea unei fiinţe este mai bună – cu cât ea este mai isteaţă, mai puternică şi mai liberă – cu atât mai bună va fi dacă va merge pe drumul cel bun, dar şi cu atât mai rea va

fi dacă va merge pe drumul cel rău. O vacă nu poate fi foarte bună sau foarte rea; un câine poate fi ceva mai bun sau ceva mai rău; un copil poate fi încă mai bun sau încă mai rău; şi tot aşa, măsura binelui sau a răului creşte la omul obişnuit, apoi la omul genial; pe treapta cea mai înaltă, un spirit supraumman poate atinge culmea binelui sau a răului.

Cum a ajuns forţa întunecată pe drumul cel rău? Punem aici, fără îndoială, o întrebare la care fiinţele omeneşti nu pot răspunde cu certitudine. S-ar putea oferi totuşi o presupunere rezonabilă (şi tradiţională) bazată pe propriile noastre experienţe de drum greşit. Având o individualitate, există posibilitatea să te pui pe tine însuţi în faţă – dorind să fii centrul – dorind, de fapt, să fii Dumnezeu. Acesta a fost păcatul Satanei; şi acesta a fost păcatul pe care l-a transmis neamului omenesc. Căderea omului este pusă de unii în legătură cu sexul, dar aceasta este o greşeală. (Povestea din Cartea Facerii lasă să se înţeleagă mai degrabă că o corupere a naturii noastre sexuale a urmat căderii şi a fost rezultatul acesteia, nu cauza ei.) Ceea ce Satana a pus în minţile strămoşilor noştri îndepărtaţi a fost ideea că ei ar putea fi „asemenea unor dumnezei” că ar putea exista de sine stătători ca şi cum s-ar fi creat ei înşişi – că ar putea fi propriii lor stăpâni – inventând un fel de fericire proprie în afara lui Dumnezeu, despărţiţi de Dumnezeu. Şi din această încercare disperată a ieşit aproape tot ceea ce numim istoria omenească – bani, sărăcie, ambiţie, război, prostituţie, clase sociale, imperii, sclavie – lunga şi teribila poveste a omului încercând să găsească altceva decât pe Dumnezeu, care să-l facă fericit.

Motivul pentru care nu va putea reuşi niciodată este următorul: Dumnezeu ne-a făcut, ne-a inventat aşa cum un

om inventează o maşină. O maşină este făcută să funcţioneze cu petrol şi nu va merge bine cu nimic altceva. Iar Dumnezeu a proiectat maşina omenească să meargă cu El. El este combustibilul cu care spiritele noastre au fost proiectate să ardă, hrana cu care spiritele noastre au fost proiectate să se hrănească. Nu există altele. De aceea nu are rost să-i cerem lui Dumnezeu să ne facă fericiţi într-un fel al nostru care să nu aibă de-a face cu religia. Dumnezeu nu ne poate da fericire şi linişte în afara lui, pentru că ele nu pot fi găsite acolo. Nu există asemenea lucruri în afara lui.

Aceasta este cheia istoriei. Se cheltuieşte o energie nemaipomenită; se construiesc civilizaţii; se plănuiesc instituţii excelente; dar de fiecare dată ceva merge prost. Un cusur inevitabil înalţă totdeauna oamenii cruzi şi egoişti până în vârf, şi apoi totul alunecă înapoi în nenorocire şi mină. De fapt, maşina se defectează. Pare că o ia bine din loc şi merge câţiva metri, dar apoi se strică. Oamenii încearcă s-o facă să funcţioneze cu un combustibil nepotrivit. Asta este ceea ce ne-a făcut Satana nouă oamenilor.

Şi Dumnezeu ce-a făcut? Întâi şi întâi ne-a lăsat conştiinţa, simţul binelui şi al răului; şi de-a lungul întregii istorii au fost oameni care au încercat (unii chiar din răsputeri) să asculte de el. Niciunul dintre ei n-a reuşit însă pe de-a întregul. În al doilea rând, Dumnezeu a trimis neamului omenesc ceea ce eu numesc vise: vreau să zic acele poveşti ciudate presărate de-a lungul tuturor religiilor păgâne, despre un zeu care moare şi învie, şi care, prin moartea lui, a adus într-un fel o viaţă nouă oamenilor. În al treilea rând, el a ales un anume neam de oameni pe care i-a bătut la cap timp de sute de ani ca să le arate ce fel de Dumnezeu este – un Dumnezeu unic, care

ţine la purtarea dreaptă. Aceşti oameni au fost evreii, şi Vechiul Testament dă socoteală despre felul cum s-a desfăşurat baterea lor la cap.

Apoi vine adevăratul şoc. Dintre aceşti evrei se ridică deodată un om care se poartă şi vorbeşte ca şi cum el ar fi Dumnezeu. Pretinde că poate ierta păcatele. Spune că el a existat totdeauna. Spune că va veni să judece lumea la sfârşitul vremurilor. Haideţi să lămurim asta. Printre panteişti, ca indienii, oricine poate afirma că este o parte a lui Dumnezeu, sau una cu Dumnezeu; şi n-ar fi un lucru prea ciudat. Dar acest om, întrucât era evreu, nu putea vorbi despre un Dumnezeu ca al panteiştilor. Dumnezeu, în limba evreilor, însemna Fiinţa din afara lumii, care a făcut lumea şi e absolut diferită de orice altceva. Şi dacă ai înţeles asta, vei înţelege că ceea ce spunea omul acesta era, pur şi simplu, lucrul cel mai şocant care fusese vreodată rostit de buze omeneşti.

O parte a acestei declaraţii are tendinţa de a trece neobservată pe lângă noi deoarece am auzit-o atât de des, încât nu ne mai dăm seama ce înseamnă. Mă refer la pretenţia de a ierta păcatele, orice păcate. Dacă vorbitorul nu este Dumnezeu, această pretenţie este atât de lipsită de noimă încât devine comică. Putem cu toţii înţelege că un om iartă jignirile care i se aduc lui. Mă calci pe bătătură şi te iert, îmi furi banii şi te iert. Dar ce ne facem cu un om care el însuşi n-a fost nici călcat, nici furat şi care anunţă că te iartă pentru că ai călcat pe bătături pe alţii şi pentru că ai furat de la alţii? Stupiditate este un cuvânt prea blând pentru o asemenea purtare. Şi totuşi asta este ce a făcut Iisus. Le-a spus oamenilor că păcatele lor erau iertate şi n-a aşteptat niciodată să afle ce-ar spune ceilalţi oameni care fără îndoială fuseseră cei vătămaţi. Fără a şovăi, s-a comportat ca şi cum el era afectat în primul

rând, persoana în primul rând atacată de toate ofensele. Acest lucru are rost doar dacă el era într-adevăr acel Dumnezeu ale cărui legi sunt călcate şi a cărui iubire este rănită cu fiecare păcat. În gura oricăruia care nu este Dumnezeu, aceste vorbe ar implica ceva la care mă pot gândi doar ca la o prostie şi o îngâmfare neegalate de niciun alt personaj din istorie.

Cu toate astea (şi aici este lucrul ciudat, semnificativ), chiar şi duşmanii lui, când citesc Evangheliile, nu au nicio impresie de prostie şi îngâmfare. Cu atât mai puţin au o asemenea impresie cititorii fără prejudecăţi. Christos spune că el este „umil şi blând" şi noi îl credem; fără a observa că, dacă ar fi fost doar un om, „umilinţa şi blândeţea" ar fi ultimele trăsături pe care le-am putea atribui unora din spusele lui.

Încerc aici să împiedic pe oricine să spună acea nerozie pe care o spune deseori lumea despre el: „sunt gata să-l accept pe Iisus ca pe un mare propovăduitor al moralei, dar nu accept pretenţia lui de a fi Dumnezeu". Acesta este singurul lucru pe care nu trebuie să-l spunem. Un om care ar fi doar un om şi ar spune genul de lucruri pe care le spunea Iisus nu ar putea fi un mare propovăduitor al moralei. Ar fi fie un nebun – pe aceeaşi treaptă cu omul care spune că este un ou fiert – fie, dimpotrivă, ar fi diavolul iadului. Trebuie să alegeţi. Sau omul acela a fost, şi este, Fiul lui Dumnezeu, sau a fost un nebun sau ceva şi mai rău. Poţi să-l izolezi ca pe un nebun, poţi să-l scuipi şi să-l ucizi ca pe un demon;

sau poţi să-i cazi la picioare şi să-l numeşti Domn şi Dumnezeu. Dar să nu-l priveşti de sus fără niciun temei, ca fiind doar un propovăduitor între oameni. Nu ne-a lăsat deschis acest drum. N-a avut această intenţie.

Căinţa desăvârşită

Suntem confruntaţi, aşadar, cu o alternativă înfricoşătoare. Acest om despre care vorbim a fost (şi este) fie întocmai ceea ce a spus el că este, fie un nebun, sau chiar ceva mai rău. Dar mie îmi pare limpede că n-a fost niciun nebun şi niciun demon; ca urmare, oricât ar părea de ciudat, sau înspăimântător, sau neverosimil, trebuie să accept ideea că el era şi este Dumnezeu. Dumnezeu a coborât cu chip de om în lumea aceasta ocupată de duşman.

Care a fost scopul acestei acţiuni? Ce anume a venit să facă? Bineînţeles, să propovăduiască; dar de îndată ce citeşti Noul Testament sau orice altă scriere creştină, vei afla că se vorbeşte mereu despre altceva – despre moartea lui şi întoarcerea lui din nou la viaţă. Este evident că pentru creştini acesta este punctul central al întregii naraţiuni. Ei cred că lucrul esenţial pentru care el a venit pe pământ a fost ca să sufere şi să fie ucis.

Înainte de a deveni creştin, aveam impresia că primul lucru pe care trebuiau să-l creadă creştinii era o anumită teorie privitoare la rostul acestei morţi. Potrivit teoriei cu pricina, Dumnezeu voia să pedepsească oamenii pentru că dezertaseră şi se alăturaseră marelui răzvrătit, dar Christos s-a oferit de bunăvoie să fie pedepsit în locui lor, şi în felul acesta Dumnezeu ne-a iertat. Acum admit chiar şi că această teorie nu mi se mai pare atât de imorală şi de stupidă cum mi se părea atunci; dar nu asta voiam să arăt. Ceea ce am aflat ulterior a fost că nici această teorie şi nici oricare alta nu este creştinismul. Ideea creştină centrală este că moartea lui Christos ne-a pus într-un fel în acord cu Dumnezeu şi ne-a dat un nou început. Teoriile privind felul în care s-a ajuns la acest lucru sunt altceva. S-au propus destule teorii diferite, dar toţi creştinii sunt convinşi de faptul în sine. Să vă spun cam cum cred eu că

stau lucrurile. Toţi oamenii cu judecată ştiu că dacă eşti obosit şi înfometat, mâncarea îţi va face bine. Dar teoria modernă a nutriţiei – toată chestia cu proteinele şi vitaminele – este ceva deosebit. Lumea se simţea mai bine după ce mânca şi cu mult înainte de a se auzi de teoria vitaminelor; apoi, dacă teoria vitaminelor va fi cândva părăsită, ei îşi vor mânca mai departe prânzurile ca şi înainte. Teoriile despre moartea lui Christos nu sunt creştinismul; ele sunt explicaţii despre cum funcţionează creştinismul. Nu toţi creştinii ar fi de acord cu privire la importanţa acestor teorii. Biserica mea – Biserica Angliei – nu susţine niciuna din ele ca fiind cea corectă. Biserica romano-catolică merge ceva mai departe. Dar cred că toate Bisericile vor fi de acord că lucrul în sine este infinit mai important decât orice explicaţii oferite de teologi. Cred că vor recunoaşte că nicio explicaţie nu va fi vreodată cu desăvârşire adecvată realităţii. Dar după cum am spus în prefaţa acestei cărţi, eu sunt doar un laic, şi de aici încolo navigăm în ape adânci. Vă pot spune doar care este părerea mea personală – atât cât valorează ea – asupra chestiunii.

Aşa cum văd eu lucrurile, nu teoriile sunt ceea ce ţi se cere să accepţi. Mulţi dintre voi l-au citit desigur pe Jeans sau pe Eddington. Când vor să explice atomul, sau ceva de felul ăsta, ei îţi dau o descriere din care poţi să-ţi faci o imagine mentală. Dar după aceea te previn că această imagine nu este ceea ce cred de fapt oamenii de ştiinţă. Ceea ce cred oamenii de ştiinţă este o formulă matematică. Imaginile se află acolo doar ca să te ajute să înţelegi formula. Ele nu sunt tot atât de adevărate cum este formula; nu-ţi oferă lucrul real, ci numai ceva mai mult sau mai puţin asemănător. Imaginile sunt menite doar ca să ajute, iar dacă nu ajută, poţi să le laşi deoparte. Acel

lucru în sine nu poate fi ilustrat, poate fi doar exprimat matematic. Aici ne aflăm şi noi în aceeaşi situaţie. Credem că moartea lui Christos este chiar acel punct din istorie în care ceva din afară, absolut de neînchipuit, s-a arătat în propria noastră lume. Şi dacă nu ne putem închipui nici măcar atomii din care este construită lumea noastră, cu siguranţă că nu vom fi în stare să ne închipuim nici faptul acela. Şi într-adevăr, chiar constatarea că îl putem înţelege pe deplin ar arăta că nu este ceea ce pretinde a fi – neînchipuitul, increatul, ceva de dincolo de natură, izbucnind în lume ca fulgerul. Aţi putea întreba la ce ne-ar fi de folos dacă nu-l înţelegem. Răspunsul este uşor. Un om îşi poate mânca prinsul fără a înţelege exact cum îl hrăneşte mâncarea. Un om poate accepta ceea ce a făcut Christos fără a cunoaşte mecanismul lucrării sale; mai mult ca sigur, nici n-ar putea cunoaşte mecanismul fără a fi acceptat mai întâi faptul.

Ni se spune că Christos a fost ucis pentru noi, că moartea lui ne-a spălat păcatele, şi că prin moartea lui a învins însăşi moartea. Asta este formula. Asta este creştinismul. Asta este ceea ce trebuie crezut. Orice teorii am construi noi cu privire la cum a făcut toate acestea moartea lui Christos sunt, după părerea mea, cu totul secundare; doar planuri sau diagrame ce trebuie lăsate deoparte dacă nu ne ajută şi care, chiar dacă ne ajută, nu trebuie confundate cu faptul în sine. Cu toate acestea, unele din aceste teorii merită luate în seamă.

Teoria de care au auzit cei mai mulţi este cea pe care am menţionat-o mai înainte – cea despre iertarea noastră pentru că Christos s-a oferit să fie pedepsit să sufere în locul nostru. La o privire superficială, teoria asta pare prostească. Dacă Dumnezeu era pregătit să ne ierte, de ce oare n-a făcut asta oricum? Şi ce rost ar fi putut avea să

pedepsească în schimbul nostru o persoană nevinovată? Niciunul, atât cât ne putem da seama, dacă ne gândim la pedeapsă în sensul poliţienesc. Pe de altă parte, dacă ne gândim la o datorie, este foarte îndreptăţit ca o persoană care are oarecare avere să o plătească în numele cuiva care nu are bani. Sau, dacă ne gândim la asumarea unei responsabilităţi, nu în sensul de a ñ pedepsit în locul cuiva, ci în sensul mai general de a suporta cheltuielile sau a plăti datoriile cuiva, ne vom aminti că se întâmplă în mod obişnuit ca un prieten cumsecade să dea o mână de ajutor unei persoane care a căzut într-o „groapă”.

În ce fel de „groapă” a căzut omul? A încercat să devină de sine stătător, să se poarte ca şi cum ar fi propriul său stăpân. Altfel zis, omul căzut nu este doar o creatură imperfectă care are nevoie să fie îmbunătăţită; el este un răzvrătit care trebuie să-şi lase jos armele. Singura cale de a ieşi din „groapă” este depunerea armelor, capitularea, regretul faţă de ce a fost, înţelegerea faptului că te aflai pe o cale greşită şi pregătirea pentru a lua viaţa de la început. Această capitulare – acest mers înapoi cu toată viteza – este ceea ce numesc creştinii căinţă. Căinţa nu este deloc distractivă. Este un lucru mult mai greu decât simpla umilinţă şi exprimarea unor regrete. Înseamnă a te dezvăţa de toată îngâmfarea şi îndărătnicia cu care oamenii au trăit timp de mii de ani. Înseamnă să omori o parte din tine însuţi, să înduri un fel de moarte. De fapt, doar un om bun se poate căi. Şi aici apare capcana. Numai un om rău are nevoie de căinţă, dar numai omul bun se poate căi cum trebuie. Cu cât eşti mai rău cu atât mai mult ai nevoie de căinţă, dar cu atât mai puţin te căleşti cum ar trebui. Singura persoană care s-ar putea căi perfect ar fi o persoană perfectă – care nu are nevoie de căinţă.

Aminteşte-ţi că această căinţă, această supunere de

bunăvoie la umilinţă şi la un fel de moarte, nu este ceva impus de Dumnezeu pentru a te reprimi la el şi de care ar putea să te scutească dacă ar voi: ea este doar o înfăţişare a ceea ce ar însemna întoarcerea la el. Dacă îi ceri lui Dumnezeu să-ţi permită întoarcerea la el fără căinţă, îi ceri de fapt să te lase să te întorci fără a te întoarce. Aşa ceva nu se poate. Foarte bine atunci, trebuie să ne pocăim. Dar aceeaşi „răutate" din cauza căreia avem nevoie de căinţă ne împiedică să ne căim. Ar putea Dumnezeu să ne ajute s-o facem? Da, dar la ce ne gândim cu privire la ajutorul lui? Ne gândim că Dumnezeu a pus într-un fel în noi o fărâmă din el. Ne-a împrumutat ceva din puterile lui de gândire şi astfel am ajuns să gândim. A pus în noi ceva din iubirea lui şi astfel am ajuns să ne iubim unii pe alţii. Când înveţi un copil să scrie, îl ţii de mâna cu care formează literele ceea ce înseamnă că el formează literele pentru că tu le formezi. Iubim şi gândim pentru că Dumnezeu iubeşte şi gândeşte şi ne ţine de mină când facem şi noi astfel. Dacă oamenii n-ar fi căzut în păcat, n-ar avea nicio problemă. Dar din nefericire, acum avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu pentru a face ceea ce Dumnezeu, prin firea lui, nu face niciodată – adică să ne predăm, să suferim, să ne supunem, să murim. Nimic din firea lui Dumnezeu nu are vreo legătură cu acest proces. Astfel încât drumul pentru care avem atâta nevoie de călăuzirea lui Dumnezeu este un drum pe care Dumnezeu, prin firea lui proprie, n-a umblat niciodată. Dumnezeu poate împărtăşi cu omul doar ce are el, însă prin firea sa, el nu are aşa ceva.

Dar dacă presupunem că Dumnezeu a devenit om – dacă firea noastră umană care poate suferi şi muri a fost unită într-o singură persoană cu firea lui Dumnezeu – atunci această persoană ne-ar putea ajuta. Şi-ar putea preda voinţa, ar putea suferi şi muri, pentru că este om; şi

ar putea s-o facă perfect pentru că este Dumnezeu. Tu şi eu putem parcurge acest drum doar dacă Dumnezeu lucrează înăuntrul nostru; dar Dumnezeu nu poate face asta decât dacă devine om. Încercările noastre de a muri în acest fel pot reuşi numai dacă devenim părtaşi la moartea lui Dumnezeu, după cum gândirea noastră poate izbândi doar pentru că este o picătură din oceanul inteligenţei sale. Dar nu putem fi părtaşi la moartea lui Dumnezeu decât dacă Dumnezeu moare; iar el nu poate muri decât dacă este un om. Acesta este sensul în care el ne plăteşte datoria şi suferă în locul nostru, deşi el însuşi nu ar fi trebuit deloc să sufere.

I-am auzit pe unii zicând că dacă Iisus e în acelaşi timp şi Dumnezeu şi om, suferinţele şi moartea lui n-au nicio valoare în ochii lor, „deoarece trebuie să-i fi fost atât de uşor" să le îndure. Alţii ar putea, pe drept cuvânt, acuza această obiecţie de nerecunoştinţă şi grosolănie; pe mine mă uimeşte confuzia care reiese de aici. Într-un fel, desigur, cei care fac această obiecţie au dreptate. Şi chiar spun mai puţin decât ar putea spune. Supunerea perfectă, suferinţa perfectă, moartea perfectă nu i-au fost doar mal uşoare pentru că era Dumnezeu, dar nici n-ar fi fost posibile dacă el nu ar fi fost Dumnezeu. Dar poate fi acesta un motiv pentru a nu-i accepta supunerea, suferinţa şi moartea? învăţătorul poate forma literele pentru copil fiindcă este adult şi ştie cum se scrie. Şi asta, evident, face ca scrisul să fie mai uşor pentru învăţător; dar tocmai din acest motiv el poate ajuta copilul. N-ar ajunge prea departe copilul care l-ar refuza pe învăţător deoarece „este uşor să scrii când eşti adult" şi ar aştepta să înveţe de la alt copil care la rândul său n-ar şti să scrie (deci n-ar avea acel „necinstit avantaj" al adultului). Dacă sunt pe punctul de a mă îneca într-un râu, un om care are un picior pe mal

poate să-mi întindă o mână şi să-mi salveze viaţa. Ar trebui oare să strig la el, în timp ce de-abia mai pot sufla, „Nu, nu-i drept! Tu eşti în avantaj! Tu stai cu un picior pe mai”? Acest avantaj – căruia poţi să-i spui „nedrept”, dacă vrei – este singurul lucru prin care-mi poate fi de folos. Cui ai putea cere să te ajute la nevoie dacă nu cuiva care este mai tare decât tine?

Acesta este felul în care privesc eu ceea ce creştinii numesc răscumpărare. Dar nu uitaţi că este doar un fel de a ilustra lucrul în sine, care nu trebuie confundat cu ilustraţia lui. Dacă ilustraţia nu vă convine, renunţaţi la ea.

Concluzia practică

Christos a îndurat în mod desăvârşit supunerea şi umilinţa: supunerea şi umilinţa pentru că era om, în mod desăvârşit pentru că era Dumnezeu. Creştinii cred că dacă pot într-un fel împărtăşi umilinţa şi suferinţa lui Christos, ei vor împărtăşi de asemenea biruinţa lui asupra morţii, aflând după moarte o nouă viaţă în care să devină desăvârşiţi şi cu desăvârşire fericiţi. Asta înseamnă cu mult mai mult decât simpla încercare de a-i urma învăţătura. Deseori oamenii întreabă când va apărea următorul pas în evoluţie – pasul care să ducă dincolo de om. Dar în viziunea creştină acest lucru s-a întâmplat deja. Un nou fel de om a apărut în Christos, iar noua viaţă care a început plin el trebuie să ajungă şi în noi.

Cum se va face asta? Vă rog să vă amintiţi cum a fost dobândită viaţa noastră cea obişnuită, dinainte. Am căpătat-o de la alţii, de la tatăl nostru şi mama noastră şi de la toţi strămoşii noştri, fără încuviinţarea noastră, printr-un proces cât se poate de curios care implică plăcere, durere şi pericol. Ceva la care nu te-ai fi aşteptat niciodată. În anii copilăriei cei mai mulţi dintre noi încearcă să-şi închipuie cum se petrece lucrul acesta, însă

când ni se spune pentru prima oară nu ne vine să credem, ceea ce nu e de mirare, căci e ceva foarte bizar. De fapt, cel care a pus la cale totul este acelaşi Dumnezeu care a pus la cale cum să fie răspândit noul fel de viaţă – viaţa în Christos. Trebuie să ne aşteptăm să fie şi aici ceva ciudat. Aşa cum nu ne-a cerut părerea când a inventat sexul, nu ne-a cerut-o nici când a inventat cum trebuie răspândit noul fel de viaţă.

Trei sunt lucrurile care ne aduc viaţa în Christos: botezul, credinţa şi acea acţiune misterioasă pe care diferiţi creştini o numesc în diferite feluri: sfânta împărtăşanie, liturghia, Cina Domnului (cel puţin, acestea sunt metodele cele mai obişnuite). În situaţii speciale, viaţa în Christos ne este dată şi iară ajutorul uneia sau alteia dintre aceste metode. Nu am timp să mă refer la situaţiile speciale şi nici nu ştiu destul despre ele. Dacă încerci în câteva minute să-i explici cuiva cum ar putea ajunge la Edinburgh, îi vei spune ce trenuri merg acolo; nu vei mai menţiona că se poate ajunge la Edinburgh şi cu vaporul şi cu avionul. De asemenea, nu spun care dintre cele trei lucruri este mai important. Prietenul meu metodist ar dori să vorbesc mai mult despre credinţă şi mai puţin despre celelalte. Dar nu mă voi angaja în această discuţie. Oricine îşi propune să te înveţe doctrina creştină îţi va spune de fapt să le foloseşti pe toate trei, şi asta este de-ajuns pentru ceea ce urmărim acum.

Nici eu nu-mi pot da seama de ce aceste trei lucruri trebuie să fie căile care permit accesul la un nou fel de viaţă. Dar tot aşa, dacă întâmplător alţii n-ar fi ştiut, nu mi-aş fi putut da seama că există o legătură între un anumit fel de plăcere fizică şi apariţia unei noi fiinţe omeneşti în univers. Trebuie să acceptăm realitatea aşa cum ni se înfăţişează: n-are rost să trăncănim despre cum ar fi

trebuit să fie sau despre cum ne-am fi aşteptat noi să fie. Dar deşi nu înţeleg de ce realitatea trebuie să fie aşa cum este, vă pot spune de ce cred eu că este aşa. Am explicat de ce trebuie să cred că Iisus era (şi este) Dumnezeu. Şi este un adevăr istoric că el i-a învăţat pe cei care îi urmează lui că noua viaţă este transmisă în felul acesta. Cu alte cuvinte, eu cred acest lucru deoarece mă bazez pe autoritatea lui. Să nu vă sperie cuvântul autoritate. A crede ceva pe temeiul autorităţii nu vrea să spună decât că crezi acest lucru fiindcă ţi i-a spus cineva în care ai deplină încredere. Nouăzeci şi nouă dintr-o sută din lucrurile pe care le credem se bazează pe autoritate. Cred că există un anumit loc numit New York. Eu nu l-am văzut. Nu aş putea dovedi printr-un raţionament abstract că ar trebui să existe un asemenea loc. Dar cred că locul există deoarece oameni de încredere mi-au spus acest lucru. Omul de rând crede în sistemul solar, atomi, evoluţie şi circulaţia sângelui, bazându-se pe autoritatea oamenilor de ştiinţă. Orice afirmaţie istorică din lume este crezută pe bază de autoritate. Niciunul dintre noi n-a asistat la cucerirea normandă sau la înfrângerea Invincibilei Armada. Niciunul dintre noi n-ar putea dovedi înfăptuirea acestor evenimente prin logică pură, aşa cum se dovedeşte ceva în matematică. Credem că evenimentele s-au petrecut pur şi simplu pentru că unii oameni care le-au văzut au lăsat scrieri care povestesc despre ele: ne bazăm pe autoritatea acestora. Un om care contestă autoritatea în alte domenii, aşa cum unii o contestă în religie, ar rămâne toată viaţa într-o ignoranţă crasă.

Să nu credeţi că eu afirm că botezul, credinţa şi sfânta împărtăşanie ar putea înlocui efortul fiecăruia de a merge pe drumul lui Christos. Viaţa ta naturală vine de la părinţii tăi, ceea ce nu înseamnă şi că ea va merge mai

departe fără ca tu să faci nimic pentru asta. Poţi s-o pierzi din neglijenţă sau poţi s-o retezi prin sinucidere. Trebuie să te hrăneşti şi să te îngrijeşti. Dar adu-ţi tot timpul aminte că nu tu ai produs viaţa, ci doar o întreţii. În acelaşi fel creştinul poate pierde viaţa în Christos, care i-a fost dată şi trebuie să facă eforturi s-o păstreze. Dar chiar şi cel mai bun creştin din toţi cei care au trăit vreodată nu poate acţiona numai cu forţe proprii – el poate doar menţine şi ocroti o viaţă pe care n-ar fi putut-o nicicând obţine prin propriile strădanii. Iar acest lucru are consecinţe practice. Atâta timp cât viaţa naturală se află în corpul tău, ea va face multe pentru a-l menţine în stare bună. O rană a corpului – dacă nu este prea grea – se va vindeca, ceea ce nu se întâmplă într-un trup mort. Un corp viu nu este un corp care n-a suferit răni, ci unul care – până la un anumit punct – se poate vindeca de la sine. În acelaşi fel un creştin nu este un om care nu greşeşte niciodată, ci un om capabil de a se căi şi a se îndrepta, luând-o de la început după fiecare poticnire – deoarece viaţa lui Chiistos este înăuntrul său, tărnăduindu-l mereu, dându-i puterea de a trece (într-o oarecare măsură) prin moartea de bunăvoie pe care Christos a luat-o asupra sa.

Din cauza aceasta creştinul se găseşte într-o poziţie diferită faţă de alţi oameni care încearcă să fie buni. Aceştia speră că – fiind buni – vor fi plăcuţi lui Dumnezeu, dacă el există; sau, dacă nu cred că Dumnezeu există, speră că cel puţin vor câştiga aprobarea oamenilor buni. Dar creştinul crede că orice lucru bun pe care-l face vine din viaţa lui Christos care se află în el. Nu crede că Dumnezeu ne va iubi pentru că suntem buni, ci că Dumnezeu ne va face să fim buni pentru că ne iubeşte; tot aşa cum acoperişul serelor nu atrage soarele fiindcă străluceşte, ci devine strălucitor pentru că soarele radiază

deasupra lui.

Daţi-mi voie să arăt foarte limpede că atunci când creştinii spun că viaţa lui Christos se află înăuntrul lor, ei nu se referă doar la ceva mental sau moral. Când vorbesc despre a fi „întru Christos” sau despre Christos care se află în ei, acesta nu este doar un fel de a spune că ei se gândesc la Christos sau la imitarea lui. Ei vor să spună că lucrarea lui Christos se face de fapt prin ei; că întreaga mulţime a creştinilor este organismul fizic prin care lucrează Christos – că suntem degetele şi muşchii săi, celulele trupului său. Se explică poate astfel unul sau două lucruri. Se explică de ce această nouă viaţa este răspândită nu doar prin acte pur mentale, cum este credinţa, dar şi prin acte trupeşti, ca botezul şi sânta împărtăşanie. Nu este vorba despre simpla răspândire a unei idei; este mai degrabă ceva ca o evoluţie – un fapt biologic sau suprabiologic. Nu are rost încercarea de a depăşi spiritualitatea lui Dumnezeu. Dumnezeu n-a hărăzit niciodată omului o spiritualitate pură. De aceea foloseşte el obiecte materiale ca pâinea şi vinul pentru a sădi în noi viaţa nouă. Am putea socoti că este vorba de lucruri grosolane şi lipsite de spiritualitate. Dumnezeu nu socoteşte aşa. El a inventat mâncarea. îi place materia. El a inventat-o.

Iată şi alt lucru care mă nedumerea cândva. Nu este cumva îngrozitor de nedrept ca această nouă viaţă să fie rezervată doar oamenilor care au auzit de Christos şi au fost în stare să creadă în el? Adevărul este însă că Dumnezeu nu ne-a spus ce căi a dat celorlalţi oameni. Ştim că niciun om nu poate fi salvat altfel decât prin Christos; nu ştim că numai cei care îl cunosc pot îi salvaţi prin el. Dar în acelaşi timp, dacă te îngrijorează soarta celorlalţi (care nu sunt creştini), ar fi cu totul absurd să rămâi şi tu

în afara lui. Creştinii sunt trupul lui Christos, organismul prin care el lucrează. Orice adaos la acest trup îi permite să facă mai mult. Dacă vrei să-i ajuţi pe cei din afară, trebuie să adaugi mica ta celulă la trupul lui Christos, singurul care îi poate ajuta. A tăia degetele unui om ar fi un fel ciudat de a-l face să lucreze mai mult.

Iată şi altă obiecţie posibilă. De ce coboară Dumnezeu sub o formă deghizată în această lume ocupată de duşman şi înfiinţează un soi de societate secretă ca să-l sape pe diavol? De ce nu coboară în forţă, invadând lumea? Oare pentru că nu este destul de puternic? Creştinii cred că va coborî în forţă; nu ştim când. Dar putem bănui de ce amână. Vrea să ne dea şansa de a trece de bunăvoie de partea lui. Cred că nici tu, nici eu n-am avea o părere bună despre un francez care ar fi aşteptat ca armatele aliaţilor să pătrundă în Germania pentru a declara că este de partea noastră. Dumnezeu va înfăptui invazia. Dar mă întreb dacă oamenii care cer lui Dumnezeu să intervină deschis şi direct în lumea noastră îşi dau bine seama despre ce va fi când el va face acest lucru. Când se va întâmpla acest lucru, va fi sfârşitul lumii. Când autorul apare pe scenă, piesa de teatru s-a sfârşit. Dumnezeu va invada lumea, e-n regulă; dar atunci la ce bun să mai spui că eşti de partea lui, de vreme ce vei vedea cum tot universul natural se risipeşte ca un vis şi în locul lui se năpusteşte altceva, care nici nu ţi-ar fi putut trece prin minte; ceva aht de minunat pentru unii şi atât de groaznic pentru alţii, încât nimeni nu va mai avea de ales? Căci de data aceasta Dumnezeu nu va fi deghizat; ceva atât de copleşitor încât flecare creatură va fi cuprinsă fie de iubire irezistibilă, fie de groază irezistibilă. Atunci va fi prea târziu ca să mai alegi de partea cui să fii. Este inutil să spui că ai ales să stai culcat atunci când nu mai poţi sta în

picioare. Timpul acela nu va fi al alegerii: va fi timpul când vom descoperi cu adevărat de partea cui am ales să fim, indiferent că ne-am dat sau nu seama mai înainte. Acum, astăzi, în clipa asta, avem şansa de a alege partea cea bună. Dumnezeu se ţine deoparte ca să ne ofere această şansă. Nu va dura veşnic. Trebuie să apucăm şansa sau s-o lăsăm să treacă.

CARTEA A TREIA

Purtarea creştină

Cele trei părţi ale moralei

Se zice că un copil a fost întrebat cura crede el că este Dumnezeu. A răspuns că, atât cât îşi putea el închipui, Dumnezeu este „genul acela de persoană care îţi dă tot timpul târcoale ca să vadă dacă te bucuri de ceva pentru a încerca să pună capăt bucuriei tale”. Mă tem că o idee similară apare în minţile multor oameni când aud cuvântul morală: ceva care-şi bagă nasul unde nu trebuie, ceva care nu te lasă să te simţi bine. În realitate, regulile morale sunt instrucţiuni pentru a face să funcţioneze maşina omenească. Fiecare regulă morală este menită prevenirii unei defecţiuni, unei forţări sau unei fricţiuni a pieselor acestei maşini. Iată motivul pentru care la prima vedere aceste reguli par să contrazică tot timpul înclinările noastre naturale. Când eşti instruit cum să foloseşti o maşină, instructorul îţi spune mereu: „Nu, să nu faci aşa”, pentru că, de bună seamă, tot felul de lucruri care ţi se par normale şi potrivite pentru a lucra cu maşina nu ajută de fapt la funcţionarea ei.

Unii oameni preferă să vorbească mai degrabă despre „idealuri” morale decât despre reguli morale şi despre „idealism” moral decât despre supunere morală. Este foarte adevărat, desigur, că perfecţiunea morală este un „ideal” În sensul că nu poate fi îndeplinită, în acest

sens, oricare fel de perfecţiune este un ideal pentru noi oamenii; nu reuşim să fim şoferi ori jucători de tenis perfecţi, şi nici să tragem o linie care să fie perfect dreaptă. Dar există un alt sens al cuvântului ideal, care nu se poate aplica deloc perfecţiunii morale. Când un bărbat spune că o anumită femeie, sau casă, sau corabie, sau grădină este „idealul" său, el nu vrea să spună (în afară de cazul când este mai degrabă un prostănac) că orişicine ar trebui să aibă acelaşi ideal. În asemenea chestiuni ne putem permite să avem gusturi diferite şi, ca atare, idealuri diferite. Dar este primejdios să afirmi că un om care încearcă din greu să respecte legea morală este „un om cu idealuri înalte", pentru că s-ar putea astfel crede că perfecţiunea morală este doar un gust particular al lui şi că noi ceilalţi nu am fi chemaţi să-l împărtăşim. Asta ar fi o greşeală dezastruoasă. Purtarea desăvârşită poate fi tot aht de inaccesibilă ca şi schimbarea perfectă a vitezelor la conducerea maşinii; dar este un ideal necesar, prescris tuturor oamenilor prin însăşi natura maşinii omeneşti, întocmai cum schimbarea perfectă a vitezelor este un ideal prescris tuturor şoferilor prin însăşi natura maşinilor. Şi ar fi încă mai periculos ca omul să creadă despre sine că are „idealuri înalte" pentru că încearcă să nu mintă niciodată (în loc de a minţi doar câteodată), pentru că încearcă să nu-şi înşele soţul ori soţia niciodată (în loc de a o face doar câteodată} sau pentru că încearcă să nu fie agresiv (În loc de a fi mal puţin agresiv). Un asemenea om ar putea deveni încrezut, considerându-se o persoană deosebită care ar putea fi chiar felicitată pentru „idealismul" său. În realitate, merită tot atâtea felicitări ca unul care încearcă să facă, de fiecare dată, o adunare corectă. Evident, o aritmetică perfectă este „un ideal"; vei face cu siguranţă unele greşeli în unele socoteli. Dar nu e prea mare lucru să

încerci să fii foarte exact la fiecare pas al fiecărei adunări. Ar fi o prostie să nu încerci, căci orice greşeală îţi va face ulterior probleme. În acelaşi fel, orice abatere morală va aduce după sine necazuri, probabil altor oameni şi, negreşit, ţie. Vorbind despre reguli şi ascultare în loc de „idealuri" şi „idealism" putem înţelege mai bine aceste fapte.

Să facem un pas mai departe. Sunt două feluri în care maşina omenească poate funcţiona greşit. Unul este când oamenii se despart, sau se ciocnesc unii de alţii, provocându-şi vătămări prin înşelăciune sau agresiune. Celălalt este când lucrurile nu merg bine înăuntrul unui individ – când aptitudinile, dorinţele şi alte componente fie se despart, fie se stânjenesc între ele. Ideea poate fi mai bine prinsă dacă ne gândim la noi ca la o flotă de vase care navighează în formaţie. Călătoria va fi un succes doar dacă, în primul rând, vasele nu se ciocnesc şi nu-şi taie unul altuia calea; şi dacă, în al doilea rând, fiecare vas este în stare să „ţină marea" şi are motoarele în bună stare de funcţionare. În fapt, fiecare cerinţă este condiţionată de cealaltă. Dacă vapoarele se tot ciocnesc unul de altul, nu vor mai fi în stare să ţină marea. Pe de altă parte, dacă sistemele lor de pilotare se strică, vasele nu vor putea evita ciocnirile. Sau, dacă vreţi, să ne gândim la omenire ca la o orchestră care cântă o piesă. Sunt necesare două lucruri pentru a obţine un bun rezultat. Instrumentul individual al fiecărui muzicant trebuie să fie acordat şi să-şi facă intrarea la momentul potrivit, astfel încât să se armonizeze cu celelalte.

Dar mai există ceva de care n-am ţinut seama. Nu ne-am întrebat încotro încearcă să se îndrepte flota sau ce piesă muzicală încearcă să execute orchestra. Instrumentele pot să fie toate acordate şi pot intra toate la

momentul potrivit, dar spectacolul n-ar avea succes dacă orchestra, în loc să cânte muzica de dans pentru care a fost angajată, ar cânta numai marşuri funebre. Şi oricât de bine ar fi navigat flota, voiajul ei ar fi un eşec dacă ea ajunge la Calcutta în loc de New York, unde ar fi trebuit să ajungă.

Tot aşa, morala pare a fi preocupată de trei lucruri. Întâi, de relaţiile corecte şi de armonia dintre indivizi. În al doilea rând, de ceea ce am putea numi rânduiala sau armonia din interiorul fiecărui individ. În fine, de scopul general al vieţii oamenilor în întregul ei: pentru ce a fost făcut omul, care este direcţia în care trebuie să se îndrepte întreaga flotă, ce melodie doreşte dirijorul să cânte orchestra.

Aţi observat, poate, că oamenii din ziua de azi se gândesc aproape totdeauna la primul dintre aceste lucruri şi le uită pe celelalte două. Când oamenii scriu în ziare că ne luptăm pentru principiile morale creştine, ei vor să spună de obicei că ne luptăm pentru bunăvoinţă şi relaţii corecte între naţiuni, între clase şi între indivizi; adică, se gândesc doar la primul dintre cele trei lucruri. La fel, când un om spune despre ceva ce vrea să facă: „nu poate fi ceva rău fiindcă nu-i face rău nimănui”, el se gândeşte numai la primul lucru. Se gândeşte că nu contează cum este vaporul său pe dinăuntru atâta timp cât nu se ciocneşte cu vaporul vecin. Şi este cât se poate de firesc, când începem să ne gândim la morală, să abordăm în primul rând relaţiile sociale. Motivul este că urmările moralităţii deficiente sunt foarte evidente în sfera socială şi ne apasă neîncetat: război, sărăcie, corupţie, minciuni şi afaceri dubioase. De asemenea, atâta timp cât rămâi în acest domeniu, părerile despre morală sunt foarte asemănătoare. În toate timpurile, aproape toţi oamenii au fost de acord (în teorie)

că fiinţele omeneşti ar trebui să fie cinstite, bune şi de folos unele altora. Dar deşi este firesc să înceapă cu aceste lucruri, dacă reflecţia noastră asupra moraliei se opreşte aici, am fi putut tot atât de bine să nu ne mai gândim deloc la acest subiect. Dacă nu ajungem la al doilea lucru – la rânduiala dinăuntrul fiecărei fiinţe omeneşti – nu facem altceva decât să ne păcălim singuri.

La ce foloseşte să le spui vapoarelor cum să ţină direcţia astfel încât să evite ciocnirile dacă, de fapt, vasele sunt nişte hârburi vechi care nici nu pot fi pilotate? La ce foloseşte să stabilim, pe hârtie, nişte reguli de comportare socială, dacă ştim că, în fapt, lăcomia, laşitatea, nestăpânirea de sine şi îngâmfarea ne vor împiedica să le respectăm? Nu vreau deloc să spun că n-ar trebui să ne preocupăm, din toate puterile, de îmbunătăţirea sistemului nostru social şi economic. Ceea ce vreau să spun este că toată preocuparea aceasta nu va fi decât apă de ploaie dacă nu ne dăm seama că doar curajul şi altruismul fiecăruia pot face să funcţioneze cum trebuie oricare sistem. E destul de uşor să îndepărtezi unele forme de corupţie şi de exploatare care se manifestă în sistemul actual; dar, atâta vreme cât oamenii nu-şi schimbă felul de a fi, ei vor găsi metode de a face aceleaşi lucruri în noul sistem. Nu poţi face oamenii să fie buni dând o lege, şi fără oameni buni nu poate exista o societate bună. De aceea trebuie să continuăm să ne gândim la al doilea lucru: la moralitatea interioară a individului.

Dar cred că nici aici nu ne putem opri. Ajungem la punctul în care credinţe diferite privitoare la univers conduc la comportări diferite. La prima vedere ar părea foarte firesc să ne oprim înainte de a ajunge acolo şi să aplicăm acele laturi ale moralei cu care sunt de acord toţi oamenii cu judecată. Dar putem oare să ne oprim?

Amintiţi-vă că religia implică o serie de afirmaţii cu privire la realitate, care sunt fie adevărate, fie false. Dacă sunt adevărate, ele vor da naştere unui ansamblu de concluzii privitoare la navigaţia corectă a flotei omeneşti; dacă sunt false, ansamblul concluziilor va fi cu totul altul. Drept pildă, să ne întoarcem la omul care spune că un lucru nu poate fi greşit decât dacă face vreun rău altei fiinţe umane. El înţelege perfect că nu trebuie să lovească celelalte vase din convoi, dar crede sincer că ceea ce face cu vaporul său este pur şi simplu treaba lui. Are vreo importanţă faptul că vaporul acesta este sau nu proprietatea lui personală? Nu e o mare diferenţă între a fi, să spunem, proprietarul minţii şi corpului tău, şi a fi doar un chiriaş care dă socoteală adevăratului proprietar? Dacă cineva m-a creat, pentru a-şi împlini scopurile, înseamnă că am o mulţime de obligaţii pe care nu le-aş avea dacă aş fi propriul meu stăpân.

Tot aşa, creştinismul afirmă că fiecare fiinţă omenească va trăi veşnic, ceea ce trebuie să fie adevărat sau fals. Acum, dacă aş trăi doar şaptezeci de ani, există o mulţime de lucruri de care n-ar merita să-mi pese, dar de care aş face bine să mă ocup foarte serios dacă aş trăi veşnic. Poate că prostul meu caracter sau invidia mea se înrăutăţesc treptat – atât de încet încât schimbarea lor timp de şaptezeci de ani trece aproape neobservată. Dar într-un milion de ani defectele mele ar putea deveni infernale: de fapt, dacă creştinismul este adevărat, denumirea tehnică precisă pentru ceea ce s-ar întâmpla este iadul. Iar nemurirea mai aduce după sine şi altă deosebire care, într-un fel, are o legătură cu deosebirea dintre totalitarism şi democraţie. Dacă indivizii trăiesc doar şaptezeci de ani, atunci un stat, sau o naţiune, sau o civilizaţie, care pot dura o mie de ani, sunt mai importante decât un individ. Dar dacă creştinismul este adevărat,

atunci individul nu este doar mai important, ci este incomparabil mai important, pentru că el este veşnic, iar viaţa unui stat sau a unei civilizaţii este doar o clipă în comparaţie cu cea a individului.

Aşadar, dacă ne gândim la morală, se pare că trebuie să ne gândim la toate cele trei laturi: relaţiile dintre oameni, situaţia internă a fiecăruia şi relaţiile dintre om şi forţa care i-a dat naştere. Putem să colaborăm cu toţii pentru prima latură. Neînţelegerile încep cu a doua şi devin mai serioase pentru a treia, în cea din urmă latură apar deosebirile principale între morala creştină şi cea necreştină. În tot restul acestei cărţi îmi voi însuşi punctul de vedere creştin, prezentând totul ca şi cum creştinismul ar fi adevărat.

„Virtuţile cardinale”.

Expunerea precedentă a fost redactată iniţial sub forma unei scurte prezentări radiofonice.

Dacă ai voie să vorbeşti doar zece minute, trebuie să renunţi la foarte multe lucruri pentru a scurta expunerea. Unul din motivele mele principale pentru a împărţi morala în trei părţi (cu imaginea mea despre vasele navigând în convoi) a fost că aceasta părea calea cea mai scurtă pentru parcurgerea traseului. Aici vreau să vă dau o idee asupra altui fel în care scriitorii mai vechi au împărţit subiectul, pe care nu l-am prezentat din motive de timp, deşi este foarte valoros.

Conform acestei sistematizări, există şapte „virtuţi”. Patru din ele sunt denumite virtuţi „cardinale”. Iar celelalte trei sunt denumite virtuţi „teologale”. Cele „cardinale” sunt recunoscute de toată lumea civilizată; cele „teologale” sunt, de regulă, cunoscute doar de către creştini. Voi vorbi despre cele teologale mai târziu; în prezent vorbesc despre cele patru virtuţi cardinale,

(Cuvântul „cardinal” nu are nicio legătură cu „cardinalii” Bisericii romano-catolice; el provine dintr-un cuvânt latin care înseamnă „balamaua uşii”. Acestea au fost numite virtuţi „cardinale” deoarece ele sunt, am putea spune, „virtuţi-pivot”.) Ele sunt CHIBZUINŢĂ, CUMPĂTAREA, DREPTATEA şi DÂRZENIA.

Chibzuinţă înseamnă bunul-simţ practic, efortul de a gândi la ceea ce faci şi la ce ar putea ieşi de-aici. În zilele noastre, cei mai mulţi nu prea se mai gândesc la chibzuinţă ca la una dintre „virtuţi”. De fapt, deoarece Christos a spus că putem intra în lumea lui doar fiind asemenea copiilor, mulţi creştini au ideea că, dacă eşti „bun”, nu contează că eşti un prostănac. Dar aici este o neînţelegere, în primul rând, cei mai mulţi dintre copii se arată foarte „chibzuiţi” cu privire la lucrurile care-i interesează cu adevărat şi la care se gândesc în mod foarte corect. În al doilea rând, aşa cum arată Sf. Pavel, Christos n-a avut niciodată intenţia să spună că trebuie să rămânem copii ca *inteligenţă*. Dimpotrivă, ne-a spus să fim nu numai „nevinovaţi ca porumbeii”, dar şi „înţelepţi ca şerpii”. El vrea o inimă de copil, dar o minte de adult. Vrea să fim simpli, deschişi, iubitori şi în stare de a învăţa, aşa cum sunt copiii buni; dar în acelaşi timp el vrea să folosim fiecare strop de inteligenţă pentru ce avem de făcut şi pentru o excelentă pregătire de luptă. Faptul că dai bani unei organizaţii de binefacere nu înseamnă că nu trebuie să încerci să descoperi dacă acea binefacere este sau nu o escrocherie. Faptul că te gândeşti la însuşi Dumnezeu (de pildă, când te rogi) nu înseamnă că trebuie să te mulţumeşti cu aceleaşi idei copilăreşti pe care le aveai la vârsta de cinci ani. Desigur, e foarte adevărat că Dumnezeu nu te va iubi mai puţin, sau nu te va folosi mai puţin dacă ţi s-a întâmplat să te naşti cu un creier de

calitate inferioară. El are loc pentru oameni cu foarte puţină minte, dar vrea ca fiecare să folosească mintea pe care o are. Îndemnul potrivit nu este: „Să fii bună, fată dragă, şi lasă-l pe cel ce poate să fie deştept”, ci „Să fii bună, fată dragă, şi nu uita că asta înseamnă să fii cât poţi tu de deşteaptă”. Dumnezeu nu-l iubeşte pe chiulangiul intelectual mai mult decât pe alţi chiulangii. Dacă te gândeşti să devii creştin, te previn că te angajezi la ceva care îţi va cuprinde întreaga fiinţă, mintea şi tot restul. Dar, din fericire, şi inversul este valabil. Oricine încearcă cinstit să fie creştin va descoperi curând că i se ascute inteligenţa; unul dintre motivele pentru care nu este necesară o educaţie specială pentru a fi creştin este că, prin sine însuşi, creştinismul este o educaţie. Aşa a fost cu putinţă ca un credincios needucat precum Bunyan să fi putut scrie o carte care a uimit întreaga lume.

Cumpătarea este, din nefericire, unul dintre cuvintele care şi-a schimbat înţelesul. De obicei înseamnă doar că nu bei alcool. Dar în zilele când cea de a doua virtute cardinală a fost astfel numită, „cumpătare” însemna cu totul altceva. Cumpătarea nu privea în mod special băutura, ci toate plăcerile; şi nu însemna a te abţine, ci a nu merge mai departe decât trebuie. Este greşit să gândeşti că toţi creştinii ar trebui să se abţină de la băutură; religia abstinenţei este mahomedanismul, şi nu creştinismul. Evident, un creştin oarecare, sau oricare creştin, este dator să se abţină de la băuturi tari în anumite momente, fie pentru că este un om care nu poate bea fără să bea prea mult, fie pentru că se află alături de oameni care sunt înclinaţi spre beţie şi nu trebuie să-i încurajeze bând şi el cu ei. Dar esenţialul este ca el se abţine, pentru un motiv corect, de la ceva pe care nu-l condamnă şi de care-i place să vadă cum se bucură alţii. O

trăsătură caracteristică unui anumit tip de om rău este că nu poate renunţa el însuşi la un lucru fără a vrea ca toţi ceilalţi să renunţe şi ei la acel lucru. Dar asta nu este o cale creştină. Un creştin oarecare poate găsi că este bine să renunţe, din motive speciale, la tot felul de lucruri – căsătorie, sau came, sau bere, sau cinema; dar în clipa când începe să spună că lucrurile acelea sunt rele de felul lor sau să se uite de sus la alţi oameni care le folosesc, a luat-o pe o cale greşită.

Restrângerea modernă a termenului la chestiunea băuturii a făcut un mare rău, pentru că îndeamnă oamenii să uite că pot fi tot atât de necumpătaţi în multe alte lucruri. Un bărbat care face din jocul de golf sau din motocicletă centrul existenţei sale, sau o femeie care nu se gândeşte decât la haine ori la jocul de bridge ori la câinele ei, sunt tot atât de puţin cumpătaţi ca şi unui care se îmbată în fiecare seară. Sigur că din afară nu se vede tot atât de bine: mania jocului de bridge sau de golf nu te face să *cazi* lat în mijlocul străzii. Dar Dumnezeu nu este înşelat de ceea ce se vede din afară.

Dreptatea este mult mai mult decât ceea ce se petrece prin tribunale. Este vechiul nume pentru tot ceea ce am numi acum „corectitudine”; sunt incluse aici cinstea, concesiile reciproce, buna-credinţa, respectarea promisiunilor, şi cele alăturate lor. Iar dârzenia cuprinde amândouă felurile de curaj – atât curajul care înfruntă primejdia, cât şi curajul care rezistă în suferinţă. Veţi constata, desigur, că nu puteţi practica pentru foarte multă vreme niciuna din celelalte virtuţi dacă nu intervine şi dârzenia.

Ar mai trebui observat încă un lucru cu privire la virtuţi. Există o deosebire între o acţiune oarecare cumpătată sau corectă şi un om cumpătat sau drept.

Cineva care nu este un bun jucător de tenis poate când şi când să trimită o minge bună. Ceea ce se numeşte un jucător bun este un om cu ochi, muşchi şi nervi atât de antrenaţi prin nenumărate lovituri bune încât poate conta acum pe ei. Au un anumit tonus şi o anumită calitate care există acolo şi atunci când omul nu joacă, întocmai cum mintea unui matematician are o deprindere şi o perspectivă care se află acolo chiar când el nu face matematică. În acelaşi fel, un om care persevereză în a face lucruri drepte capătă în cele din urmă o anumită calitate de caracter. Când vorbim despre „virtute” ne referim mai degrabă la acea calitate decât la vreo faptă meritorie oarecare.

Această distincţie este importantă din următoarele motive. Dacă am avea în vedere doar faptele particulare, am putea încuraja trei idei greşite.

(1) S-ar putea crede că, dacă ai făcut un lucru bun, nu contează cum şi de ce l-ai făcut – dacă l-ai făcut de bunăvoie sau obligat, bucuros sau îmbufnat, de frica opiniei publice sau de dragul de a-l face. Dar adevărul este că faptele bune făcute dintr-un motiv greşit nu ajută la construirea acelei calităţi interioare a caracterului numită o „virtute”, şi tocmai această calitate contează de fapt. [Dacă jucătorul slab de tenis loveşte mingea foarte tare, nu pentru că îşi dă seama că e nevoie de o lovitură foarte puternică, ci pentru că s-a enervat, s-ar putea ca norocul să-l ajute să câştige partida aceea; dar asta nu-l va ajuta să devină un jucător de nădejde.)

(2) S-ar putea crede că Dumnezeu a vrut pur şi simplu supunerea la un ansamblu de reguli, în timp ce de fapt el vrea un anumit fel de oameni.

(3) S-ar putea crede că „virtuţile” ar fi necesare doar pentru viaţa prezentă – că în lumea cealaltă am putea

înceta atât să fim drepţi, pentru că n-am avea niciun motiv de ceartă, cât şi să fâm curajoşi, pentru că nu există nicio primejdie. E foarte adevărat că în lumea viitoare nu va mai fi probabil prilej pentru fapte curajoase sau drepte, dar ni se va da mereu prilej de a fi ceea ce am devenit prin asemenea fapte făcute aici. Problema nu este că Dumnezeu va refuza admiterea în lumea sa veşnică celor care nu au anumite calităţi de caracter; problema este că, dacă oamenii n-au în ei nici măcar un început al acestor calităţi, atunci nimic din ceea ce îi înconjoară n-ar putea constitui „Rai" pentru ei – adică nimic nu le-ar putea aduce fericirea adâncă, puternică, de neclintit pe care ne-a hărăzit-o Dumnezeu.

Morală socială

Primul lucru care trebuie lămurit cu privire la morala creştină a relaţiilor dintre oameni este că în acest domeniu Christos nu a predicat un gen cu totul nou de morală. Regula de aur a Noului Testament („Fă altora ceea ce ai vrea să-ţi facă ei ţie") rezumă ceea ce fiecare, în adâncul său, a ştiut dintotdeauna că este drept. Adevăraţii mari învăţători nu aduc niciodată o morală nouă; doar şarlatanii şi nestatornicii o fac. Aşa cum a arătat şi Dr Johnson, „mai des trebuie să li se reamintească oamenilor ceea ce ştiu de'a decât să li se ofere lucruri noi". Misiunea adevărată a fiecărui învăţător moral este să ne întoarcă, iar şi iar, spre vechile principii simple, pe care ne ferim să le punem în practică; aşa cum trebuie readus mereu calul la obstacolul peste care n-a vrut să sară şi cum trebuie readus copilul la acea parte din lecţie de care ar vrea să scape.

Mai e de limpezit un al doilea lucru: creştinismul nu are, şi nici nu pretinde că ar avea, un program amănunţit pentru aplicarea regulă „fă altora ceea ce ai vrea să-ţi facă ei ţie" în orice moment şi în orice societate. Nici n-ar putea

avea. Regula priveşte toţi oamenii din toate timpurăe, iar un program special care s-ar potrivi într-un loc sau un timp anume nu ar fi potrivit în altă parte. Şi, oricum, nu aşa operează creştinismul. Când îţi spune să-i hrăneşti pe cei flămânzi, nu îţi oferă reţete pentru gătit mâncarea. Când îţi spune să citeşti Biblia, nu-ţi dă lecţii de gramatică ebraică sau greacă, şi nici măcar engleză. Creştinismul n-a avut niciodată menirea de a înlocui sau de a înlătura artele şi ştiinţele omeneşti obişnuite: este mai degrabă un îndrumător care le pune pe toate pe direcţia cea bună, şi un izvor de energie care le oferă tuturor a o viaţă nouă, cu condiţia să i se pună la dispoziţie.

Oamenii spun: „Biserica ar trebui să ne dea pildă”. Ceea ce este adevărat numai dacă Biserica este înţeleasă corect. Biserica ar trebui să însemne întregul corp de creştini practicanţi. Şi când se spune că Biserica ar trebui să ne dea pildă, asta ar însemna că unii creştini – cei care întâmplător au însuşirile potrivite – ar trebui să fie economişti şi oameni politici, şi că toţi economiştii şi oamenii politici ar trebui să fie creştini, şi că toate eforturile lor în politică şi în economie ar trebui să fie îndreptate spre aplicarea regulii „fă altora ceea ce ai vrea să-ţi facă ei ţie”. Dacă acest lucru s-ar întâmpla, şi dacă noi ceilalţi l-am asuma, atunci am găsi de îndată soluţia creştină pentru propriile noastre probleme sociale. Dar, evident, când cer Bisericii să le dea pildă, cei mai mulţi oameni vor să spună că ar dori ca oamenii Bisericii – clerul – să vină cu un program politic. Lucru absurd. Clerul este format din acele persoane din întregul Bisericii care au fost pregătite în mod special şi rânduite pentru a se îngriji de ceea ce ne priveşte pe noi în calitate de creaturi care vor trăi veşnic, şi noi le cerem să facă cu totul altă treabă, pentru care nu au fost pregătiţi. În realitate, treaba

aceasta este a noastră, a mirenilor. Aplicarea principiilor creştine, să zicem, la organizaţiile sindicale şi în şcoli trebuie să vină de la sindicalişti şi profesori creştini, tot aşa cum literatura creştină vine de la romancierii şi dramaturgii creştini, şi nu de la un sobor de episcopi care se întrunesc şi încearcă să scrie piese de teatru şi romane în timpul lor liber.

În acelaşi fel, Noul Testament ne oferă – fără a intra în amănunte – o indicaţie clară asupra felului în care ar arăta o societate pe deplin creştină. Poate că ne oferă mai mult decât putem primi. Ne spune că acolo nu trebuie să existe oameni nevrednici sau paraziţi: dacă omul nu munceşte, n-ar trebui să mănânce. Fiecare trebuie să aducă munca mâinilor sale şi, mai mult, munca fiecăruia trebuie să producă ceva bun: nu se vor produce acolo articole de lux prosteşti şi ca urmare nici reclame şi mai prosteşti care să ne convingă să le cumpărăm. Şi oamenii nu se vor fuduli cu bunurile lor. În privinţa aceasta, o societate creştină tu fi ceea ce noi numim astăzi „de stânga”. Pe altă parte, se insistă mereu asupra supunerii (şi formelor exterioare de respect); supunerea noastră a tuturor faţă de autorităţile pe drept desemnate, a copiilor faţă de părinţi şi (aici mă tem că devin foarte nepopular) a nevestelor faţă de bărbaţi. În ultimul rând, societatea aceasta trebuie să fie voioasă: plină de cântări şi de bucurie, considerând grijile şi neliniştea drept o greşeală. Amabilitatea este una dintre virtuţile creştine, iar Noul Testament îi detestă pe „băgăcioşi”.

Dacă ar exista acum o asemenea societate şi am putea s-o vizităm, cred că am culege o impresie ciudată. Ar trebui să ni se pară că viaţa ei economică e foarte socialistă şi, în acest sens, „avansată”, dar că viaţa de familie şi codul manierelor sunt mai degrabă demodate –

poate chiar ceremonioase şi aristocratice. Fiecăruia dintre noi i-ar plăcea câte ceva de-acolo, dar mă tem că foarte puţini ar fi de acord cu întregul. Iată la ce ne-am putea aştepta dacă creştinismul ar fi planul complet pentru funcţionarea maşinii omeneşti. Toţi ne-am îndepărtat în diferite feluri de acel plan complet, şi fiecare dintre noi ar vrea să demonstreze că modificarea adusă de el planului original este însuşi planul cel adevărat. Veţi descoperi mereu acest fapt pentru tot ce este cu adevărat creştin: fiecare este atras de anume părţi din ei şi vrea să le selecteze pe acestea lăsând la o parte restul. Din acest motiv nu putem ajunge foarte departe şi tot din această cauză oameni care se luptă pentru lucruri total opuse pot spune că se luptă şi unii şi alţii pentru creştinism.

Acum, încă un lucru. Vechii greci pagini, evreii Vechiului Testament şi marii propovăduitori creştini ai Evului Mediu ne-au dat un sfat pe care sistemul economic modern l-a nesocotit cu desăvârşire. Toţi aceşti oameni ne-au învăţat să nu împrumutăm bani cu dobândă; cu toate astea, împrumutul banilor cu dobândă – ceea ce noi numim investiţie – este baza întregului nostru sistem. Poate că acest lucru nu înseamnă neapărat că greşim. Unii susţin că atunci când şi Moise şi Aristotel şi creştinii au fost de acord să interzică împrumutul cu dobândă [sau „camăta”, cum îi ziceau ei), nu puteau să prevadă sistemul societăţilor pe acţiuni şi se gândeau doar la persoanele care împrumută bani; ca urmare, nu trebuie să luăm în considerare această recomandare. Este o chestiune asupra căreia eu nu pot decide. Eu nu sunt economist şi pur şi simplu nu ştiu dacă sistemul investiţiilor este sau nu responsabil de starea în care ne aflăm. Aici avem nevoie de economistul creştin. Dar n-aş fi fost cinstit dacă nu v-aş fi spus că trei mari civilizaţii au fost de acord (sau cel puţin

aşa pare la prima vedere) că însuşi lucrul pe care ne-am bazat întreaga viaţă este de condamnat.

Încă un lucru, după care voi încheia. În pasajul în care Noul Testament spune că flecare trebuie să muncească, este arătat şi un motiv: „pentru a avea cu ce să miluiască pe cei în nevoie”. Milostenia – dăruirea către săraci – este o parte esenţială a moralei creştine: în parabola înfricoşătoare cu oile şi caprele, milostenia pare a fi axa în jurul căreia se învârte totul. Astăzi unii oameni spun că milostenia n-ar fi necesară şi că în loc de a da săracilor ar trebui să creăm o societate în care să nu mai existe săraci care să fie dăruiţi. Poate că au perfectă dreptate spunând că ar trebui să creăm o asemenea societate. Dar dacă cineva crede că drept urmare ar putea înceta să dăruiască, înseamnă că s-a rupt de toată morala creştină. Nu cred că se poate stabili cât ar trebui să dăruim. Mă tem că singura regulă pentru a nu greşi este să dăm mai mult decât ce ne prisoseşte. Cu alte cuvinte, dacă cheltuiala noastră pentru confort, articole de lux, distracţii etc. este la acelaşi nivel cu a celor care au un venit asemănător cu al nostru, înseamnă că probabil dăruim prea puţin. Dacă milosteniile noastre nu ne incomodează deloc, aş spune că am dat prea puţin. Ar trebui să existe lucruri pe care ne-ar plăcea să le facem şi nu le putem face deoarece cheltuiala noastră pentru a dărui nu ni le permite. Vorbesc acum despre milostenie în sens general. Cazuri speciale de nenorociri ale rudelor, prietenilor, vecinilor sau subalternilor, pe care Dumnezeu te obligă să le bagi în seamă, pot cere chiar să-ţi pui în pericol şi să-ţi prejudiciezi propria situaţie. Pentru mulţi dintre noi marea piedică în calea binefacerii nu este stilul luxos de viaţă sau dorinţa de bani mai mulţi, ci frica noastră – frica de nesiguranţă. Deseori trebuie să

recunoaştem acest lucru ca fiind o ispită. Uneori şi mândria ne împiedică să dăruim cum ar trebui; suntem ispitiţi să aruncăm banii pe forme spectaculoase de generozitate (bacşişuri, primiri de oaspeţi) şi să dăm mai puţin decât ar trebui pentru cei care au într-adevăr nevoie de ajutor.

Şi acum, înainte de a termina, mă voi aventura să ghicesc ce reacţie au stârnit cititorului cele arătate în ultima parte a expunerii. Îmi închipui că sunt unii cititori cu idei de stânga, care sunt foarte supăraţi că n-am mers mai departe în această direcţie, şi alţii care au o orientare contrarie şi care sunt supăraţi pentru că socotesc că am mers mult prea departe. Dacă este aşa, ajungem la adevăratul obstacol care se opune elaborării unor planuri ale unei societăţi creştine. Cei mai mulţi dintre noi nu abordează subiectul pentru a descoperi ce spune creştinismul: îl abordăm sperând că vom găsi în creştinism un sprijin pentru punctele de vedere pe care le susţinem. Căutăm un aliat acolo unde ni se oferă fie un Stăpân, fie un Judecător. Şi eu sunt la fel. Sunt în această parte a expunerii fragmente pe care am vrut să le las deoparte. Şi chiar de aceea nu poate ieşi nimic din asemenea conferinţe dacă nu vom da roată subiectului de la mai mare distanţă. O societate creştină nu poate apărea până când nu va fi cu adevărat dorită de cei mai mulţi dintre noi; şi nu o vom dori cu adevărat până când nu vom deveni întru totul creştini. Aş putea repeta la nesfârşit „fă altora ceea ce ai vrea să-ţi facă ei ţie”, dar nu pot realiza acest lucru până când nu îl iubesc pe aproapele meu ca pe mine însumi; şi nu pot învăţa să-l iubesc pe aproapele meu ca pe mine însumi până nu învăţ să-l iubesc pe Dumnezeu; şi nu pot învăţa să-l iubesc pe Dumnezeu decât dacă învăţ să-i dau ascultare. Şi aşa, după cum v-am prevenit, suntem minaţi

spre ceva mai profund – anume să trecem de la problemele sociale la cele religioase. Căci drumul cel mai ocolit este drumul cel mai scurt spre casă.

Morală şi psihanaliză

Am spus că nu vom ajunge la o societate creştină decât dacă cei mai mulţi dintre noi devin creştini. Evident, asta nu înseamnă că putem amina încercările de construire a societăţii până la o dată imaginară din viitorul îndepărtat. Înseamnă că trebuie să începem amândouă treburile deodată – (1) să vedem cum poate fi aplicată în amănunt în societatea modernă cerinţa „fă altora ceea ce ai vrea să-ţi facă ei ţie”, şi (2) să devenim oameni care ar aplica într-adevăr această cerinţă dacă ar şti cum s-o facă. Vreau acum să încep cu prezentarea concepţiei creştine a omului bun – respectiv cu caracteristicile creştine ale maşinii omeneşti.

Înainte de a intra în amănunte, aş vrea să notez încă două aspecte generale. În primul rând, întrucât morala creştină pretinde a fi o tehnică ce asigură funcţionarea corectă a maşinii omeneşti, cred că aţi dori să ştiţi care este legătura ei cu psihanaliza, o altă tehnică ce pare a avea aceeaşi ţintă.

E nevoie să distingem foarte clar între două lucruri: între teoriile medicale actuale plus tehnica psihanaliştilor pe de o parte şi, pe de altă parte, viziunea filosofică generală asupra lumii, pe care Freud şi alţii au dezvoltat-o în continuarea psihanalizei. În al doilea rând, filosofia lui Freud este în contradicţie directă cu viziunea celuilalt mare psiholog, Jung. Mai mult decât atât, atunci când Freud arată cura pot fi vindecaţi nevroticii, el vorbeşte ca un specialist în domeniul său, dar când îşi continuă discursul abordând filosofia generală, el vorbeşte ca un amator. De aceea este foarte firesc să fie ascultat cu

respect în primul caz, dar nu şi în celălalt – ceea ce fac şi eu. Sunt cu atât mai dispus să fac această distincţie cu cât am constatat că Freud este foarte ignorant atunci când se abate de la propriul său subiect şi se referă la un subiect despre care ştiu şi eu câte ceva (respectiv, lingvistica). Însă psihanaliza în sine, lăsând deoparte adaosurile filosofice pe care i le-au adus Freud şi alţii, nu contrazice câtuşi de puţin creştinismul. Tehnica ei se suprapune în unele aspecte cu morala creştină şi n-ar fi rău ca orice om să ştie câte ceva despre asta; dar drumurile acestor două tehnici se despart, pentru că ele se ocupă de lucruri mai degrabă diferite.

O alegere morală implică două lucruri. Unul este actul alegerii. Celălalt este reprezentat de diferitele sentimente, impulsuri şi altele asemenea, care constituie structura psihologică a individului şi sunt materia primă pe care se bazează alegerea sa. Această materie primă poate fi de două feluri. Cea pe care o considerăm normală este formată din sentimente comune tuturor oamenilor. Cealaltă poate fi alcătuită din sentimente total nenaturale datorate unor lucruri care nu merg bine în subconştientul său. Un exemplu din prima categorie este frica de lucruri care sunt cu adevărat primejdioase; o teamă iraţională de pisici sau de păianjeni ar fi un exemplu din cealaltă categorie. Dorinţa unui bărbat faţă de o femeie ar fi din prima categorie; dorinţa pervertită a unui bărbat faţă de un bărbat ar fi din cealaltă. Psihanaliza îşi asumă sarcina de a elimina sentimentele anormale, adică de a oferi omului o materie primă mai bună pentru alegerile sale; morala se ocupă de actul alegerii în sine.

Să luăm un exemplu. Să ne imaginăm trei bărbaţi care merg la război. Unul dintre ei are teama naturală obişnuită faţă de pericol a oricărui om, dar o stăpâneşte şi

devine un bărbat viteaz. Să presupunem că ceilalţi doi ar avea, datorită unor lucruri din subconştientul lor, temeri exagerate, iraţionale, rezistente faţă de orice efort moral pentru a le stăpâni. Să zicem că ar apărea un psihanalist şi i-ar vindeca pe ammdoi, adică i-ar readuce pe ammdoi la situaţia în care. Se află primul bărbat. Ei bine, chiar atunci s-a terminat problema psihanalitică şi începe problema morală; deoarece acum, când sunt vindecaţi, aceşti doi bărbaţi pot lua drumuri total diferite. Primul ar putea spune: „Ce bine că am scăpat de toate prostiile alea. În fine, acum pot – aşa cum mi-am dorit întotdeauna – să-mi fac datoria faţă de ţară”. Dar celălalt ar putea spune: „Da, sunt foarte mulţumit că acum mă simt relativ calm sub focul inamicului, dar, evident, asta nu schimbă cu nimic faptul că sunt cât se poate de hotărât să am grijă doar de mine însumi, lăsându-i – ori de câte ori pot – pe ceilalţi să facă treburile periculoase. Unul din lucrurile cu adevărat bune în dispariţia fricii mele este că acum pot să mă feresc mult mai bine de primejdie şi că pot ascunde mult mai bine acest lucru faţă de ceilalţi”. Deosebirea dintre cei doi este pur morală şi psihanaliza n-o poate schimba cu niciun chip. Oricât ai îmbunătăţi materia primă a omului, tot ajungi şi la altceva: alegerea liberă, reală, a omului, de a pune sau de a nu pune avantajul său propriu pe primul loc. Şi această alegere liberă este singurul lucru de care se ocupă morala.

Materialul psihologic prost nu este un păcat, ci o boală. Nu este nevoie de căinţă, ci de tratament, ceea ce este foarte important. Oamenii se judecă unii pe alţii după acţiunile lor exterioare. Dumnezeu îi judecă după alegerile lor morale. Este posibil ca în ochii lui Dumnezeu un nevropat care, deşi are fobia pisicilor, trece peste ea şi se atinge pentru cine ştie ce bună pricină de o pisică să fie

socotit mai viteaz decât un om normal care a fost decorat pentru curajul dovedit pe front. Când un om care a fost pervertit din tinereţe, fiind învăţat că e normal să fie crud, face un gest minor de bunătate, sau se abţine de la o cruzime pe care ar fi putut-o comite, riscând astfel să fie batjocorit de tovarăşii săi, este posibil ca el să fie mai preţuit de Dumnezeu decât un om normal care şi-ar da şi viaţa pentru a salva un prieten.

Am putea spune acest lucru şi altfel. Unii dintre noi, care par oameni foarte cumsecade, ar putea să se fi folosit atât de puţin de buna lor ereditate şi educaţie, încât să fie de fapt mai răi decât aceia pe care îi privim ca pe nişte răufăcători. Putem fi siguri de felul în care ne-am fi comportat noi înşine dacă am fi avut în circă o structură psihologică, plus o educaţie anormală, plus puterea pe care le-a avut cineva ca, să zicem, Himmler? De aceea li se spune creştinilor să nu judece pe alţii. Noi putem vedea doar rezultatele pe care omul le obţine prin alegerile sale pornind de la materia sa primă. Dar Dumnezeu nu-l judecă pe om după materia primă, ci după ceea ce a făcut cu ea. Cea mai mare parte a construcţiei psihologice a omului se datorează probabil trupului său; când trupul moare, această parte se desprinde şi omul interior adevărat, cel care a ales, cel care şi-a folosit bine sau rău materia primă, va rămâne gol. Tot felul de lucruri agreabile care credeam că ne aparţin, dar care în realitate se datorau doar unei bune digestii, se vor desprinde de unii dintre noi; tot felul de lucruri neplăcute care se datorau complexelor sau sănătăţii şubrede se vor desprinde de alţii. Vom vedea atunci, pentru prima dată, cum era de fapt fiecare. Vor fi surprize.

Asta ne duce la al doilea punct. Oamenii consideră deseori morala creştină ca pe un fel de târg în care

Dumnezeu spune: „Dacă te ţii de o serie de reguli, te voi răsplăti, iar dacă nu te ţii de ele, te voi pedepsi”. Nu cred că este foarte potrivit să privim lucrurile astfel. Aş spune mai degrabă că ori de câte ori faci o alegere, se schimbă ceva în partea aceea din interiorul tău care face alegerea. Şi dacă luăm viaţa ca un întreg, cuprinzând toate nenumăratele tale alegeri, în tot timpul vieţii tale partea aceea din interior se transformă cu încetul, fie într-o creatură cerească, fie într-una infernală; fie într-o creatură aflată în armonie cu Dumnezeu, cu alte creaturi şi cu sine însăşi, fie într-una care se află într-o stare de război şi de vrajbă cu Dumnezeu, cu semenii şi cu sine însăşi, A fi o creatură de primul fel înseamnă rai: adică bucurie, pace, cunoaştere şi putere; a ñ de celălalt fel înseamnă nebunie, oroare, idioţie, furie, neputinţă şi singurătate veşnică. În fiece clipă, fiecare dintre noi înaintează către una sau cealaltă dintre aceste stări.

Asta explică ceea ce m-a nedumerit întotdeauna la scriitorii creştini, şi anume că par uneori a fi atât de exigenţi şi alteori atât de liberi şi de îngăduitori. Ei vorbesc despre păcate săvârşite „cu gândul” ca şi cum ar fi colosal de importante, şi apoi vorbesc despre cele mai îngrozitoare omoruri şi trădări ca şi cum autorii lor ar trebui doar să se căiască şi totul ar fi iertat. Dar acum am ajuns să cred că ei au dreptate. Ei se gândesc mereu la urmele care rămân imprimate în acel minuscul sine interior care nu poate fi văzut în viaţa aceasta, dar care va suferi – sau se va bucura – în viaţa veşnică. Un om poate fi astfel situat încât mânia sa să ducă la vărsarea sângelui a mii de oameni, în timp ce mânia unuia aflat în altă poziţie poate doar stârni râsul. Dar mica urmă rămasă în suflet poate fi aceeaşi în ambele cazuri. Fiecare din ei a făcut cu sine ceva care – dacă nu se căieşte – îl va determina ca la o

viitoare ispită să nu-şi poată înfrâna furia, care va fi şi mai îngrozitoare decât a fost înainte. Fiecare dintre ei, dacă se întoarce cu seriozitate spre Dumnezeu, poate să-şi corecteze defectul apărut în interiorul său; dar dacă nu o face, fiecare din ei va fi, în cele din urmă, condamnat. Nu contează dacă fapta privită din afară este mare sau mică.

O ultimă chestiune. Amintiţi-vă că, aşa cum am spus, direcţia cea bună nu duce numai la pace, dar şi la cunoaştere. Omul care devine mai bun înţelege din ce în ce mai clar răul care a mai rămas în el. Omul care devine mai rău îşi înţelege din ce în ce mai puţin răutatea. Un om care nu e cu totul rău ştie întrucâtva că nu este prea bun; un om pe de-a întregul rău crede că totul e-n regulă cu el. Sunt lucruri uşor de înţeles. Înţelegi ce înseamnă somnul atunci când eşti treaz, nu când dormi. Poţi descoperi greşeli de matematică atunci când mintea ta lucrează cum trebuie; în timp ce le faci nu-ţi dai seama de ele. Poţi înţelege ce este beţia când eşti treaz şi nu când eşti beat. Oamenii buni ştiu şi ce e binele şi ce e răul; oamenii răi nu cunosc niciunul, nici altul.

Morală sexuală

Vom lua acum în discuţie felul în care morala creştină priveşte sexul, adică ceea ce creştinii numesc virtutea castităţii. Regula creştină a castităţii nu trebuie confundată cu regula socială a bunei-cuviinţe sau a decenţei. Regula socială a bunei-cuviinţe stabileşte ce parte din corpul omenesc poate fi expusă la vedere şi ce subiecte pot fi discutate – şi cuvintele ce pot fi folosite potrivit obiceiurilor proprii unor anume cercuri sociale. Ca atare, în timp ce regula castităţii este aceeaşi pentru toţi creştinii de totdeauna, regula bunei-cuviinţe este schimbătoare: o fată din insulele Pacificului aproape fără veşminte şi o doamnă din epoca victoriană complet

acoperită de haine pot fi tot atât de cuviincioase, decente sau corecte, potrivit standardelor din lumile lor; iar amândouă, atât cât putem deduce din îmbrăcămintea lor, ar putea fi caste sau lipsite de castitate. Unele expresii pe care le foloseau curent femeile caste în vremea lui Shakespeare ar fi fost folosite doar de femeile total decăzute în secolul al nouăsprezecelea. Oamenii care încalcă regula bunei-cuviinţe admise în vremea şi în locul unde se află, pentru a stârni poftele lor sau ale altora, aduc o jignire castităţii. Dar dacă greşesc numai din ignoranţă sau neatenţie, ei sunt vinovaţi doar de proastă creştere. Atunci când, aşa cum se întâmplă deseori, încalcă regula cu bună ştiinţă, pentru a-i sfida sau pune în încurcătură pe alţii, ei nu sunt neapărat lipsiţi de castitate, dar sunt cu siguranţă lipsiţi de bunătate, fiindcă a-ţi face plăcere să-i pui pe alţii în situaţii neplăcute este rău. Eu nu cred că un standard foarte strict sau foarte pedant de decenţă ar fi o dovadă de castitate sau un ajutor pentru menţinerea acesteia, şi de aceea privesc cu ochi buni marea relaxare şi simplificare a regulilor care s-au petrecut în vremea mea. În stadiul actual există totuşi inconvenientul că oameni de diferite vârste şi tipuri nu recunosc cu toţii acelaşi standard, prin urmare, nu prea mai ştim unde ne aflăm. Câtă vreme confuzia durează, cred că oamenii vârstnici, sau de modă veche, ar trebui să aibă multă grijă, pentru a nu socoti că oamenii tineri sau „emancipaţi” sunt destrăbălaţi deoarece nu se conformează vechilor standarde; la rândul lor, tinerii n-ar trebui să-i considere pe vârstnici ca fiind puritani pentru că nu adoptă cu uşurinţă noul standard. Majoritatea problemelor pot fi rezolvate prin dorinţa sinceră de a-i înţelege şi de a-i face să se simtă bine pe ceilalţi.

Castitatea este cea mai nepopulară dintre virtuţile

creştine, pentru că nu poate fi ocolită; regula creştină este: „fie căsătorie, cu fidelitate completă faţă de partener, fie totală abstinenţă”. Condiţia este atât de grea şi de contrară instinctelor noastre, încât este clar că fie creştinismul greşeşte, fie instinctul nostru sexual a luat-o pe o cale greşită. Una sau alta. Fiind creştin, eu cred, bineînţeles, că instinctul urmează o cale greşită.

Dar am şi alte motive pentru a gândi astfel. Scopul biologic al sexului sunt copiii, întocmai cum scopul biologic al hrănirii este refacerea corpului. Dacă mâncăm ori de câte ori ne vine chef şi atâta cât poftim, e foarte adevărat că cei mai mulţi dintre noi vor mânca prea mult: dar nu teribil de mult. Un om poate să mănânce cât doi, dar nu cât zece. Pofta de mâncare depăşeşte cu ceva scopul său biologic, dar nu cu foarte mult. Dar dacă un tânăr sănătos ar ceda poftei sale sexuale de câte ori îi vine s-o facă, şi dacă flecare act sexual ar produce un copil, în zece ani ar putea popula cu uşurinţă un mic sat. O asemenea poftă depăşeşte în mod ridicol şi fără nicio noimă funcţia ei biologică.

Să spunem aceste lucruri şi în alt fel. Se poate uşor aduna un mare număr de spectatori pentru o reprezentaţie de striptease – adică, pentru a vedea cum se dezbracă o fată pe scenă. Să presupunem acum că într-o ţară oarecare s-ar putea umple un teatru cu oameni veniţi să vadă cum cineva aduce pe scenă o farfurie acoperită şi apoi îi ridică încet capacul ca să poată vedea toată lumea, înainte de a se stinge luminile, că în farfurie se află un cotlet de berbec sau un copan de curcan. N-am putea oare spune, văzând o asemenea reprezentaţie, că ceva nu e în regulă cu pofta de mâncare a locuitorilor acestei ţări? Şi n-ar putea spune alţii, crescuţi în altă lume decât a noastră, că în acelaşi fel este ceva în neregulă şi cu instinctul nostru sexual?

Un critic a zis că dacă ar găsi o ţară în care asemenea reprezentaţii de striptease cu mâncare ar fi populare, el ar trage concluzia că locuitorii acelei ţări mor de foame. Voia să spună, desigur, că lucruri ca reprezentaţiile de striptease nu au pornit de la corupţie sexuală, ci de la înfometare sexuală. Sunt de acord cu el că dacă, într-o ţară ciudată, spectacole de acest fel, cu cotlete de berbec, ar fi populare, una dintre explicaţiile care mi-ar veni în minte ar fi foametea. Pasul următor ar fi să-mi verific ipoteza, cercetând dacă în ţara aceea se consumă multă sau puţină mâncare. Dacă datele ar indica un consum mare de alimente, ar trebui, fireşte, să părăsim ipoteza foametei şi să căutăm alta. În acelaşi fel, înainte de a accepta foametea sexuală drept cauză a reprezentaţiilor de striptease, ar trebui să verificăm dacă în timpurile noastre există cumva mai multă abstinenţă sexuală decât în vremea când lucruri ca striptease-ul erau necunoscute. Bineînţeles că asemenea date nu există. Anticoncepţionalele au uşurat mai mult decât oricând practicarea sexului în interiorul căsătoriei şi au diminuat riscurile sexului în afara ei, iar opinia publică este mai puţin ostilă împreunărilor ilicite şi chiar perversiunilor decât a fost în tot timpul scurs după epoca pagină. Nici ipoteza „înfometării” nu este singura explicaţie posibilă. Toată lumea ştie că pofta sexuală, ca şi celelalte pofte, creşte pe măsură ce este satisfăcută. Oamenii înfometaţi se gândesc mult la mâncare, dar tot aşa fac şi mâncăii; îmbuibaţilor, ca şi înfometaţilor, le plac stimulentele apetitului.

Să trecem la al treilea punct. Există foarte puţini oameni care ar vrea să mănânce lucruri care de fapt nu se mănâncă sau să facă altceva cu mâncarea decât s-o mănânce. Cu alte cuvinte, perversiunile poftei de mâncare

sunt rare. Dar perversiunile instinctului sexual sunt numeroase, greu de vindecat şi înfricoşătoare, îmi pare rău că sunt nevoit să intru în aceste amănunte, dar trebuie s-o fac, pentru că în ultimii douăzeci de ani am fost cu toţii hrăniţi, cât e ziua de lungă, cu minciuni sfruntate despre sex. Ni s-a spus până la saţietate că dorinţa sexuală se află pe acelaşi plan cu oricare din celelalte dorinţe naturale ale noastre, şi că totul ar înflori în grădină dacă am părăsi vechea idee victoriană de a o reduce la tăcere. Nu e adevărat. Îţi dai seama din clipa în care te uiţi la fapte şi laşi deoparte propaganda.

Ni se spune că sexul a devenit o problemă deoarece a fost redus la tăcere. Dar asta nu s-a mai întâmplat în ultimii douăzeci de ani. S-a turuit despre sex fără încetare şi, totuşi, sexul continuă să fie o problemă. Dacă sufocarea ar fi fost cauza bucluculuі, aerisirea ar fi rezolvat totul. Dar n-a fost aşa. Eu cred că lucrurile stau invers. Cred că oamenii au înăbuşit sexul pentru că devenise o problemă. Lumea modernă spune mereu că „sexul nu este un motiv de ruşine”. S-ar putea înţelege două lucruri. Poate că vor să spună: „Nu este nicio ruşine în faptul că specia omenească se reproduce într-un anumit fel, şi nici în faptul că asta produce plăcere”. Dacă asta vor să spună, atunci au dreptate, întrucât şi creştinismul vorbeşte la fel. Problema nu este nici lucrul în sine şi nici plăcerea. Vechii propovăduitori creştini ziceau că plăcerea sexuală ar fi fost mai mare decât este acum dacă omul n-ar fi căzut. Cunosc nişte creştini cu mintea încurcată care atribuiau creştinismului părerea că sexul, sau trupul, sau plăcerea sunt lucruri vinovate. N-aveau dreptate. Creştinismul este aproape singura dintre marile religii care aprobă cu totul corpul – care crede că materia este un lucru bun, că însuşi Dumnezeu a luat odată un trup omenesc, că chiar şi în

ceruri ni se va da un fel de trup care va fi o parte esenţială a fericirii, frumuseţii şi energiei noastre. Creştinismul a proslăvit căsătoria mai mult decât orice altă religie; şi aproape toată poezia de dragoste a lumii a fost scrisă de către creştini. Dacă spune cineva că sexul, în sine, este un lucru rău, creştinismul îl va contrazice pe dată. Dar, desigur, atunci când oamenii zic: „Sexul nu este ceva ruşinos”, ei ar vrea poate să spună că „starea în care a ajuns acum instinctul sexual nu este ceva ruşinos”.

Dacă asta vor să spună, eu cred că ei greşesc. Cred că este o stare cât se poate de ruşinoasă. Nu e nicio ruşine să-ţi placă mâncarea, dar ar fi cât se poate de ruşinos ca jumătate din toţi oamenii de pe lume să facă din mâncare interesul lor principal şi să-şi petreacă timpul privind la imagini care reprezintă mâncare, salivând şi lingându-se pe buze. Nu vreau să spun că oamenii ca tine şi ca mine au o răspundere individuală pentru situaţia prezentă. Strămoşii noştri ne-au transmis organisme denaturate sub acest raport şi noi creştem înconjuraţi de propaganda împotriva castităţii. Există oameni care vor să ne menţină aprins instinctul sexual, pentru a stoarce bani de la noi, fiindcă e firesc ca un om obsedat să poată fi ispitit, fără rezistenţă din partea lui. Dumnezeu cunoaşte situaţia noastră; El nu ne va judeca fără a ţine seama de greutăţile pe care le întâmpinăm. Ceea ce contează sunt sinceritatea şi perseverenţa voinţei noastre de a le depăşi.

Înainte de a ne vindeca trebuie să dorim vindecarea. Acei care doresc cu adevărat să fie ajutaţi vor obţine ajutor; dar pentru cei mai mulţi oameni de azi, chiar această dorinţă apare greu. Este uşor să crezi că vrei un lucru când de fapt nu-l vrei cu adevărat. Un creştin vestit din alte timpuri ne-a spus că pe când era tânăr se ruga neîncetat pentru castitate; dar după ani de zile şi-a dat

seama că în timp ce buzele sale ziceau: „O, Doamne, dă-mi virtutea castităţii”, inima lui adăuga în taină: „Dar, te rog, nu chiar acum”. Acest lucru se poate întâmpla şi în rugăciunile pentru alte virtuţi, dar există trei motive pentru care ne este deosebit de greu chiar să dorim o castitate completă – fără să mai vorbim şi de realizarea ei.

În primul rând, firea noastră denaturată, diavolii care ne ispitesc şi toată propaganda contemporană pentru desfrâu se asociază pentru a ne face să simţim că dorinţele cărora le rezistăm sunt aht de „naturale”, atât de „sănătoase” şi atât de rezonabile încât rezistenţa faţă de ele este ceva aproape pervers şi anormal. Afiş după afiş, film după film, roman după roman, asociază ideea libertăţii sexuale cu ideile de sănătate, normalitate, tinereţe, sinceritate şi bună dispoziţie. Ei bine, asocierea aceasta este o minciună. Ca toate minciunile cu mare influenţă, ea se bazează pe un adevăr – adevărul mai sus recunoscut, că sexul în sine este ceva „normal” şi „sănătos” (exceptând excesele şi obsesiile care s-au dezvoltat împrejurul său). Minciuna constă în sugestia că orice act sexual care te ispiteşte într-un moment oarecare este de asemenea ceva normal şi sănătos. Această idee este absurdă din toate punctele de vedere, chiar lăsând deoparte ideile creştine. Cedarea în faţa tuturor dorinţelor noastre duce evident la impotenţă, îmbolnăvire, gelozie, minciuni, ascundere a adevărului, şi la tot ce este opus sănătăţii, bunei dispoziţii şi sincerităţii. Pentru orice fel de fericire, chiar şi în lumea de-aici, este nevoie de multă cumpătare, astfel încât pretenţia oricărei dorinţe puternice de a fi sănătoasă şi rezonabilă nu poate conta. Orice om sănătos şi civilizat trebuie să aibă un ansamblu de principii datorită cărora el alege respingerea unor dorinţe şi acceptarea altora. Unii oameni fac asta în baza principiilor creştine, alţii în baza

unor principii sociologice sau igienice. Adevăratul conflict nu are loc între creştinism şi „natură”, ci între principiile creştine şi alte principii, având scopul de a controla „natura”. Pentru că „natura” (în sensul de dorinţă naturală) trebuie oricum controlată dacă nu vrei să-ţi distrugi întreaga viaţă. Principiile creştine sunt, după cum se ştie, mai stricte decât altele; dar trebuie să ne gândim că, respectându-le, vom obţine un ajutor la care nu ne putem aştepta respectând celelalte principii.

În al doilea rând, multă lume nu are curajul de a aborda serios castitatea creştină deoarece crede că este imposibilă (chiar înainte de a încerca). Dar, atunci când un lucru trebuie încercat, nu este niciodată cazul să te întrebi dacă este sau nu posibil. Când te afli în faţa unei întrebări facultative la un examen, e firesc să te gândeşti dacă ai putea sau nu răspunde; în faţa unei întrebări obligatorii, trebuie să răspunzi cum poţi mai bine. Poţi lua o notă de câteva puncte pentru un răspuns care nu e deloc perfect, dar sigur nu vei lua niciun punct dacă nu răspunzi la întrebare. Ca şi la examene, oamenii reuşesc în tot felul de situaţii să facă nişte lucruri ce păreau imposibile înainte de a încerca: la război, la alpinism, la învăţarea patinajului, a înotului şi a mersului pe bicicletă, chiar şi la încheierea nasturelui de la guler cu degetele îngheţate. Este surprinzător să vezi câte lucruri poţi face dacă trebuie să le faci.

Putem fi siguri, într-adevăr, că o castitate perfectă – ca şi milostenia perfectă – nu poate fi atinsă doar prin eforturi omeneşti. Trebuie să ceri ajutorul lui Dumnezeu. Chiar dacă l-ai cerut, poate să ţi se pară multă vreme că nu primeşti ajutor sau că primeşti prea puţin faţă de cât e nevoie. Nu-i nimic. După fiecare eşec, cere iertare, adună-ţi puterile şi încearcă din nou. De multe ori ajutorul lui

Dumnezeu nu ne aduce virtutea însăşi, ci tocmai această putere de a încerca din nou. Pentru că, oricât de importantă ar fi castitatea (sau curajul, sau cinstea, sau oricare altă virtute), încercările creează un antrenament sufletesc care este şi mai important. Ne vindecă de iluziile cu privire la noi înşine şi ne învaţă să depindem de Dumnezeu. Pe de o parte, învăţăm că nu ne putem încrede în noi nici chiar în momentele noastre cele mai bune şi, pe de altă parte, învăţăm că nu trebuie să disperăm nici în momentele cele mai rele, deoarece eşecurile noastre sunt iertate. Singurul lucru grav este să renunţi la încercare, mulţumindu-te cu puţin şi nu cu perfecţiunea.

În al treilea rând, oamenii înţeleg deseori greşit ceea ce psihologia ne învaţă despre „reprimări". Ea învaţă ca „reprimarea" sexului este primejdioasă. Dar „reprimare" este aici un termen tehnic care nu înseamnă „suprimare" în sensul de „refuzare" sau „împotrivire". O dorinţă sau o idee reprimată este ceva care a fost înghesuit în subconştient (de regulă la o vârstă foarte tânără} şi poate reveni în conştient doar într-o formă deghizată şi ca atare de nerecunoscut. Sexualitatea reprimată nu-i apare deloc pacientului ca o formă de sexualitate. Când un adolescent sau un adult se angajează să reziste unei dorinţe de care este conştient, nu e vorba de reprimare sau de pericolul creării unei reprimări. Dimpotrivă, cei care încearcă serios să ajungă la castitate sunt mai conştienţi şi ajung curând la cunoaşterea mai bună a propriei sexualităţi decât oricare alţii. Ajung să-şi cunoască dorinţele aşa cum Wellington îl cunoştea pe Napoleon, sau Sherlock Holmes îl cunoştea pe Moriarty; tot aşa cum un şorecar cunoaşte şobolanii şi un instalator ştie totul despre ţevile sparte. Virtutea – chiar şi încercarea de a ajunge la virtute – aduce lumină; cedarea aduce după sine ceaţă.

În sfârşit, cu toate că a trebuit să vorbesc mai pe larg despre sex, vreau să spun cât se poate de clar că centrul moralei creştine nu se află aici. Cel care crede că viciul suprem în ochii creştinismului este lipsa castităţii se înşală. Păcatele trupeşti sunt rele, dar sunt cel mai puţin rele din toate păcatele. Cele mai rele plăceri sunt pur spirituale: plăcerea de a nedreptăţi pe alţii, de a se da mare şi de a strica cheful altora, de a bârfi pe la spate, de a deţine putere şi de a urî. Căci în mine se află două lucruri care luptă împotriva acelei fiinţe omeneşti care trebuie să devin eu însumi. Ele sunt partea mea animalică şi partea mea diabolică. Partea diabolică este cea mai rea dintre cele două. De aceea un individ pedant şi rece, care se crede virtuos pentru că merge regulat la biserică, poate fi mult mai apropiat de iad decât o femeie care-şi vinde trupul. Sigur că e mai bine să nu fii niciunul, nici cealaltă.

Căsătoria creştină

Ultimul capitol a fost predominant negativ. Am discutat ceea ce nu-i în regulă cu impulsul sexual la om, dar am spus foarte puţin despre cum ar trebui să fie – cu alte cuvinte, despre căsătoria creştină. Două sfiit motivele pentru care nu vreau să mă ocup de căsătorie în mod special. Primul este că doctrinele creştine privind acest subiect sunt cât se poate de nepopulare. Al doilea este că eu însumi n-am fost niciodată căsătorit, şi de aceea pot vorbi doar din auzite. Cu toate astea, cred că nu pot lăsa subiectul neatins într-o discuţie asupra moralei creştine.

Ideea creştină despre căsătorie este întemeiată pe cuvintele lui Christos că un bărbat şi soţia lui trebuie priviţi ca un singur organism – aşa cum s-ar zice azi în loc de „un singur trup”. Creştinii cred că atunci când el a zis asta, nu exprima un sentiment, ci constata un fapt, întocmai cum constată cineva că un lacăt şi cheia lui sunt

un singur mecanism, sau că o vioară şi un arcuş sunt un singur instrument muzical. Inventatorul maşinii umane ne spunea că cele două jumătăţi, bărbatul şi femeia, au fost făcute pentru a se combina împreună în perechi, nu numai sexual, dar şi ca o combinaţie totală. Monstruozitatea relaţiei sexuale în afara căsătoriei constă în faptul că se încearcă izolarea unui anume fel de unire (cea sexuală) faţă de toate celelalte feluri de unire care erau destinate să realizeze împreună unirea completă. Atitudinea creştină nu condamnă plăcerea sexuală, după cum nu condamnă nici plăcerea de a mânca, dar susţine că această plăcere nu trebuie izolată şi căutată pentru ea însăşi, tot aşa cum plăcerile gustului nu trebuie căutate doar mestecând şi scuipând apoi mâncarea, fără a o înghiţi şi digera.

Prin urmare, creştinismul ne învaţă că unirea prin căsătorie este pentru toată viaţa. Există, aici, desigur, deosebiri între diferitele Biserici: unele nu acceptă deloc divorţul, iar altele îl permit cu rezerve, în cazuri foarte speciale. E mare păcat că nu se înţeleg toţi creştinii cu privire la un asemenea subiect; dar ceea ce trebuie să observe mirenii obişnuiţi este că toate Bisericile se înţeleg mai mult între ele în privinţa căsătoriei decât se înţeleg cu lumea din afara Bisericii. Vreau să spun că toate privesc divorţul ca pe ceva care taie într-un corp viu, ca pe o operaţie chirurgicală. Unele Biserici cred că operaţia este atât de violentă încât nu trebuie făcută deloc; altele o acceptă ca pe un remediu disperat pentru cazuri extreme. Toate sunt de acord că divorţul se aseamănă mai mult cu amputarea ambelor picioare decât cu desfiinţarea unui parteneriat de afaceri sau cu dezertarea din armată. Ceea ce nu acceptă niciuna dintre Biserici este părerea modernă că divorţul este o simplă schimbare de parteneri, care se poate face ori de câte ori oamenii îşi dau seama că nu se

mai iubesc, sau că unul dintre ei s-a îndrăgostit de altcineva.

Înainte de a discuta această părere modernă în relaţia ei cu castitatea, nu trebuie să uităm abordarea ei în legătură cu o altă virtute, şi anume cu dreptatea. Dreptatea, după cum am mai arătat, include respectarea promisiunilor. Dar orice persoană care s-a cununat la biserică a făcut o promisiune publică, solemnă, de a rămâne alături de partenerul său până la moarte. Obligaţia de a respecta această promisiune nu are o legătură specială cu moralitatea sexuală, fiind aceeaşi ca şi pentru orice altă promisiune. Dacă impulsul sexual este la fel cu toate celelalte impulsuri ale noastre – aşa cum ne tot spun oamenii de astăzi – ar trebui să fie tratat în acelaşi fel; după cum promisiunile noastre ne obligă la controlarea impulsurilor celorlalte, promisiunea făcută la cununie ne obligă la controlarea impulsului sexual. Dacă acesta, aşa cum cred eu, nu este la fel cu toate celelalte impulsuri, ci este în mod bolnăvicios întărâtat, ar trebui să avem o grijă deosebită pentru a nu ne lăsa antrenaţi de el la fapte necinstite.

Cineva ar putea zice că a considerat promisiunea făcută la biserică ca fiind pur formală şi că n-a intenţionat niciodată s-o respecte. Pe cine o fi vrut el să înşele când a făcut-o? Pe Dumnezeu? Ar fi fost într-adevăr ceva foarte puţin înţelept. Pe sine însuşi? Nici asta n-ar fi fost un lucru mai înţelept. Pe mireasă, pe mire sau pe socri? Asta ar fi fost curată înşelăciune. Cred că, mai des, perechea (sau unul din cei doi) spera să înşele publicul. Voiau să obţină respectul datorat căsătoriei fără să-i plătească preţul; adică erau nişte impostori, înşelau lumea. Dacă-l mulţumeşte în continuare postura de şarlatani, nu am nimic să le spun: cine ar putea să impună obligaţia nobilă

şi greu de îndeplinit a castităţii unor oameni care nici măcar nu au dorit să ne cinstiţi? Dacă acum şi-au schimbat firea şi vor să fie cinstiţi, promisiunea deja făcută îi obligă. Problema aceasta, după cum veţi vedea, ţine în principal de dreptate şi nu de castitate. Dacă oamenii nu cred într-o căsătorie durabilă, e poate mai bine să trăiască împreună necăsătoriţi decât să facă jurăminte pe care nu au de gând să le respecte. Este adevărat că trăind împreună în afara căsătoriei se vor face vinovaţi (în ochii creştinilor) de preacurvie. Dar o greşeală nu este reparată prin adăugarea altei greşeli: lipsa de castitate nu devine mai bună dacă i se adaugă jurământul mincinos.

Ideea că a fi „îndrăgostit" este singurul motiv pentru dăinuirea căsătoriei nu mai lasă loc pentru căsătoria privită ca un contract sau ca o promisiune. Dacă dragostea este singurul lucru care contează, atunci promisiunea nu aduce nimic în plus; şi dacă nu aduce nimic, atunci nici n-ar trebui făcută. Lucrul curios este că îndrăgostiţii înşişi, atâta timp cât se iubesc cu adevărat, ştiu asta mai bine decât cei care vorbesc despre dragoste. După cum a arătat Chesterton, cei care sunt îndrăgostiţi au o înclinare naturală spre a se lega prin promisiuni. Cântecele de dragoste de pretutindeni sunt pline de jurăminte de fidelitate veşnică. Legea creştină nu impune pasiunii dragostei ceva care este străin de natura proprie acelei pasiuni: ea nu cere îndrăgostiţilor decât să ia în serios ceva la care-i îndeamnă de la sine pasiunea lor.

Desigur, promisiunea făcută, atunci când sunt îndrăgostit şi pentru că sunt îndrăgostit, de a fi credincios toată viaţa celui sau celei pe care o iubesc, mă obligă să-i fiu credincios chiar dacă am încetat să fiu îndrăgostit. O promisiune se face cu privire la ceea ce pot să fac, adică la nişte acţiuni: nimeni nu poate promite că sentimentele sale

vor continua într-un anumit fel. Ar fi ca şi cum ar promite că niciodată nu va avea dureri de cap sau că nuri va fi foame. S-ar putea pune întrebarea: ce rost are să ţii împreună doi oameni care nu se mai iubesc? Există mai multe motive sociale, bine întemeiate: pentru a oferi un cămin copiilor lor, pentru a ocroti femeia (care şi-a sacrificat sau neglijat probabil cariera proprie căsătorindu-se) de a fi părăsită ori de câte ori bărbatul s-a săturat de ea. Dar mai există şi alt motiv, de care sunt foarte sigur, deşi mi-e cam greu să-l explic.

Este greu de explicat deoarece foarte mulţi oameni nu-şi dau seama dacă B este mai bun decât C, A poate fi încă mai bun decât B. Lor le place să gândească în termeni de bine şi rău, nu de bine, mai bine şi cel mai bine şi de rău, mai rău şi cel mai rău. Vor să ştie dacă crezi că patriotismul este un lucru bun; dacă le răspunzi că patriotismul este cu mult mai bun decât egoismul individual, dar că este inferior dragostei universale de semeni, căreia ar trebui totdeauna să-i cedeze când intră în conflict cu ea, oamenii zic că eşti evaziv. Te întreabă ce crezi despre duel. Dacă le răspunzi că e mult mai bine să ierţi un om decât să te baţi în duel cu el, dar că totuşi chiar un duel ar fi un lucru mai bun decât să trăieşti o viaţă întreagă într-o duşmănie care se manifestă prin eforturi ascunse de a-l „pune pe duşman la pământ”, oamenii se retrag plângându-se că nu le dai un răspuns clar. Sper că nimeni nu va interpreta în acest fel ceea ce vreau să arăt în continuare.

Ceea ce numim „a fi îndrăgostit” este o stare minunată şi, în multe privinţe, bună pentru noi. Ne ajută să fim generoşi şi curajoşi, ne deschide ochii nu numai pentru frumuseţea persoanei iubite, dar şi pentru tot ce este frumos în jurul nostru şi stăpâneşte (mai ales la început)

sexualitatea noastră de esenţă animalică; în acest sens, dragostea este marea învingătoare a poftei trupeşti. Niciun om în toată firea nu poate nega că a fi îndrăgostit este „e departe o stare mai bună decât senzualitatea obişnuită şi egoismul rece. Dar, după cum am spus înainte, „cel mai periculos lucru este să iei drept bun oricare din impulsurile firii taie şi să-l consideri ca pe ceva care trebuie urmat cu orice preţ”. A fi îndrăgostit e un lucru bun, dar nu e lucrul cel mai bun. Sunt multe lucruri mai puţin bune, dar sunt şi lucruri mai bune. Nu poţi face din această stare temelia întregii vieţi. Este un sentiment nobil, dar totuşi doar un sentiment. Niciun sentiment nu poate dăinui la intensitatea sa maximă, ba chiar uneori nu dăinuie deloc. Cunoaşterea poate dăinui, principiile pot dăinui, obiceiurile pot dăinui; dar sentimentele vin şi se duc. Şi, de fapt, orice ar zice oamenii, starea numită „a fi îndrăgostit” nu durează de obicei. Dacă vechea poveste care se termină cu „şi au trăit împreună fericiţi toată viaţa” ar trebui înţeleasă ca „s-au simţit timp de cincizeci de ani tot aşa ca în ziua dinaintea căsătoriei lor”, atunci aceste vorbe vor să spună ceva care probabil nici n-a fost şi nici nu va fi adevărat, şi ar fi chiar foarte puţin de dorit. Cine ar putea suporta chiar şi cinci ani o asemenea stare de exaltare? Ce s-ar întâmpla cu munca ta, cu pofta ta de mâncare, cu somnul tău, cu prieteniile tale? Dar, desigur, a nu mai fi îndrăgostit nu este totuna cu a înceta să iubeşti. Dragostea în acest al doilea înţeles – dragostea diferită de „a fi îndrăgostit” – nu este doar un sentiment. Este o unire adâncă, menţinută prin voinţă şi deliberat întărită prin obişnuinţă, sprijinită (în familia creştină) prin harul pe care ambii soţi îl cer, şi îl primesc, de la Dumnezeu. Ei pot avea această dragoste unul pentru altul chiar în momentele când nu le place ceea ce face celălalt; după

cum omul se iubeşte pe sine chiar dacă nu-i place ceea ce face. Ei pot păstra această dragoste, chiar dacă fiecare ar putea – în cazul că îşi îngăduie – să se „îndrăgostească" de altcineva. Şi-au promis credinţă unul altuia când erau îndrăgostiţi; acest fel mai liniştit de dragoste le dă posibilitatea să-şi ţină promisiunea. Motorul căsătoriei funcţionează cu acest fel de iubire; îndrăgostirea a fost explozia care a pornit motorul.

Dacă nu sunteţi de acord cu mine, veţi spune: „habar n-are de chestia asta, fiindcă nu este căsătorit". S-ar putea să aveţi dreptate. Dar înainte de a spune asta, asiguraţi-vă că mă judecaţi după ceea ce cunoaşteţi cu adevărat din propria voastră experienţă şi din observarea vieţilor prietenilor voştri, şi nu după idei pe care le-aţi luat din romane şi din filme. Nu e aşa de uşor cum crede lumea. Experienţa noastră este colorată de la început până la sfârşit de cărţi, piese de teatru şi de filme, şi este nevoie de răbdare şi pricepere pentru a despărţi de ele lucrurile pe care le-am învăţat cu adevărat din propria noastră experienţă de viaţă.

Oamenii capătă din cărţi ideea că dacă te-ai căsătorit cu persoana potrivită te poţi aştepta să fii veşnic „îndrăgostit". Ca urmare, atunci când constată că nu se întâmplă aşa, ei cred că asta dovedeşte că au făcut o greşeală şi sunt îndreptăţiţi la o schimbare – nerealizând că, după schimbare, farmecul noii iubiri se va şterge ca şi cel al fostei iubiri. În această zonă a vieţii, ca şi în altele, fiorii apar la început şi nu durează. Fiorul pe care-l încearcă un băiat la primul gând că va zbura cu avionul nu va continua după ce s-a înrolat în aviaţie şi a învăţat să zboare cu adevărat. Fiorul pe care-l resimţi văzând pentru prima oară un loc minunat dispare după ce te instalezi de-a binelea în locul acela. Înseamnă asta oare că ar fi mai

bine să nu înveţi să pilotezi avionul şi să nu locuieşti în acel loc minunat? Nicidecum. În ambele situaţii, dacă ne împlinim dorinţele, stingerea primului fior va fi compensată printr-un alt interes, mai liniştit şi mai durabil. Mai mult decât atât (şi găsesc greu cuvintele pentru a spune cât de important mi se pare acest lucru), tocmai oamenii care sunt gata să accepte pierderea fiorului iniţial în favoarea unui interes mai aşezat sunt cei care vor descoperi apoi noi emoţii într-o direcţie total diferită. Omul care a învăţat să zboare şi a devenit un bun pilot va descoperi dintr-odată ce este muzica; omul care s-a instalat într-un loc minunat va descoperi grădinăritul.

Asta este, cred, o mică parte din ceea ce a vrut să spună Christos afirmând că un lucru nu poate trăi cu adevărat dacă n-a murit mai înainte. Pur şi simplu nu are rost să încerci să te agăţi de orice fior; e cel mai rău lucru pe care-l poţi face. Renunţă la fior – lasă-l să se stingă – treci apoi, după moartea fiorului, la interesul mai liniştit şi la fericirea care urmează – şi vei constata că trăieşti tot timpul în lumea unor noi emoţii. Dar dacă te hotărăşti să faci din exaltare un fel obişnuit de viaţă şi încerci s-o prelungeşti în mod artificial, fiorii vor deveni din ce în ce mai slabi, mai puţini, şi vei deveni pentru tot restul vieţii un bătrân blazat şi dezamăgit. Faptul că atât de puţină lume înţelege acest lucru este motivul pentru care atâţia bărbaţi şi femei de vârstă mijlocie trăncănesc despre tinereţea lor pierdută tocmai la vârsta când ar trebui să le apară pretutindeni în jur noi orizonturi şi noi uşi deschise. Este mult mai distractiv să înveţi să înoţi decât să încerci la nesfârşit (şi iară şanse) să regăseşti senzaţia pe care ţi-a procurat-o prima bălăceală din copilărie.

Altă idee care ne vine din romane şi piese de teatru este că „îndrăgostirea” este un fenomen absolut irezistibil;

ceva care pur şi simplu ţi se întâmplă, aşa cum te-ai îmbolnăvi de pojar. Şi deoarece cred asta, unii oameni căsătoriţi se lasă învinşi şi se predau când simt atracţie pentru o persoană nou cunoscută. Dar eu sunt înclinat să cred că aceste pasiuni irezistibile sunt mult mai rar întâlnite în viaţa reală decât în cărţi, cel puţin la vârsta adultă. Când întâlnim o persoană frumoasă, inteligentă şi simpatică este sigur că ar trebui într-un fel să admirăm şi să iubim aceste calităţi pozitive. Dar nu stă în puterea noastră să acceptăm sau nu transformarea acestei aprecieri în ceea ce numim „îndrăgostire”? Fără îndoială că, dacă minţile noastre sunt pline de romane, piese de teatru şi cântece sentimentale, şi trupurile noastre pline cu alcool, vom transforma orice apreciere în acest fel de dragoste: tot aşa cum se va aduna apa de ploaie într-un făgaş care-ţi apare în cale, sau cum vei vedea totul în albastru dacă porţi ochelari albaştri. Dar asta va fi doar vina noastră.

Înainte de a părăsi problema divorţului, aş dori să fac deosebirea între două noţiuni care sunt foarte des confundate. Una este concepţia creştină a căsătoriei; cealaltă este total diferită – cât de mult ar trebui creştinii, ca simpli alegători sau membri ai parlamentului, să încerce să impună comunităţii vederile lor asupra căsătoriei prin încorporarea acestor vederi în legile divorţului. Foarte multă lume pare a crede că dacă eşti tu însuţi creştin, ar trebui să încerci să îngreunezi divorţul pentru toţi ceilalţi. Eu nu cred asta. Eu unul, cel puţin, aş fi foarte supărat dacă mahomedanii ar încerca să ne oprească pe toţi ceilalţi să bem vin. Convingerea mea este că Bisericile ar trebui să recunoască deschis că majoritatea oamenilor nu sunt creştini şi ca atare nu li se poate cere să ducă o viaţă de creştini. Ar trebui să fie două feluri distincte de

căsătorie: unul guvernat de stat, cu reguli impuse tuturor cetăţenilor, şi altul guvernat de biserică, având legi impuse de biserică tuturor membrilor săi. Distincţia ar trebui să fie foarte netă, astfel încât oricine să ştie care perechi sunt căsătorite în sensul creştin şi care nu.

Atât despre doctrina creştină privitoare la permanenţa căsătoriei. Mai rămâne de discutat altceva, încă mai puţin popular. Soţiile creştine promit să asculte de bărbaţii lor. În căsătoria creştină, bărbatul este considerat a fi „capul”. Se ridică de aici două întrebări evidente: 1) De ce ar trebui să existe un cap – de ce nu egalitate? 2) De ce capul ar trebui să fie bărbatul?

Necesitatea unui cap vine din ideea permanenţei căsătoriei. Desigur, atâta timp cât bărbatul şi soţia sunt de acord, nevoia unui cap nu se face simţită; şi putem spera că aceasta va fi starea normală a unei căsătorii creştine. Dar ce se va întâmpla când apare o neînţelegere serioasă? Va fi discutată, fireşte; dar să presupunem că soţii au discutat şi nu s-au înţeles. Ce fac mai departe? Nu pot hotărî printr-un vot majoritar, deoarece fiind un consiliu de două persoane, nu poate exista o majoritate. Evident, se pot întâmpla numai două lucruri: fie trebuie să se despartă, fiecare cu drumul său, fie unul sau celălalt trebuie să aibă un vot hotărâtor. Căsătoria fiind permanentă, una dintre părţi trebuie, în cele din urmă, să aibă puterea de a hotărî politica familiei. Nu poate exista o asociaţie permanentă fără o constituţie.

Dacă trebuie să fie un cap, de ce bărbatul? Ei bine, în primul rând, există vreo cerere foarte serioasă ca femeia să preia rolul? După cum am mai spus, eu nu sunt căsătorit, dar atât cât pot să-mi dau seama, chiar şi o femeie care vrea să fie capul familiei nu prea admiră această situaţie când o constată la vecini. Mai degrabă va

spune „Săracul domnul X! Nu pot să pricep de ce lasă femeia aceea groaznică să-l conducă”. Şi nici nu cred că este prea măgulită atunci când cineva afirmă despre ea însăşi că este „capul” familiei. Trebuie să fie ceva nefiresc în conducerea soţului de către nevastă, pentru că înseşi nevestele sunt pe jumătate ruşinate de această situaţie şi îi dispreţuiesc pe bărbaţii pe care-i conduc. Dar există şi alt motiv; şi aici vorbesc foarte sincer ca un celibatar, pentru că acest motiv poate fi ciliar mai bine văzut din afară decât dinăuntru. Relaţiile familiei cu lumea exterioară – ceea ce s-ar putea numi politica externă – trebuie să depindă în ultimă instanţă de bărbat, întrucât el ar trebui să fie, şi de regulă este, mult mai obiectiv faţă de cei din afară. O femeie luptă în primul rând pentru copiii şi soţul ei împotriva restului lumii. În mod firesc, şi într-un fel îndreptăţit, cerinţele lor sunt mai importante decât orice alte cerinţe. Ea este reprezentantul special al intereselor lor. Funcţia bărbatului este de a avea grijă ca această preferinţă naturală a femeii să nu prevaleze. El are ultimul cuvânt, cu scopul de a ocroti pe ceilalţi oameni de puternicul „patriotism de familie” al soţiei. O simplă întrebare pentru cei care se îndoiesc de acest lucru: cu cine aţi prefera să aveţi de a face în cazul în care câinele vostru a muşcat copilul vecinului, sau în care copilul vostru l-a lovit pe câinele vecinului? Cu stăpânul sau cu stăpâna acelei case? Sau dacă sunteţi o femeie măritată, lăsaţi-mă să vă pun următoarea întrebare. Oricât de mult v-aţi admira soţul, nu spuneţi oare că defectul lui principal este tendinţa de a nu apăra atât de hotărât cum aţi dori Dumneavoastră drepturile lui şi ale familiei împotriva vecinilor? Că este cam împăciuitor?

Iertarea

Am spus într-un capitol precedent că cea mai

nepopulară dintre virtuţile creştine este castitatea. Dar nu sunt foarte sigur că aveam dreptate. Cred că există una şi mai puţin populară. Este formulată în regulă creştină „iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi". Întrucât în morala creştină „aproapele" cuprinde şi „duşmanul", ajungem astfel la acea teribilă datorie de aierta pe duşmanii noştri.

Toată lumea spune că iertarea este o idee minunată până când apare ceva care trebuie iertat, aşa cum s-a în timpi at în timpul războiului. În momentul acela, chiar şi menţionarea subiectului este întâmpinată cu strigăte de mânie. Şi asta nu se întâmplă pentru că lumea crede că iertarea este o virtute prea nobilă şi greu de îndeplinit, ci pentru că o consideră detestabilă şi demnă de dispreţ. „Când aud aşa ceva, mi se face silă", spun oamenii. Şi cred că o jumătate dintre voi m-ar întreba: „cum te-ai simţi dacă ai fi polonez sau evreu şi ţi s-ar spune să ierţi Gestapoul?"

Şi eu mă întreb acelaşi lucru, cu toată seriozitatea. Când creştinismul îmi comandă să nu-mi reneg religia nici sub ameninţarea morţii sub tortură, mă întreb foarte serios ce ar trebui să fac eu dacă ajung acolo. În această carte nu încerc să vă spun ce-aş putea face – şi pot face doar prea puţin – ci vă spun ce este creştinismul. Nu l-am inventat eu. Şi acolo, chiar în centrul învăţăturii creştine, găsesc; „iartă-ne nouă greşelile noastre aşa cum iertăm şi noi greşiţilor noştri". Nu este nici cea mai slabă indicaţie că am putea fi iertaţi în alt fel. Se spune foarte limpede că dacă nu iertăm, nu vom fi iertaţi. Nu sunt două căi posibile. Ce trebuie să facem?

Va fi cu siguranţă destul de greu, dar eu cred că putem face două lucruri care ne pot uşura sarcina. Studiul matematicii nu începe cu calculul diferenţial, ci cu simpla adunare. În acelaşi fel, dacă vrem cu adevărat (dar totul este să vrem cu adevărat) să învăţăm cum să iertăm, ar

trebui să începem cu ceva mai uşor decât Gestapoul. Am putea începe cu iertarea soţului sau a soţiei, sau a părinţilor şi copiilor, sau a şefului nostru de la serviciu, pentru un lucru pe care l-au făcut sau l-au spus săptămâna trecută. Asta ne va oferi probabil ceva de făcut pentru moment. În al doilea rând, am putea încerca să înţelegem exact ce înseamnă a-ţi iubi aproapele ca pe tine însuţi. Trebuie să-l iubeşti ca pe tine însuţi… Ei bine, cum te iubeşti de fapt pe tine însuţi?

Dacă mă gândesc bine la treaba asta, eu nu am chiar un sentiment de tandreţe sau de afecţiune pentru mine însumi, şi nici măcar nu mă incintă totdeauna propria mea societate. Astfel încât ar părea că „iubeşte-ţi aproapele" nu înseamnă că trebuie să-l „îndrăgeşti" sau să-l găseşti „atrăgător". Ar fi trebuit să-mi dau seama mai înainte, deoarece nu ajunge doar să încerci ca să şi îndrăgeşti pe cineva. Am o părere bună despre mine, cred că sunt un om cumsecade? Mă tem că uneori aşa fac (şi momentele acestea sunt, fără îndoială, foarte proaste), dar nu pentru asta mă iubesc pe mine însumi. De fapt, lucrurile se întâmplă invers: iubirea faţă de mine însumi mă face să cred că sunt un om cumsecade, în timp ce faptul că mă cred un om cumsecade nu este motivul pentru care mă iubesc pe mine însumi. Aşadar, faptul că-mi iubesc duşmanii nu înseamnă neapărat că sunt convins că ei sunt oameni cumsecade. Este o uşurare enormă. Deoarece o bună parte din oameni îşi închipuie că iertarea duşmanilor ar trebui să însemne că, la urma urmei, ei nu sunt chiar aşa de răi, ceea ce nu-i deloc adevărat. Să mai facem un pas. În momentele mele cele mai lucide îmi dau seama nu numai că nu sunt un tip cumsecade, ci că sunt un tip foarte nesuferit. Privesc cu groază şi cu scârbă unele lucruri pe care le-am făcut. Prin urmare, se pare că aş putea urî şi

dispreţui unele lucruri pe care le fac duşmanii mei. Dar dacă mă gândesc mai bine, îmi aduc aminte că învăţătorii creştini mi-au spus cu mult timp în urmă că pot să urăsc faptele unui om rău, dar nu şi pe omul rău; aşa cum ar spune ei, urăşte păcatul, dar nu păcătosul.

Am crezut multă vreme că această distincţie este absurdă, că despică firul de păr în patru: cum ai putea să urăşti ceea ce a făcut un om şi să nu urăşti omul? Dar după ani de zile mi-am dat seama că exista un om pe care-l tratasem tot timpul în acest fel – şi anume eu însumi. Oricât de mult îmi displăcea propria mea laşitate, îngâmfare sau lăcomie, eu continuam să mă iubesc pe mine însumi. Nu aveam nicio problemă. De fapt, adevăratul motiv pentru care uram faptele era dragostea mea pentru om. Tocmai pentru că mă iubeam pe mine însumi, îmi părea rău să aflu că eram un soi de om care putea face asemenea lucruri. Aşadar, creştinismul nu ne cere să micşorăm nici cu un atom ura pe care o resimţim pentru cruzime şi perfidie. Trebuie să le urim. Tot ce am spus despre ele trebuia spus. Dar creştinismul ne cere să urim faptele altuia în acelaşi fel ca pe ale noastre, părându-ne rău că omul acela a făcut aşa ceva, şi sperând, dacă e posibil, ca el să fie în stare să se îndrepte, cumva, cândva, redevenind om.

Adevăratul test este următorul. Să zicem că citeşti în ziar o relatare a unor atrocităţi odioase. Să presupunem că apare apoi ceva care sugerează că relatarea ar putea să nu fie adevărată, sau că faptele nu erau atât de groaznice. Care este reacţia ta imediată? Zici „slavă Domnului că acei oameni n-au fost chiar atât de răi”, sau te simţi dezamăgit şi chiar îndemnat să rămâi la prima versiune pentru simpla plăcere de a socoti că duşmanii tăi nu pot fi decât foarte răi? Dacă reacţionezi în acest al doilea fel, mă tem că ai

făcut primul pas într-un proces care – dus până la capăt – te poate transforma în diavol. Se poate vedea că începi să doreşti ca negrul să fie şi mai negru. Dacă dai curs acestei dorinţe, după un timp vei dori să vezi cenuşiul în negru, şi apoi însuşi albul în negru. În cele din urmă vei insista să vezi totul – pe Dumnezeu, pe prietenii tăi şi pe tine însuţi – în rău, şi nu te vei mai putea opri în acest drum: vei fi fixat pentru vecie într-un univers al urii fără de margini.

Un pas mai departe. A-ţi iubi duşmanul înseamnă oare şi a nu-l pedepsi? Nu, deoarece a mă iubi pe mine însumi nu înseamnă că ar trebui să nu mă supun pedepsei – chiar şi pedepsei cu moartea. Dacă ai ucis pe cineva, ar fi corect – din punctul de vedere creştinesc – să te predai poliţiei şi să fii spânzurat. Ca atare – după părerea mea – este perfect corect ca un judecător creştin să condamne un om la moarte sau ca un soldat creştin să ucidă un duşman. Aşa am gândit întotdeauna de când am devenit creştin, cu mult timp înainte de război, şi aşa gândesc şi acum, în timp de pace. Porunca „să nu ucizi" trebuie interpretată. În limba greacă sunt două cuvinte: cel obişnuit, *a ucide*, şi cel care înseamnă *a asasina*. Atunci când Christos rosteşte această poruncă, El foloseşte cuvântul *a asasina* în toate trei relatările lui Matei, Marcu şi Luca. Mi s-a spus că aceeaşi distincţie se găseşte în limba ebraică. Nu orice ucidere este asasinat, după cum nu orice împreunare sexuală este adulter. Când au venit soldaţii la Sf. Ioan Botezătorul ca să-l întrebe ce să facă, el nu le-a sugerat nici pe departe să plece din armată, după cum n-a făcut-o nici Christos când a vorbit cu un sergent-major roman – un centurion. Ideea cavalerului – creştinul înarmat pentru apărarea unei cauze bune – este una din marile idei creştine. Războiul e un lucru îngrozitor şi pot respecta un pacifist sincer, deşi cred că nu are dreptate. Ceea ce nu

pot înţelege este acest soi de semî-pacifism care se vede astăzi şi care propune oamenilor ideea că, deşi e necesar să lupte, ar trebui să fie întristaţi ca şi cum le-ar fi ruşine de ce fac. Acest sentiment le răpeşte multor tineri creştini minunaţi aflaţi sub arme bucuria şi entuziasmul la care au dreptul întrucât sunt stările sufleteşti care însoţesc în mod firesc curajul.

M-am gândit deseori cum ar fi fost dacă, în timp ce luptam în primul război mondial, aş fi stat de vorbă cu un tânăr german imediat după ce ne uciseserăm unul pe altul. Nu-mi închipui că vreunul dintre noi ar fi avut ceva de reproşat celuilalt sau că s-ar fi simţit stingherit. Cred mai degrabă că am fi râs amândoi de această întâmplare.

Cineva ar putea întreba ce deosebire este între moralitatea creştină şi concepţia morală obişnuită, dacă oricum ţi se permite să condamni faptele duşmanului, să-l pedepseşti şi să-l omori? Deosebirea este cât se poate de mare. Aduceţi-vă aminte, noi creştinii credem că omul trăieşte veşnic. Ca atare, ceea ce contează cu adevărat este acea mică urmă sau schimbare din interiorul, din centrul sufletului nostru care ne va transforma, în cele din urmă, într-o creatură cerească sau într-una diavolească. Putem ucide, dacă este nevoie, dar nu trebuie să urim şi să ne bucurăm că urâm. Putem pedepsi dacă este nevoie, dar nu trebuie să ne facă plăcere. Cu alte cuvinte, trebuie ucis ceva dinăuntrul nostru, resentimentul, sentimentul care împinge la răzbunare. Nu vreau să spun că cineva poate hotărî într-o clipă că nu va mai avea niciodată aceste sentimente. Nu aşa se întâmplă lucrurile. Ceea ce vreau să spun este că ori de câte ori, zi după zi, an după an, aceste sentimente scot capul, ele trebuie lovite fără milă. Nu e o treabă uşoară, dar încercarea nu e imposibilă. Chiar atunci când ucidem şi pedepsim trebuie să încercăm să avem faţă

de duşman aceleaşi sentimente ca şi faţă de noi înşine – să dorim ca el să nu fie rău, să sperăm că ar putea să se lecuiască, în lumea aceasta sau în cealaltă; de fapt, trebuie să-i dorim binele. Asta vrea să spună Biblia prin a ne iubi duşmanul: să-i dorim binele, nu să ne simţim atraşi de el şi nici să spunem că este bun atunci când el este rău.

Trebuie să recunosc că asta înseamnă să iubeşti oameni care n-au nimic demn de iubit. Dar avem oare noi înşine ceva demn de a fi iubit? Ne iubim numai pentru că suntem noi înşine. Dumnezeu vrea de la noi să iubim pe toată lumea în acelaşi fel şi din acelaşi motiv, iar prin iubirea de noi înşine ne-a arătat cum trebuie să facem. N-avem altceva de făcut decât să aplicăm regula şi celorlalţi. Poate că va fi mai uşor dacă ne amintim că aşa ne iubeşte şi el pe noi. Nu pentru nişte însuşiri grozave, încântătoare pe care credem noi că le-am avea, ci doar pentru faptul că suntem ceea ce suntem. Căci, de fapt, nu e nimic altceva vrednic de a fi iubit în noi: suntem creaturi care-şi găsesc atâta plăcere în ură încât a ne lepăda de ea e ca şi cum ne-am lăsa de băutură sau tutun…

Păcatul cel mare

Ajung acum la acele părţi prin care morala creştină se deosebeşte cel mai mult de toate celelalte morale. Există un cusur de care nu scapă niciun om din lumea aceasta; pe care oricine îl urăşte când îl observă la altcineva; şi de care mai nimeni, în afară de creştini, nu crede că se face el însuşi vinovat. Am auzit oameni care recunosc că sunt ţâfnoşi, sau că nu pot rezista ispitei femeilor sau băuturii, sau chiar că sunt laşi. Nu cred că am auzit pe unul care nu-i creştin recunoscându-şi cusurul de care vreau să vorbesc. De asemenea am întâlnit foarte rar pe cineva care nu-i creştin şi care să tolereze cât de cât acest cusur la alţii. Niciun defect nu-l face mai neplăcut pe

un om şi, în acelaşi timp, nu este niciun altul pe care să ni-l trecem mai uşor cu vederea. Şi cu cât cusurul propriu este mai dezvoltat în noi, cu atât el ne supără mai mult când se manifestă la alţii.

Defectul de care vorbesc este trufia sau îngâmfarea, iar virtutea opusă lui este numită, în morala creştină, umilinţă. Poate vă amintiţi că, vorbind despre moralitatea sexuală, v-am prevenit că nu acolo se află centrul moralei creştine. Ei bine, acum am ajuns la centru. Potrivit propovăduitorilor creştini, viciul esenţial, răul extrem, este trufia. Lipsa de castitate, mânia, lăcomia, beţia şi altele de felul acesta sunt doar mărunţişuri în comparaţie cu trufia: diavolul a devenit diavol prin trufie. Trufia conduce la toate celelalte vicii: este starea de spirit total potrivnică lui Dumnezeu.

Vă pare exagerat lucrul acesta? Dacă da, mai gândiţi-vă. Am arătat puţin mai înainte că omul detestă cu atât mai mult mândria altora cu cât este el însuşi mai trufaş. De fapt, dacă vreţi să aflaţi cât sunteţi de mândri, cel mai simplu este să vă puneţi întrebarea următoare: „cât de mult îmi displace când alţi oameni îmi dau peste nas, sau nu mă bagă în seamă, sau se bagă peste mine, sau mă iau de sus, sau fac pe grozavii?” Problema este că mândria fiecăruia se află în întrecere cu mândria tuturor celorlalţi. Sunt atât de supărat că altcineva se află în centrul atenţiei la o petrecere tocmai pentru că aş fi vrut să fiu eu în centrul atenţiei. Doi concurenţi nu se înţeleg niciodată. Ceea ce trebuie bine ştiut este că mândria este *esenţialmente* – este prin însăşi natura ei – competitivă, în timp ce alte vicii sunt competitive doar – să zicem aşa – în mod accidental. Mândria nu-şi găseşte satisfacţia în a avea ceva, ci numai în a avea mai mult decât altul. Spunem că oamenii sunt mândri pentru că sunt bogaţi, sau deştepţi,

sau arătoşi, dar nu este adevărat. Sunt mândri pentru că sunt mai bogaţi, mai deştepţi sau mai arătoşi decât alţii. N-ar mai exista niciun motiv de mândrie dacă toţi ar deveni la fel de bogaţi, deştepţi sau arătoşi. Comparaţia este cea care te face să fii mândru: plăcerea de a fi deasupra celorlalţi. O dată ce s-a dus elementul de competiţie, se duce şi mândria. De aceea spun eu că mândria este esenţialmente competitivă, într-un fel care lipseşte celorlalte vicii. Impulsul sexual poate aduce în competiţie doi bărbaţi dacă ei doresc aceeaşi femeie. Dar este doar un accident, pentru că ar fi putut tot atât de bine să dorească două femei diferite. Dar un om trufaş îţi va lua femeia, nu pentru că o doreşte, ci numai pentru a-şi dovedi lui însuşi că este un bărbat mai grozav decât tine. Lăcomia poate arunca oamenii în competiţie dacă nu există de ajuns pentru fiecare; dar omul mândru, chiar dacă are tot ce-şi poate dori, va încerca să obţină încă mai mult decât are, pentru a-şi arăta puterea. Aproape toate relele din lume care sunt puse pe socoteala lăcomiei sau egoismului sunt de fapt mai mult rezultatul trufiei.

De pildă, banii. Lăcomia îl face cu siguranţă pe om să dorească bani, pentru a avea o casă mai bună, vacanţe mai bune, lucruri mai bune de mâncat şi de băut. Dar numai într-o anumită măsură. Ce-l mână pe omul care câştigă 10.000 de lire pe an să vrea neapărat să câştige 20.000? Nu este vorba de lăcomia care caută mai multă plăcere. 10.000 de lire oferă accesul la toate plăcerile de care se poate bucura un om. Omul acela este minat de trufie – dorinţa de a fi mai bogat decât alţi oameni bogaţi, şi (încă mai mult] de dorinţa de putere. Pentru că, evident, puterea este ceea ce bucură cu adevărat mândria: nimic nu-l face pe om să-şi simtă mai bine superioritatea asupra celorlalţi ca puterea de a-i manevra pe ceilalţi ca pe nişte soldaţi de

plumb. Ce o face pe fata frumoasă să semene pretutindeni necazuri subjugându-i pe toţi bărbaţii care-i ies în cale? Sigur nu e vorba de instinctul ei sexual, deoarece asemenea fete sunt deseori frigide din punct de vedere sexual. Este trufia. Ce îndeamnă un conducător politic sau o întreagă naţiune să ceară la nesfârşit mai mult şi mai mult? Din nou trufia. Mândria este competitivă de felul ei; de aceea vrea mereu mai mult. Dacă sunt un om trufaş, orice om de pe lume care este mai puternic, sau mai bogat, sau mai deştept decât mine devine rivalul şi duşmanul meu.

Creştinii au dreptate: trufia a fost de la începutul lumii cauza principală a nefericirii în orice naţiune şi în orice familie. Alte vicii îi pot uneori alătura pe oameni: între beţivani sau desirinaţi se pot dezvolta prietenia, hazul, solidaritatea. Dar mândria înseamnă totdeauna duşmănie – ea *este* duşmănie. Şi nu numai duşmănie între oameni, ci duşmănie între oameni şi Dumnezeu.

În Dumnezeu afli ceva care îţi este infinit superior în toate privinţele. Dacă nu-l cunoşti pe Dumnezeu astfel – şi ca urmare nu-ţi dai seama că tu nu eşti nimic faţă de el – nu-l cunoşti deloc pe Dumnezeu. Atâta timp cât eşti mândru, nu-l poţi cunoaşte pe Dumnezeu. Un om mândru se uită întotdeauna de sus la lucruri şi la oameni; şi, de bună seamă, atâta timp cât priveşti în jos nu poţi vedea ceva care este deasupra ta.

De aici se ridică o teribilă întrebare. Cum se poate ca oameni care sunt evident roşi de mândrie să poată spune că ei cred în Dumnezeu şi să aibă impresia că sunt foarte religioşi? Mă tem că asta înseamnă că ei se închină unui Dumnezeu imaginar. Ei admit în teorie că nu sunt nimic în prezenţa acestui Dumnezeu fantomă, dar de fapt îşi închipuie tot timpul că el îi aprobă şi crede că sunt de

departe mai buni decât oamenii de rând. Cu alte cuvinte, ei oferă un strop de supunere imaginară faţă de Dumnezeu şi cer în schimb o căldare de mândrie faţă de semenii lor. Presupun că la asemenea oameni se gândea Christos când a spus că unii vor ţine predici despre el şi vor arunca anateme în numele lui, deşi la sfârşitul lumii se va dovedi că el nu i-a cunoscut niciodată pe aceştia. Oricare dintre noi poate cădea în orice clipă în această capcană fatală. Din fericire, există un test. Ori de câte ori ni se pare că viaţa noastră religioasă ne face să credem că suntem buni – şi, mai ales, mai buni decât alţii – putem fi siguri că am fost manipulaţi, nu de către Dumnezeu, ci de către diavol. Adevăratul test al prezenţei lui Dumnezeu este să uiţi cu totul de tine sau să te vezi pe tine însuţi ca pe un obiect mic şi murdar. Cel mai bine este să uiţi cu totul de tine însuţi.

Faptul că cel mai rău dintre toate viciile se poate strecura fraudulos chiar în centrul vieţii noastre religioase este îngrozitor. Este lesne de înţeles de ce. Celelalte vicii, mai puţin rele, vin de la diavol, care lucrează asupra noastră prin intermediul naturii noastre animale.

Dar trufia nu vine defel din natura noastră animală, ci vine direct din iad. Este un viciu pur spiritual şi ca urmare mult mai subtil şi ucigător. Din acest motiv, mândria poate fi deseori folosită pentru a combate viciile mai simple. De fapt, învăţătorul face de multe ori apel la mândria unui băiat, sau la respectul de sine, cum îi spune el, pentru a-l face să se poarte cum trebuie; mulţi oameni au reuşit să-şi învingă laşitatea, ţâfna sau desfrâul, convingându-se că acestea sunt sub demnitatea lor – adică, folosindu-şi mândria. Diavolul se veseleşte. Este cât se poate de mulţumit să vadă că tu devii cast, viteaz sau stăpân pe tine cu condiţia ca el să poată sădi în tine

dictatura mândriei – tot atât de mulţumit cum ar fi dacă ar putea să te îmbolnăvească de cancer în schimbul vindecării unor degerături. Căci mândria este cancerul sufletului, pentru că distruge însăşi posibilitatea de a iubi, de a găsi mulţumirea şi chiar de a judeca sănătos.

Înainte de a părăsi acest subiect trebuie să vă previn împotriva unor greşeli de interpretare:

(1} Plăcerea de a fi lăudat nu este acelaşi lucru cu mândria. Copilul care este lăudat pentru că a învăţat bine, femeia a cărei frumuseţe este lăudată de iubitul ei, sufletul mântuit căruia Christos îi spune „ai făcut ce trebuia" sunt mulţumiţi şi chiar trebuie să fie mulţumiţi. Pentru că plăcerea aceasta nu provine din iubirea de sine, ci din faptul că mulţumeşti pe cineva pe care ai vrut – pe bună dreptate – să-l mulţumeşti. „Necazurile" încep atunci când treci de la gândul „l-am mulţumit, totul e-n regulă" la gândul „ce persoană grozavă sunt eu pentru că am făcut aşa ceva". Devii cu atât mai rău cu cât îţi găseşti plăcerea mai puţin în laude şi mai mult în tine însuţi. Când nu-ţi mai pasă de laude şi te placi doar pe tine însuţi, ai ajuns cât se poate de jos. Din cauza aceasta vanitatea, deşi este forma de mândrie care iese cel mai bine la iveală, este de fapt forma mai puţin rea şi mai scuzabilă. Omul vanitos vrea prea mult laudă, aplauze, admiraţie şi umblă după ele mereu şi în toate felurile. Este o greşeală, dar una copilărească şi chiar (într-un fel mai ciudat) o greşeală legată de umilinţă. Vanitatea îţi arată că nu eşti total mulţumit doar cu propria ta admiraţie. Preţuieşti îndeajuns alţi oameni pentru ca să vrei să te placă. De fapt, eşti încă om. Mândria adevărată, neagră, diabolică, apare atunci când îi dispreţuieşti atât de mult pe ceilalţi încât nici nu-ţi mai pasă de ceea ce gândesc ei despre tine. Desigur că este foarte corect şi chiar este de datoria noastră să nu

ţinem socoteală de părerea altora, dacă facem acest lucru pentru o cauză bună; şi anume, pentru că ţinem cu mult mai mult socoteală de părerea lui Dumnezeu. Dar omului trufaş nu-i pasă din cu totul altă cauză. El spune; „de ce ar trebui să-mi pese mie de aplauzele prostimii ca şi cum părerea lor ar avea vreo valoare? Şi chiar dacă părerea lor ar avea vreo valoare, sunt eu felul acela de om care roşeşte de plăcere la un compliment, ca o puştoaică la primul ei dans? Nu, eu sunt o personalitate formată, adultă. Tot ce am făcut a fost pentru satisfacerea propriilor mele idealuri – sau a conştiinţei mele artistice – sau a tradiţiilor familiei mele – sau, pur şi simplu, pentru că eu sunt un tip grozav. Dacă gloatei îi place, n-are decât să-i placă. Pentru mine nu contează”. În felul acesta mândria adevărată, mândria sadea, poate frâna şi înlocui vanitatea; deoarece, aşa cum am spus mai înainte, diavolului îi place să „te vindece” de un cusur mai mic schimbându-l cu unul mai mare. E bine să încercăm să nu fim vanitoşi, dar nu trebuie niciodată să facem apel la mândrie pentru a ne scăpa de vanitate.

(2) Se zice că un om se „mândreşte” cu fiul său, cu tatăl său, cu şcoala sa ori cu regimentul său şi se poate pune întrebarea dacă acest fel de „mândrie” este un păcat. Eu cred că acest lucru depinde de ceea ce înţelegem exact prin „a fi mândru de ceva sau de cineva”. Foarte des, prin expresia „a se mândri cu „se înţelege „a admira din toată inima” ceva sau pe cineva. O asemenea admiraţie este, evident, foarte departe de a fi un păcat. Dar ar putea însemna, uneori, că persoana respectivă se umflă în pene pentru că tatăl său este o personalitate distinsă sau pentru că aparţine unui regiment faimos. E limpede că ar fi un păcat; dar chiar aşa fiind, e mai bine decât să se mândrească pur şi simplu cu sine însuşi. Iubind şi

admirând orice altceva decât pe tine însuţi, te depărtezi cu un pas de prăbuşirea sufletească totală, deşi nu poţi fi perfect sănătos atâta timp cât iubeşti sau admiri ceva sau pe cineva mai mult decât pe Dumnezeu.

(3) Nu trebuie să ne închipuim că Dumnezeu interzice mândria pentru că-l jigneşte sau că ne cere umilinţa ca pe o datorie faţă de demnitatea lui – ca şi cum Dumnezeu însuşi ar fi mândru. Nu-l preocupă câtuşi de puţin demnitatea lui. Problema este că Dumnezeu vrea să-l cunoşti, că vrea să ţi se dăruiască. Şi că tu te afli într-o asemenea poziţie faţă de el incit, dacă intri într-adevăr în legătură cu el, nu poţi ñ altfel decât umil fericit în umilinţa ta, simţind nemărginita uşurare de a fi scăpat în fine de toate prostiile acelea cu demnitatea ta, care te-au făcut toată viaţa neliniştit şi nefericit. El încearcă să ne facă umili ca să putem lepăda masca şi costumaţia absurdă, urâtă, pe care am îmbrăcat-o şi în care umblăm ţanţoşi ca nişte mici idioţi ce suntem. Aş fi dorit ca eu însumi să fi ajuns mai departe cu umilinţa; atunci v-aş fi putut, probabil, spune mai mult despre uşurarea şi confortul pe care-l aduce lepădarea costumului de carnaval – ieşirea dintr-un „eu" fals, cu toate ifosele sale, cu toate pozele şi afectările sale: „m-aţi văzut? Aşa-i că sunt grozav?" Apropierea de această stare, chiar şi pentru o clipă, te face să te simţi ca un om care bea un pahar cu apă rece în timp ce traversează deşertul.

[4) Să nu vă închipuiţi că dacă veţi întâlni un om într-adevăr umil, el va semăna cu cei cărora multă lume din zilele noastre le spune „umili". Omul cu adevărat umil nu va fi o persoană linguşitoare şi mieroasă, care-ţi tot spune că nu valorează nimic. El ţi se va înfăţişa, probabil, ca un tip optimist şi inteligent care este cu adevărat interesat de ceea ce tu îi spui lui. Dacă nu-ţi va plăcea omul acesta

înseamnă că eşti cam invidios pentru că el se bucură atât de uşor de viaţă. El nici nu se va gândi la umilinţă şi nu se va gândi deloc la sine însuşi.

Dacă cineva ar vrea să dobândească umilinţa, cred că aş putea să-i arăt care este primul pas. Primul pas este să-şi dea seama că este mândru. Este chiar un pas foarte mare; şi în orice caz nimic nu se poate face înainte de pasul acesta. Dacă crezi despre tine că nu eşti îngâmfat, înseamnă, de fapt, că eşti foarte îngâmfat.

Caritatea

Am spus într-un capitol anterior că există patru „virtuţi cardinale" şi trei „virtuţi teologale". Cele trei virtuţi teologale sunt credinţa, speranţa şi caritatea. De credinţă ne vom ocupa în ultimele două capitole. De caritate ne-am ocupat în parte în capitolul 7, dar acolo m-am concentrat asupra acelei părţi a caritătii care se numeşte iertare. Aş vrea să mai adaug câte ceva.

În primul rând, cu privire la semnificaţia cuvântului. „Caritate" înseamnă acum doar ceea ce se numea înainte „pomană" – adică, a dărui săracilor. Iniţial, cuvântul a avut un înţeles mult mai larg. (Se poate înţelege cum a ajuns cuvântul la sensul său modern. Dacă un om este „caritabil", a dărui săracilor este lucrul cel mai vădit pe care-l face, astfel încât caritatea a ajuns să însemne doar asta. Într-un fel asemănător, „rima" fiind lucrul cel mai evident la poezie, lumea a ajuns să numească „poezie" doar rima şi nimic mai mult.) Caritate înseamnă „dragoste, în sens creştin". Dar dragoste, în sens creştin, nu înseamnă o emoţie. Nu este o stare a sentimentelor, ci o stare a voinţei, pe care o avem în mod natural faţă de propria persoană şi pe care trebuie să învăţăm să o avem şi faţă de ceilalţi.

Am arătat în capitolul despre iertare că dragostea

faţa de noi înşine nu înseamnă şi că *ne place* cum suntem. Înseamnă că ne vrem binele. În acelaşi fel dragostea creştină pentru aproapele nostru (sau caritatea} este ceva total deosebit de apreciere sau de afecţiune. Ne plac unii oameni şi alţii nu. E important să înţelegem că această „afecţiune" naturală nu este un păcat sau o virtute, după cum gustul sau lipsa de gust pentru un fel de mâncare nu este un păcat sau o virtute. Este doar un fapt. Dar ceea ce facem pornind de aici poate fi păcat sau virtute.

Înclinarea naturală sau afecţiunea faţă de oameni ne uşurează caritatea faţă de ei. Este deci normal, de datoria noastră, să ne încurajăm afecţiunile – să „ne placă" oamenii cât de mult se poate (aşa cum este deseori de datoria noastră să ne încurajăm plăcerea pentru exerciţiul fizic sau mâncarea sănătoasă} – nu pentru că această plăcere este ea însăşi virtutea carităţii, ci pentru că ne ajută să fim caritabili. Pe de altă parte, este de asemenea necesar să ne supraveghem îndeaproape pentru ca nu cumva înclinarea noastră spre o persoană care ne place să ne facă mai puţin caritabili, eventual chiar nedrepţi, faţă de alţii. Există chiar şi cazuri în care afecţiunea noastră intră în conflict cu caritatea noastră faţă de persoana care ne place. De exemplu, o mamă care-şi adoră copilul este ispitită de afecţiunea ei naturală să-l răsfeţe, cedând astfel impulsurilor ei afective naturale în dauna viitoarei fericiri a copilului.

Deşi afecţiunile naturale ar trebui în mod normal să fie încurajate, ar fi total greşit să credem că drumul spre caritate trece prin confecţionarea unor sentimente de afecţiune. Unii oameni sunt „reci" prin firea lor; poate fi un lucru nefericit pentru ei, dar nu este un păcat, după cum nicio digestie proastă nu este un păcat, şi nu e ceva care să-i scutească de datoria sau care să le micşoreze şansa de

a învăţa caritatea. Regula este foarte simplă pentru toţi. Nu vă pierdeţi vremea întrebându-vă dacă-l iubiţi pe aproapele vostru, ci purtaţi-vă ca şi cum l-aţi iubi. De îndată ce facem asta, descoperim unul din marile secrete. Când te comporţi ca şi cum ai iubi pe cineva, vei ajunge să-l şi iubeşti cu adevărat. Dacă răneşti pe cineva care-ţi displace, vei descoperi că-ţi displace şi mai mult. Dacă îi faci un bine, vei descoperi că-ţi displace mai puţin. Există însă o excepţie. Dacă-i faci acel bine nu pentru a mulţumi pe Dumnezeu şi a asculta de legea iubirii, ci pentru a-i arăta cât de bun şi iertător eşti tu şi pentru a-l îndatora faţă de tine, atunci poţi să aştepţi mult şi bine „recunoştinţa" lui, căci vei fi probabil dezamăgit, (Oamenii nu sunt proşti: observă imediat orice gest „de paradă", care-i ia de sus.) Dar ori de câte ori facem un bine cuiva doar pentru că acel om există acolo, creat – ca şi noi – de Dumnezeu, şi-i dorim să fie fericit aşa cum ne dorim şi nouă să fim, vom învăţa să-l iubim ceva mai mult, sau, cel puţin, nu ne va mai displăcea atât.

Ca urmare, deşi caritatea creştină pare un lucru foarte rece oamenilor excesiv înclinaţi către sentimentalism, deşi este total diferită de afecţiune, ea duce totuşi la afecţiune. Deosebirea dintre un creştin şi un om obişnuit nu este că cel din urmă are doar afecţiuni sau „simpatii", în timp ce creştinul are doar „caritate". Omul obişnuit se poartă bine cu anumiţi oameni pentru că aceştia „îi plac"; creştinul, încercând să se poarte bine cu toată lumea, descoperă că, pe măsură ce continuă, îi plac din ce în ce mai mulţi oameni – inclusiv cei despre care nu şi-ar fi închipuit înainte că ar putea să-i placă.

Aceeaşi lege spirituală lucrează, din păcate, foarte eficace, şi în direcţia opusă. Poate că la început germanii s-au purtat prost cu evreii pentru că nu-i puteau suferi; după

aceea i-au urit mult mai mult pentru că se purtaseră prost cu ei. Cu cât eşti mai crud, cu atât vei urî mai mult; cu cât urăşti mai mult, cu atât vei deveni mai crud – şi aşa mai departe, într-un cerc vicios fără sfârşit.

Binele şi răul cresc cu dobândă compusă. Acesta este motivul pentru care micile hotărâri pe care le luăm cu toţii în fiecare zi au o infinită importanţă. Cea mai mică faptă bună de azi este dobândirea unui punct strategic; pornind de la el vei putea ajunge, în timp de câteva luni, la victorii la care nici n-ai visat. O cedare de azi, aparent banală în faţa poftelor sau mâniei, este pierderea unei poziţii de luptă, a unei căi ferate sau a unui cap de pod; pornind de la ea duşmanul va putea lansa un atac care altfel ar fi fost imposibil.

Unii scriitori folosesc cuvântul caritate pentru a descrie nu doar iubirea creştină dintre fiinţele omeneşti, dar şi iubirea lui Dumnezeu pentru om şi iubirea omului pentru Dumnezeu. Cea de a doua parte îngrijorează deseori pe oameni. Li se spune că ar trebui să-l iubească pe Dumnezeu, dar înăuntrul lor nu găsesc vreun atare sentiment. Ce trebuie să facă oamenii? Răspunsul este acelaşi cu cel dinainte. Să se poarte ca şi cum l-ar iubi pe Dumnezeu. Nu trebuie să încercaţi să fabricaţi sentimente. Întrebaţi-vă doar atât: „ce aş face dacă aş fi sigur că-l iubesc pe Dumnezeu?” Când găsiţi răspunsul, puneţi-l în aplicare.

În general ne putem gândi mult mai uşor la dragostea lui Dumnezeu pentru noi decât la dragostea noastră pentru el. Nimeni nu poate avea mereu doar sentimente evlavioase; şi chiar dacă ar putea, Dumnezeu nu este interesat în principal de aceste sentimente. Dragostea creştină, fie pentru Dumnezeu, fie pentru om, este o problemă de voinţă. Dacă încercăm să-i facem voia,

ascultăm de porunca „vei iubi pe Domnul Dumnezeul tău”. Dacă doreşte, el ne va da sentimentele dragostei. Noi nu le putem crea pentru noi înşine şi nici nu le putem cere ca şi cum am avea dreptul la ele. Dar lucrul cel mai important de care trebuie să ne amintim este că, deşi sentimentele noastre se schimbă, dragostea lui pentru noi este statornică. Păcatele noastre sau indiferenţa noastră nu o slăbesc; şi tocmai de aceea el este de neclintit în hotărârea de a ne vindeca de păcatele noastre, oricare ar fi preţul plătit de noi şi oricare ar fi preţul plătit de el.

Speranţa

Speranţa este una dintre virtuţile teologale. Aceasta înseamnă că permanenta aşteptare a lumii veşnice este o datorie a creştinului, şi nu o formă de evadare din realitate sau o iluzie (aşa cum cred unii oameni moderni). Nu înseamnă însă că trebuie să lăsăm lumea prezentă să rămână aşa cum este. Dacă citiţi istoria, veţi vedea că acei creştini care au contribuit cel mai mult la dezvoltarea lumii prezente sunt tocmai cei care se gândeau mai mult la lumea viitoare. Apostolii înşişi, care au pus pe picioare convertirea Imperiului roman, marii bărbaţi care au clădit Evul Mediu, evanghelicii englezi care au abolit comerţul cu sclavi, şi-au lăsat cu toţii amprenta pe pământ tocmai pentru că gândirea lor era îndreptată spre ceruri. Creştinii au devenit ineficienţi în lumea asta de când au încetat să se gândească masiv la lumea cealaltă. Ţinteşte spre ceruri şi vei primi în dar şi pământul; ţinteşte spre pământ şi nu vei primi nici pământul, nici cerurile. Pare o regulă ciudată, dar şi în alte domenii există ceva asemănător. Sănătatea este o mare binecuvântare, dar din clipa în care faci din sănătate una din preocupările tale principale, începi să devii şovăitor şi să-ţi închipui că ceva nu e-n regulă cu tine. Vei fi probabil sănătos doar dacă te

interesează mai mult alte lucruri decât sănătatea – mâncarea, jocurile, munca, distracţia, aerul liber. Într-un fel asemănător, nu vom salva niciodată civilizaţia atâta vreme cât civilizaţia este obiectivul nostru principal. Trebuie să învăţăm să vrem în primul rând altceva.

Cei mai mulţi dintre noi găsesc că este foarte greu să dorească „cerurile” – doar dacă nu iau „cerurile” drept locul unde se vor întâlni din nou cu prietenii care au murit. Un motiv pentru care ne gândim greu la „ceruri” este că nu am fost educaţi să ne gândim la ele: întreaga noastră educaţie tinde să ne fixeze minţile asupra acestei lumi. Alt motiv este că nu putem recunoaşte aspiraţia noastră către ceruri chiar atunci când ea există în noi. Cei mai mulţi oameni, dacă ar fi învăţat cu adevărat să-şi scruteze sufletele, ar şti că doresc, şi chiar intens, ceva la care nu pot ajunge în lumea aceasta. Toate promisiunile care-ţi oferă acest lucru în lumea de-aici nu sunt niciodată duse la bun sfârşit. Năzuinţele care apar în noi la prima dragoste, sau la primele gânduri asupra unui ţinut străin, sau la prima abordare a unui subiect care ne pasionează, sunt năzuinţe care nu pot fi cu adevărat împlinite de nicio căsătorie, de niciun voiaj şi de niciun studiu. Nu vorbesc acum despre ceea ce se numeşte de obicei o nereuşită în căsătorie, în voiaj sau în cariera ştiinţifică. Vorbesc despre cele mai bune reuşite. În zorii năzuinţelor noastre tindeam către ceva care apoi păleşte în faţa realităţii. Cred că oricine înţelege ceea ce vreau să spun. Soţia poate fi o soţie bună, hotelul şi priveliştea pot fi excelente, iar chimia poate fi o treabă foarte interesantă: dar e ceva care ne-a scăpat. Există două variante greşite şi una corectă pentru a aborda faptul acesta.

(1) Varianta prostului. El aruncă toată vina pe lucrurile cu care are de-a face. Îşi petrece toată viaţa

gândindu-se că dacă ar fi încercat cu o altă femeie, sau cu o călătorie mai costisitoare sau cu orice altceva, ar fi putut de data aceea să pună mina pe acel misterios obiect al năzuinţelor noastre. Din această categorie fac parte cei mai mulţi dintre oamenii blazaţi, nemulţumiţi şi bogaţi din lume. Ei îşi petrec toată viaţa umblând din femeie în femeie (prin tribunalele de divorţuri), din continent în continent, de la o distracţie la alta, crezând că ultima achiziţie este, în fine, „cea bună", până ce şi aceasta îi va dezamăgi în curând.

(2) Varianta „omului conştient" care a fost dezamăgit. El hotărăşte de timpuriu că totul a fost o iluzie. „Desigur", spune el, „aşa simţi când eşti tânăr. Dar când ajungi la vârsta mea, nu mai umbli după coada curcubeului". Aşa că se resemnează, nemaiaşteptând mare lucru, înăbuşindu-şi acea parte a sa care, cum ar zice el, „cerea şi luna de pe cer". Această cale este, desigur, mult mai bună decât cea dintâi şi-l face pe om mult mai fericit şi mai puţin nociv pentru societate. Ea tinde să-l facă încrezut (omul se socoteşte superior celor pe care-i numeşte „adolescenţi"), dar, în ansamblu. el se descurcă destul de bine. Ar fi cea mai bună cale dacă omul n-ar trăi veşnic. Dar dacă fericirea fără margini există undeva cu adevărat, aşteptându-ne pe noi? Dacă omul poate ajunge cu adevărat la coada curcubeului? În acest caz ar fi păcat să aflăm prea târziu (o clipă după moarte) că aşa-zisa „judecată de bun-simţ" a înăbuşit în noi aptitudinea de a ne bucura de fericirea adevărată.

(3) Varianta creştină. Creştinul spune aşa: „creaturile nu se nasc cu dorinţe decât dacă există posibilitatea satisfacerii acestor dorinţe. Unui copilaş i se face foame: ei bine, există ceva care se cheamă mine are. O răţuşcă vrea să înoate; ei bine, există ceva care se numeşte apă.

Bărbaţii simt dorinţa sexuală: ei bine, există ceva care se numeşte sex. Dacă descopăr în mine o dorinţă pe care nimic din lumea asta n-o poate satisface, explicaţia cea mai probabilă este că am fost făcut pentru altă lume. Faptul că nici ima din plăcerile pământeşti nu-mi satisface dorinţa nu dovedeşte că universul este o înşelătorie. Probabil că plăcerile pământeşti nu au fost niciodată menite să satisfacă această dorinţă, ci numai să o stârnească, s-o sugereze. Dacă este aşa, trebuie, pe de o parte, să am grijă de a nu dispreţul sau de a nu fi nerecunoscător pentru aceste binecuvântate plăceri pământeşti, iar, pe de altă parte, să-mi dau seama că ele sunt doar un fel de copie, de ecou sau de miraj al unui alt lucru cu care nu trebuie să le confund. Trebuie să păstrez vie în mine însumi dorinţa pentru adevărata mea ţară, pe care n-o voi găsi decât după moarte; nu trebuie niciodată s-o las să fie acoperită de zăpadă sau dată la o parte; trebuie să fac ca principalul obiectiv al vieţii să fie aspiraţia către această altă ţară, şi să-i ajut pe alţii să facă la fel". Nu are rost să vă lăsaţi necăjiţi de către glumeţii care încearcă să ridiculizeze speranţa creştină a „cerurilor" spunând că ei nu vor „să-şi petreacă veşnicia cântând la harfa". Răspunsul potrivit unor asemenea persoane este că n-ar trebui să vorbească despre cărţi scrise pentru adulţi, pe care nu le pot înţelege. Toate imaginile biblice (harfe, cununi, aur etc.) sunt, evident, simboluri folosite pentru a exprima inexprimabilul. Instrumentele muzicale sunt menţionate fiindcă muzica este pentru mulţi oameni (nu pentru toţi) lucrul din viaţa prezentă care sugerează cel mai puternic extazul şi veşnicia. Cununile sunt menţionate pentru a sugera că cei uniţi cu Dumnezeu pentru veşnicie împărtăşesc splendoarea, puterea şi bucuria lui. Aurul este menţionat pentru a sugera veşnicia cerurilor (aurul nu

rugineşte) şi valoarea lor. Oamenii care iau aceste simboluri în sensul literal ar putea tot atât de bine să creadă că, atunci când Christos ne-a spus să fim ca porumbeii, El ne-a propus să facem ouă.

Credinţa

9

În acest capitol trebuie să vorbesc despre ceea ce creştinii numesc credinţă. În linii mari, cuvântul credinţă pare a fi folosit de către creştini în două sensuri sau la două niveluri, şi eu le voi lua în discuţie pe rând. În primul sens, credinţă înseamnă pur şi simplu încrederea că învăţăturile creştine sunt adevărate. Este destul de simplu. Dar ceea ce nedumereşte oamenii – cel puţin pe mine m-a nedumerit – este faptul că creştinii privesc sensul acesta al credinţei ca pe o virtute. Mă tot întrebam cum poate fi acest lucru o virtute – ce poate fi moral sau imoral în a crede sau a nu crede într-un ansamblu de afirmaţii? Evident, spuneam eu, un om sănătos acceptă sau respinge orice afirmaţie, nu pentru că vrea el sau nu, ci pentru că i se pare că este sau nu susţinută de dovezi. Dacă s-ar înşela cu privire la valoarea dovezilor, acest lucru nu ar însemna că el este un om rău, ci că nu este un om prea deştept. Dar ar fi un om de-a dreptul stupid dacă s-ar forţa să creadă un lucru în ciuda unor dovezi care nu-l susţin.

Părerea mea a rămas aceeaşi. Dar iată ce nu vedeam atunci – şi multă lume nu vede nici acum. Presupuneam că dacă mintea omenească acceptă o dată un lucru ca fiind adevărat, ea va continua să-l socotească adevărat până ce apare un motiv serios pentru schimbarea acestei păreri. Presupuneam că mintea omenească este pe de-a întregul condusă de raţiune. Dar nu este aşa. De exemplu, raţiunea mea este pe deplin convinsă prin dovezi serioase că substanţele anestezice nu sufocă pacienţii şi că chirurgii

bine pregătiţi nu încep operaţiile decât când pacienţii devin inconştienţi. Dar asta nu mă împiedică să fiu cuprins de o panică copilărească atunci când sunt întins pe masa de operaţie şi mi se trânteşte pe faţă masca aceea oribilă. Încep să mă gândesc că mă voi asfixia şi sunt speriat că vor începe să mă taie înainte de a fi complet anesteziat. Altfel zis, îmi pierd încrederea în anestezice. Nu raţiunea este cea care-mi răpeşte încrederea; dimpotrivă, încrederea mea se bazează pe raţiune. Imaginaţia şi emoţiile mele sunt de vină. Lupta se duce între încredere plus raţiune, pe de o parte, şi emoţie plus imaginaţie, pe de altă parte.

Dacă vă gândiţi bine, veţi găsi o sumedenie de situaţii asemănătoare. Un bărbat ştie, pe baza unor dovezi de netăgăduit, că o fată drăguţă pe care o cunoaşte este o mincinoasă, că nu poate păstra niciun secret şi că nu merită încredere; dar când se găseşte alături de ea, mintea lui îşi pierde încrederea în cele ce ştie şi începe să se gândească: „poate că de data asta va fi altfel”, şi se face din nou de râs spunându-i fetei ceva ce nu ar fi trebuit să-i spună. Simţurile şi emoţiile lui i-au distrus încrederea în ceea ce ştie de fapt că este adevărat. Sau haideţi să ne gândim la un băiat care învaţă să înoate. Raţiunea lui ştie foarte bine că un corp omenesc nesprijinit nu cade neapărat la fundul apei: a văzut zeci de oameni plutind şi înotând. Dar toată problema este dacă el va putea continua să creadă acest lucru atunci când instructorul de înot îşi retrage mâna şi-l lasă în apă fără sprijin – sau dacă îşi va pierde dintr-odată încrederea speriindu-se şi scufundându-se.

Exact acelaşi lucru se întâmplă şi cu creştinismul. Nu se poate cere nimănui să accepte creştinismul dacă raţiunea îi spune că nu există dovezi în acest sens. Nu în

acest punct acţionează credinţa. Să presupunem însă că raţiunea unui om decide că există dovezi cu greutate care sprijină creştinismul. Vă pot spune ce se va întâmplă cu omul acesta în următoarele câteva săptămâni. Va veni un moment când apar veşti proaste sau alte necazuri, ori când este hărţuit de cei dimprejur, şi dintr-odată emoţiile lui vor ajunge la cotă maximă pornind un război-fulger împotriva credinţei lui. Ori va veni un moment când doreşte o femeie, sau vrea să spună o minciună, sau se simte foarte încântat de sine însuşi, sau vede o şansă de a câştiga ceva bani într-un fel mai dubios; în asemenea momente ar fi foarte convenabil să nu apară cerinţele creştine. Şi din nou dorinţele sale vor da naştere unui război-fulger. Nu vorbesc despre momentele în care pot apărea noi argumente care se opun creştinismului. Acestea trebuie examinate, dar este altă problemă. Vorbesc doar despre momentele când o toană oarecare se ridică împotriva creştinismului, în sensul în care îl folosesc aici, cuvântul credinţă este arta de a rămâne alături de lucruri care au fost odată acceptate de raţiune, în ciuda unor stări sufleteşti schimbătoare; pentru că stările sufleteşti se schimbă, indiferent de calea aleasă de raţiune. Ştiu asta din propria mea experienţă. Acum, când sunt creştin, am uneori stări de spirit în care întreaga chestiune pare foarte improbabilă; dar, pe când eram ateu, aveam dispoziţii în care creştinismul părea cât se poate de plauzibil. Această răzvrătire a stărilor tale de spirit împotriva sinelui tău real are loc oricum. De aceea credinţa este o virtute atât de necesară: dacă nu reuşeşti să-ţi controlezi dispoziţiile, nu poţi fi niciun creştin adevărat şi nici măcar un ateu adevărat, ci doar o fiinţă care rătăceşte de colo colo şi ale cărei convingeri depind de vremea de afară sau de starea digestiei sale. Prin urmare, deprinderea noastră de a crede

are nevoie de antrenament.

Primul pas este recunoaşterea faptului că dispoziţiile tale sufleteşti sunt schimbătoare. Următorul este să te asiguri că o dată ce ai acceptat creştinismul, câteva din învăţăturile sale principale trebuie avute în vedere zilnic, un timp oarecare. De aceea rugăciunile zilnice, lecturile religioase şi mersul la biserică sunt părţi necesare ale vieţii creştine. Trebuie să ni se aducă mereu aminte ceea ce credem. Nici această credinţă şi nici oricare alta nu rămân automat prezente în minte. Ele trebuie hrănite. De fapt, dacă am cerceta o sută de persoane care şi-au pierdut credinţa în creştinism, mă întreb câţi dintre ei şi-au pierdut-o în mod raţional, fiind convinşi prin argumente cinstite? Nu cumva cei mai mulţi dintre ei s-au lăsat pur şi simplu în voia valurilor?

Trebuie să mă întorc acum la sensul al doilea, mai înalt, al credinţei. Este subiectul cel mai greu pe care l-am tratat până acum. Aş vrea să-l abordez întorcându-mă la chestiunea umilinţei. Vă amintiţi poate că am spus că primul pas spre umilinţă este recunoaşterea mândriei. Vreau acum să adaug că pasul următor este încercarea serioasă de a practica virtuţile creştine. O săptămână nu este de ajuns, pentru că lucrurile merg deseori de minune în prima săptămână. Încercaţi şase săptămâni. La capătul acestui interval puteţi descoperi nişte adevăruri despre voi înşivă, fie că aţi revenit la punctul de unde aţi plecat, fie că aţi căzut încă mai jos. Niciun om nu ştie cât este de rău până când nu a încercat din toate puterile să fie bun. O idee absurdă care circulă este că oamenii buni nu ştiu ce înseamnă ispita. Este o minciună sfruntată. Doar aceia care încearcă să-i reziste ştiu cât de puternică este ispita. La urma urmei, poţi să-ţi dai seama de puterea unei armate doar dacă încerci să i te împotriveşti. Descoperi

tăria vuitului încercând să mergi împotriva lui, şi nu lungindu-te pe pământ. Un om care cedează unei ispite după cinci minute, pur şi simplu nu poate şti cât de puternică ar fi fost ispita cu o oră mai târziu. De aceea oamenii răi, înti – un anumit sens, ştiu foarte puţin despre răutate. Ei s-au pus la adăpost pentru că au cedat întotdeauna. Nu vom descoperi niciodată puterea impulsului spre rău dinăuntrul nostru dacă nu încercăm să luptăm împotriva lui; iar Christos, pentru că el a fost singurul om care nu s-a lăsat niciodată ispitit, este de asemenea singurul om care ştie pe deplin ce înseamnă ispita – singurul cunoscător al realităţii. Foarte bine, atunci. Lucrul cel mai important pe care îl învăţăm dintr-o încercare serioasă de a practica virtuţile creştine este că nu reuşim. Trebuie să dispară ideea că Dumnezeu ne-a pus în faţa unui examen şi că am putea primi note bune dacă le-am merita. Trebuie să dispară ideea unui soi de târg, ideea că, dacă am putea să respectăm partea noastră din contract, l-am îndatora pe Dumnezeu astfel încât să trebuiască şi el să respecte partea care, pe bună dreptate, îi revine.

Probabil că oricine crede întrucâtva în Dumnezeu are în minte – până a deveni creştin – ideea unui examen sau a unui târg. Primul rezultat al contactului cu creştinismul adevărat este spulberarea acestei idei. Constatând că ea se spulberă, unii oameni consideră creştinismul neproductiv şi renunţă. Ei par să-şi închipuie că Dumnezeu este peste poate de naiv. De fapt el ştie evident toate acestea. Unul dintre obiectivele creştinismului a fost tocmai spulberarea ideii cu pricina. Dumnezeu aşteaptă momentul când vei descoperi că nu poate fi vorba de a obţine notă de trecere la acest examen sau de a-l îndatora pe el.

Apoi urmează altă descoperire. Toate aptitudinile

tale, putinţa ta de a gândi sau de a te mişca în orice clipă, îţi sunt date de Dumnezeu. Dacă ţi-ai pune fiecare moment al întregii tale vieţi în serviciul lui, nu i-ai putea oferi nimic care să nu fi fost deja – într-un fel – al lui. Aşadar, iată cum stau de fapt lucrurile când vorbim despre un om care face ceva pentru Dumnezeu sau îi dă ceva lui Dumnezeu. Este ca şi cum un copilaş s-ar duce la tatăl lui şi i-ar spune: „tăticule, dă-mi un bănuţ ca să-ţi cumpăr un dar de ziua ta”. Desigur, tatăl îi dă bănuţul şi este mulţumit de darul copilului. Totul e foarte bine şi frumos, dar numai un prost ar putea crede că tatăl a câştigat un bănuţ din această tranzacţie. După ce omul a făcut aceste două descoperiri, Dumnezeu poate începe cu adevărat să lucreze prin el. De-aici începe adevărata viaţă. Omul este acum treaz. Putem vorbi mai departe despre al doilea sens al credinţei.

Credinţa j

Vreau să încep prin a spune ceva care aş dori să fie bine luat în seamă. Iată despre ce e vorba. Dacă acest capitol nu înseamnă nimic pentru tine, dacă ţi se pare că încearcă să răspundă unor întrebări pe care nu ţi le-ai pus niciodată, nici nu-l mai citi. Sunt unele lucruri în creştinism care pot fi înţelese din afară, înainte să devii creştin. Dar sunt o mulţime de lucruri care nu pot fi înţelese decât după ce ai străbătut anumite etape pe calea creştină. Aceste lucruri sunt pur practice, deşi nu par a fi aşa. Sunt îndrumări privitoare la depăşirea anumitor răscruci şi obstacole în cursul călătoriei, şi nu au rost decât dacă omul a ajuns în acele locuri. Ori de câte ori găseşti în scrierile creştine vreo afirmaţie care ţi se pare de neînţeles, nu-ţi face griji. Las-o în pace. Va veni o zi, poate peste ani de zile, când vei descoperi dintr-odată ce voia să spună. Dacă ai putea s-o înţelegi acum, ţi-ar face doar rău.

Este sigur că toate aceste lucruri nu pledează în favoarea mea. S-ar putea să fiu depăşit de ceea ce voi încerca să explic în acest capitol. S-ar putea să mi se pară că am ajuns undeva unde n-am ajuns defel. Tot ce pot face este să cer creştinilor instruiţi să fie foarte atenţi la ce spun eu şi să-mi spună când greşesc; pe ceilalţi îi îndemn să ia*cum grano salis* spusele mele – ca pe ceva care le-ar putea fi eventual de folos, deşi nu sunt sigur că am dreptate.

Încerc să vorbesc despre credinţă în sensul al doilea, în sensul înalt. Am zis mai înainte că problema acestui sens al credinţei se pune după ce omul a încercat cât l-au ţinut puterile să practice virtuţile creştine şi a constatat că nu reuşeşte, că nu face altceva decât să-i restituie lui Dumnezeu ceea ce era deja al lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, el îşi constată falimentul. Să mai spunem o dată, însă, că ce-l interesează pe Dumnezeu nu sunt chiar acţiunile noastre. Ceea ce-l interesează este să fim fiinţe de un anumit fel sau de o anumită calitate – să fim aşa cum a vrut el să fim – fiinţe aflate într-o anumită relaţie cu el însuşi. Nu adaug „şi aflate într-o anumită relaţie între ele”, pentru că acest lucru este de la sine înţeles: dacă relaţia ta cu el este corectă, va fi în mod inevitabil corectă şi cu toţi semenii tăi, întocmai cum spiţele unei roţi corect fixate în butuc şi în obadă vor fi în poziţii corecte unele faţă de celelalte. Dar omul nu se află încă într-o relaţie corectă cu Dumnezeu atâta vreme cât se gândeşte la el ca la un examinator care i-a dat un soi de temă de lucru, sau ca la partea opusă, cu care a încheiat un fel de contract, atâta vreme cât se gândeşte la pretenţii şi la contra-pretenţii între sine şi Dumnezeu. El nu pricepe ce este el şi ce este Dumnezeu. Şi nu poate intra într-o relaţie corectă până când nu a descoperit realitatea falimentului nostru.

Şi când spun „a descoperit”, mă gândesc la o descoperire adevărată, nu la afirmarea ei, repetată papagaliceşte. Sigur că orice copil căruia i s-a dat un fel de educaţie religioasă va învăţa curând să spună că noi nu avem de oferit lui Dumnezeu nimic care să nu-i aparţină deja şi că nici măcar asta nu-i oferim fără rezerve. Eu vorbesc însă despre descoperirea reală a acestui lucru, despre propria noastră experienţă care ni-l arată drept adevărat.

Noi nu ne putem descoperi eşecul în ce priveşte respectarea legii lui Dumnezeu decât încercând din răsputeri (şi nereuşind). Dacă nu încercăm cu adevărat, orice am spune, vom rămâne permanent cu ideea ascunsă pe undeva că data viitoare vom reuşi să fim cu desăvârşire buni dacă vom încerca mai tare. Aşadar, într-un sens, drumul înapoi la Dumnezeu este un drum al efortului moral, al strădaniei din ce în ce mai mari. Dar, în alt sens, nu strădania este cea care ne va readuce vreodată acasă. Toate încercările conduc la momentul vital când vă întoarceţi spre Dumnezeu şi spuneţi: „Tu trebuie să faci lucrul acesta. Eu nu pot”. Vă implor să nu începeţi să vă întrebaţi dacă aţi ajuns la momentul acela. Nu staţi să vă scrutaţi mintea ca să vedeţi dacă vine el. Ar însemna să luaţi o cale greşită. Deseori, când ni se întâmplă lucrurile cele mai importante din viaţă, noi nici nu ne dăm seama de ele. Nu se prea întâmplă ca un om să-şi spună: „ia uite, mă fac mare”. De obicei, doar când se uită înapoi îşi dă seama de ce s-a întâmplat şi recunoaşte că e vorba despre ceea ce oamenii numesc „a creşte mare”. Acelaşi lucru se poate vedea chiar şi în situaţii simple. Un om care se concentrează îngrijorat ca să vadă dacă poate adormi va rămâne probabil treaz. La fel, lucrul despre care vorbesc acum poate să nu se întâmple oricui ca o străfulgerare –

aşa cum i s-a întâmplat Simţului Pavel sau lui Bunyan; poate progresa treptat, astfel încât nimeni să nu poată preciza ora şi nici chiar un anume an. Iar ceea ce contează este natura schimbării în sine, şi nu cum ne simţim noi în timp ce ea se petrece. E schimbarea de la starea de încredere în eforturile noastre personale la starea în care devenim disperaţi cu privire la propriile noastre posibilităţi şi lăsăm totul în seama lui Dumnezeu.

Rămunem deocamdată la „a lăsa totul în seama lui Dumnezeu", deşi aceste cuvinte pot fi înţelese greşit. Sensul în care un creştin lasă lucrurile în seama lui Dumnezeu este că îşi pune toată încrederea în Christos; crede că Christos îi va face cumva parte de desăvârşita supunere omenească pe care el a împlinit-o de la naşterea până la răstignirea lui; că Christos îl va face pe om să fie mai asemănător cu el şi că-i va îndrepta, într-un anume fel, lipsurile. În limbaj creştin, Christos va împărtăşi cu noi starea lui de „Fiu", ne va face şi pe noi „fii ai lui Dumnezeu"; în Cartea a IV-a voi încerca să analizez puţin mai adânc înţelesul acestor cuvinte. Dacă vreţi, am putea spune că Christos ne oferă ceva fără a cere nimic în schimb: el ne oferă chiar totul fără a cere nimic în schimb. Într-un sens, viaţa creştină în întregul ei constă în acceptarea acestei uimitoare oferte. Dar greutatea este să ajungem la punctul în care ne dăm seama că tot ce am putut şi putem face este nimic. Ce ne-ar fi plăcut ar fi fost ca Dumnezeu să nu ia în seamă decât părţile noastre bune, nepunându-le la socoteală pe cele rele. Şi iarăşi s-ar putea spune – într-un fel – că nicio ispită nu este cu adevărat biruită până nu încetăm încercările de a o birui, până nu ne dăm bătuţi. Dar pentru a ajunge aşa cum trebuie şi pe calea cea bună la „încetarea încercărilor", trebuie să fi încercat din toate puterile tale. În alt înţeles, a lăsa totul în

seama lui Christos nu înseamnă totuşi să încetezi încercările. A crede în el înseamnă, fireşte, să încerci să faci tot ceea ce el îţi spune. N-ar avea niciun rost să spui că ai încredere într-o persoană dacă nu ţii seamă de sfaturile sale. Ca atare, dacă te-ai supus lui cu adevărat, urmează că încerci să-i dai ascultare. Dar încerci într-un fel nou, cu mai puţină teamă. Nu făcând aceste lucruri pentru a fi mântuit, ci pentru că el a început deja să te mântuiască. Nu sperând să ajungi în ceruri ca o răsplată pentru acţiunile tale, ci dorind fără rezerve să acţionezi într-un anumit fel pentru că în tine se află deja o palidă licărire a cerurilor.

Creştinii au discutat adesea dacă ceea ce îl reaauce pe creştin în patrie este fapta bună sau credinţa în Christos. N-aş avea de fapt dreptul să mă amestec într-o problemă atât de grea, dar mie mi se pare că este ca şi cum ai întreba care dintre lamele unui foarfece este mai necesară. Singurul lucru care te va aduce în acel punct unde te dai bătut este un efort moral serios. Credinţa în Christos este singurul lucru care te poate salva de la disperare în acest punct, iar din această credinţă iau naştere inevitabil faptele bune. În trecut, grupuri diferite de creştini s-au acuzat reciproc de credinţă în două soiuri de parodii ale adevărului, şi această discuţie ar putea ajuta la limpezirea lui. Un grup era acuzat că ar spune: „Ceea ce contează sunt doar faptele bune. Cea mai bună faptă este milostenia. Cel mai bun fel de milostenie este dăruirea de bani. Cel mai bun fel de a dărui banii este de a-i da pentru Biserică. Deci daţi-ne nouă 10.000 de dolari şi noi vom avea grijă de voi”. Răspunsul la această prostie ar fi, evident, că faptele bune făcute pentru motivul cu pricina, făcute cu ideea că cerurile ar putea fi cumpărate, n-ar fi deloc fapte bune, ci doar speculaţii comerciale. Celălalt

grup era acuzat că spune: „Credinţa este singurul lucru care contează. Drept urmare, dacă ai credinţă, nu contează ce faci. Păcătuieşte liniştit, tinere, distrează-te bine, şi Christos va avea grijă de toate în final”. Răspunsul la această prostie este că, dacă ceea ce numeşti „credinţa” ta în Christos nu implică nici cea mai mică grijă pentru a face ce spune el, atunci nu este vorba deloc de credinţă – sau de încredere în el –, ci doar de acceptarea intelectuală a unei teorii despre Christos.

Se pare că Biblia pune cu adevărat punctul pe „i” atunci când alătură cele două lucruri într-o propoziţie uimitoare. Prima jumătate a propoziţiei este: „Căutaţi-vă mântuirea cu frică şi cutremur” – ceea ce pare să spună că totul ar depinde de noi şi de faptele noastre; dar cea de a doua jumătate continuă zicând: „căci Dumnezeu este Acela care lucrează în voi” – ceea ce ar însemna că Dumnezeu face totul şi noi nu facem nimic. Mă tem că în creştinism suntem confruntaţi cu acest gen de lucruri. Nu mă surprinde, dar sunt nedumerit. Vedeţi, noi încercăm acum să înţelegem şi să despărţim, în două compartimente Izolate, ce face exact Dumnezeu şi ce face omul când Dumnezeu lucrează împreună cu el. Şi, desigur, începem cu gândul că este ceva asemănător muncii în comun a doi oameni, astfel încât s-ar putea zice că „unul a făcut partea asta, şi celălalt a făcut-o pe cealaltă”. Dar acest fel de a gândi nu rezistă. Dumnezeu nu este aşa. El este înăuntrul tău şi în afara ta: chiar dacă am putea înţelege ce a făcut fiecare, nu cred că limbajul omenesc poate exprima aşa ceva. Încercând să exprime lucrul acesta, diferite Biserici afirmă lucruri diferite. Veţi constata însă că şi cele care insistă mai mult asupra faptelor bune vă spun că aveţi nevoie de credinţă; iar cele care insistă mai mult asupra credinţei vă spun să faceţi fapte bune. Asta este în orice

caz tot ce pot spune eu cu privire la chestiune.

Cred că toţi creştinii vor fi de acord cu mine dacă spun că, deşi creştinismul pare la prima vedere a fi interesat doar de moralitate, de datorie, reguli, vinovăţie şi virtute, el te conduce la ceva care depăşeşte toate aceste lucruri. Întrezărim imaginea unei ţări în care nimeni nu vorbeşte despre aşa ceva, decât poate în glumă. Toţi locuitorii ei sunt plini de ceea ce noi ar trebui să numim bunătate, aşa cum oglinda este plină de lumină. Dar ei nu-i spun bunătate; nu-i spun în niciun fel. Nu se gândesc la ea. Sunt prea ocupaţi privind la izvorul ei. Ajungem însă astfel aproape de stadiul în care drumul trece de hotarul lumii noastre. Niciun ochi nu poate vedea prea mult dincolo de limita aceea, dar ochii multor oameni văd mai departe decât ai mei.

CARTEA A PATRA

Dincolo de personalitate sau primii paşi în doctrina Treimii

Facere şi naştere

Toată lumea m-a sfătuit să nu vă spun ceea ce am de gând să vă spun în această ultimă carte. Toţi spun că „cititorul obişnuit nu vrea teologie; oferă-i doar religie practică şi simplă”. N-am acceptat sfatul lor. Eu nu cred că cititorul obişnuit este chiar atât de prost. Teologie înseamnă „ştiinţa despre Dumnezeu”, şi eu cred că orice om care doreşte să se gândească câtuşi de puţin la Dumnezeu ar vrea să aibă la dispoziţia lui cele mai clare şi mai corecte idei despre el. Nu sunteţi copii: de ce ar trebui să fiţi trataţi ca nişte copii?

Într-un fel înţeleg destul de bine de ce unii oameni nu sunt atraşi de teologie. Îmi amintesc că odată, când ţineam o prelegere la RAF (Forţele Aeriene Regale), un ofiţer mai vârstnic şi mai înfipt s-a ridicat şi a spus: „N-am ce face cu

lucrurile astea. Şi eu sunt un om religios, credeţi-mă. Ştiu că există un Dumnezeu. L-am simţit, când eram singur în deşert, noaptea: misterul acela extraordinar. Şi tocmai din cauza asta nu am încredere în toate dogmele şi formulele astea meşteşugite despre el. Pentru oricine a trăit aşa ceva, toate astea par mărunţişuri, pedanterii şi închipuirii”.

Într-un sens am fost cu totul de acord cu omul acela. Sunt convins că a avut o experienţă reală a lui Dumnezeu în deşert, şi că trecerea de la această experienţă la doctrină a fost o trecere de la ceva real la ceva mai puţin real. Este ca şi cum un om a privit Atlanticul de pe o plajă şi se uită apoi la o hartă a Atlanticului, trecând astfel de la ceva real la ceva mai puţin real, trecând de la valuri adevărate la o bucată de hârtie colorată. Aici se ridică însă o problemă. Se ştie că harta este o hârtie colorată, dar trebuie amintite două lucruri. În primul rând, harta se bazează pe observaţiile făcute de sute şi mii de oameni care au navigat pe Atlanticul adevărat. Ca atare harta are în spatele ei nenumărate experienţe tot atât de reale ca şi cea trăită pe plajă; numai că, în timp ce experienţa unei persoane este un moment izolat, harta adună la un loc toate experienţele individuale. În al doilea rând, harta este absolut necesară dacă vrei să călătoreşti undeva. Atâta timp cât te mulţumeşti cu plimbările pe plajă, o aruncătură de ochi asupra priveliştii este mult mai plăcută decât examinarea hărţii. Dar dacă vrei să ajungi în America, harta va fi mai folositoare decât plimbarea pe plajă.

Or, teologia este ca şi harta. Învăţarea doctrinelor creştine şi meditaţia asupra lor, dacă ne oprim la ele, sunt lucruri mai puţin reale şi emoţionante decât episodul trăit în deşert de către prietenul nostru. Doctrinele nu sunt Dumnezeu: sunt doar un soi de hartă. Dar harta aceea este

bazată pe experienţele a sute de oameni care au fost cu adevărat în legătură cu Dumnezeu – experienţe faţă de care emoţiile sau sentimentele pioase pe care tu şi eu le-am putea avea rămân elementare şi foarte confuze. În al doilea rând, dacă vrei să mergi mai departe, trebuie să foloseşti harta. Vedeţi, ceea ce i s-a întâmplat acelui om în pustiu poate îi adevărat şi a fost desigur emoţionant, dar n-a ieşit nimic de-acolo. E ceva care nu duce nicăieri şi cu care nu se poate realiza nimic. De fapt, acesta este motivul pentru care o religiozitate vagă – Dumnezeu trebuie simţit în natură, şi aşa mai departe – este atât de atrăgătoare. Simţi doar fiorul şi nu faci nimic, ca şi cum ai privi valurile de pe ţărm. Simpla cercetare a Atlanticului cu privirea nu te va ajuta să ajungi în Lumea Nouă şi nu vei dobândi viaţa veşnică numai simţind prezenţa lui Dumnezeu în flori sau în muzică, tot aşa cum nu vei ajunge nicăieri privind doar hărţile fără a porni pe mare. Dar nici nu vei fi în siguranţă dacă porneşti pe mare fără să ai la tine o hartă.

Cu alte cuvinte, teologia este practică; mai ales în zilele noastre. În trecut, când era mai puţină educaţie şi se discuta mai puţin, poate că lumea se putea mulţumi cu câteva idei simple despre Dumnezeu. Dar astăzi lucrurile s-au schimbat. Toată lumea citeşte, toată lumea ascultă ce se discută. Ca urmare, a nu ţine seama de teologie nu înseamnă a nu avea nicio idee despre Dumnezeu, ci înseamnă a avea o mulţime de idei greşite, adică neadevărate, dezordonate sau depăşite. Şi asta pentru că foarte multe dintre ideile despre Dumnezeu care sunt prezentate astăzi ca noutăţi sunt doar ideile pe care adevăraţii teologi le-au pus la încercare şi le-au respins cu secole în urmă. A crede în religia populară a Angliei moderne înseamnă a merge îndărăt – ca şi cum ai crede că pământul este plat.

Ideea populară a creştinismului – dacă ne gândim bine – este că Iisus Christos a fost un mare propovăduitor moral şi că ar fi de ajuns să-i urmăm sfaturile ca să putem instaura o orânduire socială mai bună şi să evităm pericolul unui nou război. Este un lucru foarte adevărat, dar care nu spune nici pe departe tot adevărul despre creştinism şi nici nu are importanţă practică.

Este foarte adevărat că urmând sfatul lui Christos ar trebui să ajungem curând să trăim într-o lume mai fericită. De fapt nici nu e nevoie să ajungem până la Christos. Dacă am face măcar tot ce ne-au spus Platon, Aristotel sau Confucius să facem, ne-ar fi tuturor mult mai bine. Şi atunci cum rămâne? Noi n-am urmat niciodată sfatul marilor învăţători. De ce-am începe acum? De ce l-am asculta pe Christos mai degrabă decât pe oricare dintre ceilalţi? Pentru că el este cel mai bun învăţător moral? Ăsta n-ar fi decât încă un motiv ca să nu-I ascultăm. Dacă nu putem învăţa lecţiile elementare, este oare probabil să le putem învăţa pe cele mai avansate? Dacă creştinismul nu înseamnă decât un strop în plus de sfaturi bune, atunci creştinismul nu este deloc important. N-am dus lipsă de sfaturi bune în ultimii patru mii de ani. Nişte sfaturi în plus nu schimbă lucrurile cu nimic.

Dar de îndată ce aruncaţi o privire la scrierile cu adevărat creştine, aflaţi că este vorba de cu totul altceva decât această religie populară, Ele spun că Christos este Fiul lui Dumnezeu (orice ar însemna aceasta). Spun că cei care cred în el pot deveni şi ei fii ai lui Dumnezeu (orice ar însemna lucrul acesta). Spun că moartea lui ne-a mântuit de păcatele noastre (orice ar însemna lucrul acesta).

N-are rost să ne plângem că sunt afirmaţii greu de înţeles. Creştinismul pretinde să ne vorbească despre altă lume, despre ceva aflat dincolo de lumea pe care o putem

pipăi, auzi şi vedea. Puteţi considera că pretenţia aceasta nu este justificată, dar dacă este corectă, ceea ce ni se spune nu poate fi decât greu de înţeles – cel puţin tot atât de greu ca fizica modernă, motivul fiind acelaşi.

Ideea cea mai şocantă din creştinism este afirmaţia că, legându-ne de Christos, noi putem deveni „fii ai lui Dumnezeu”. Se poate pune întrebarea: „Dar nu suntem deja fiii lui Dumnezeu, întrucât una din ideile creştine principale este că Dumnezeu este Tatăl nostru?” Ei bine, într-un anumit sens, este neîndoielnic că suntem deja fii ai lui Dumnezeu. Vreau să spun că Dumnezeu ne-a dat viaţă, ne iubeşte şi are grijă de noi şi că în sensul acesta ne este ca un tată. Dar când Biblia spune că „devenim” fiii lui Dumnezeu, este sigur vorba de altceva. Şi acest lucru ne introduce în miezul teologiei.

Unul dintre crezuri ne spune că Christos este Fiul lui Dumnezeu, „născut, nu făcut”, şi adaugă „care din Tatăl s-a născut mai înainte de toţi vecii”. Trebuie să fie cât se poate de limpede că acest lucru nu are nimic de-a face cu faptul că atunci când Christos s-a născut pe pământ ca om, acest om a fost fiul miei fecioare. Nu ne gândim acum la această naştere din fecioară. Ne gândim la ceva ce are loc înainte de crearea firii, înainte de începutul timpurilor. „Înainte de veci” Christos este născut, nu făcut. Ce înseamnă asta?

A naşte înseamnă a deveni tatăl cuiva; a crea înseamnă a face. Iată şi care este diferenţa. Când naşti, dai naştere cuiva de acelaşi fel cu tine. Un om naşte copii de om, un castor naşte pui de castor, iar din ouăle păsărilor ies pui de păsări. Dar când „faci”, produci ceva diferit de tine însuţi. O pasăre face un cuib, un castor construieşte un dig, un om face un aparat de radio – după cum poate face şi ceva care-i seamănă mai mult decât un aparat de

radio, să zicem, o statuie. Dacă este un sculptor destul de priceput, poate face o statuie foarte asemănătoare unui om. Dar, desigur, nu e vorba de un om adevărat; doar seamănă cu un om. Nu poate respira şi nici gândi. Nu e vie.

Aşadar, iată ce trebuie lămurit în primul rând. Ceea ce naşte Dumnezeu este Dumnezeu, după cum ceea ce naşte omul este om. Ceea ce creează Dumnezeu nu este Dumnezeu, după cum ceea ce creează omul nu este om. De aceea oamenii nu sunt fii ai lui Dumnezeu aşa cum este Christos. Pot semăna cu Dumnezeu în anumite privinţe, dar nu sunt de acelaşi fel. Sunt mai mult nişte statui sau imagini ale lui Dumnezeu.

O statuie are înfăţişare de om, dar nu este vie. În acelaşi fel, omul are (într-un sens pe care-l voi lămuri) „chipul" lui Dumnezeu sau asemănare cu el, dar nu are aceeaşi viaţă ca Dumnezeu. Să începem cu prima chestiune: asemănarea omului cu Dumnezeu. Tot ce a făcut Dumnezeu îi seamănă într-un fel. Spaţiul îi seamănă prin vastitatea lui; deşi mărimea spaţiului nu este de aceeaşi natură cu mărimea lui Dumnezeu, ea este un fel de simbol al celei din urmă, o traducere a acesteia în termeni nespirituali. Materia seamănă lui Dumnezeu pentru că are energie, deşi trebuie iarăşi spus că energia fizică este un lucru diferit de puterea lui Dumnezeu. Lumea vegetală este asemenea lui fiindcă este vie, iar el este un „Dumnezeu viu". Dar viaţa, în acest înţeles biologic, nu este acelaşi lucru cu viaţa care este în Dumnezeu, ci doar un fel de simbol sau umbră a acesteia. Ajungând la animale găsim şi alte feluri de asemănare alături de viaţa biologică. Activitatea intensă şi fertilitatea insectelor, de pildă, este o primă asemănare – mai greu de desluşit – cu activitatea neîncetată şi cu creativitatea lui Dumnezeu. La

mamiferele superioare constatăm începuturi instinctive ale afecţiunii. Nu este acelaşi lucru cu dragostea care există în Dumnezeu, dar seamănă cu ea, aşa cum un peisaj figurat pe o foaie de hârtie poate totuşi „semăna” cu peisajul natural. Când ajungem la om – animalul cel mai evoluat – găsim cea mai completă asemănare cu Dumnezeu din câte cunoaştem. (Poate că există, în alte lumi, creaturi care seamănă mai mult decât omul cu

Dumnezeu, dar noi nu le cunoaştem.) Omul nu numai că este viu, dar iubeşte şi judecă: viaţa biologică atinge în om cel mai înalt nivel cunoscut.

Dar ceea ce nu are omul în condiţia lui naturală este viaţa spirituală – felul acela diferit şi mai înalt de viaţă care există în Dumnezeu. Folosim acelaşi cuvânt – viaţă pentru amândouă, dar ele nu sunt acelaşi lucru, tot aşa cum „mărimea” spaţiului şi „mărimea” lui Dumnezeu nu sunt acelaşi fel de mărimi. În realitate, deosebirea dintre viaţa biologică şi viaţa spirituală este atât de importantă încât le voi da două nume diferite. Bios este viaţa biologică, pe care o primim prin natură şi care (ca tot ce există în natură) are totdeauna tendinţa de a se deteriorara şi de a se descompune astfel încât nu poate fi întreţinută decât printr-o neîncetată susţinere din natură sub formă de aer, apă, mâncare etc. Viaţa spirituală care este în Dumnezeu din veşnicie şi care a creat tot universul natural este *Zoe*. *Bios* are, desigur, o oarecare asemănare umbrită sau simbolică cu *Zoe*, dar este numai asemănarea dintre o fotografie şi un peisaj, sau dintre o statuie şi un om. Un om care a trecut de la *Bios* la *Zoe* suferă o transformare tot atât de mare ca o statuie care s-a schimbat dintr-o piatră cioplită într-un om adevărat.

Şi acesta este chiar înţelesul creştinismului. Lumea este atelierul unui mare sculptor. Noi suntem statuile şi

umblă zvonul prin atelier că într-o bună zi unii dintre noi vor prinde viaţă.

Dumnezeu în trei persoane

Ultimul capitol se referea la deosebirea între naştere şi facere. Un om *naşte* un copil, dar *face* o statuie. Dumnezeu îl naşte pe Christos şi îi face pe oameni. Spunând asta am ilustrat numai un aspect privitor la Dumnezeu, şi anume că ce naşte Dumnezeu Tatăl este Dumnezeu, ceva de acelaşi fel cu el însuşi, în sensul acesta e ca un tată uman care naşte un fiu. Dar nu. e chiar acelaşi lucru. De aceea trebuie să încerc să explic mai bine.

Mulţi oameni din zilele noastre spun aşa: „eu cred într-un Dumnezeu, dar nu într-un Dumnezeu personal”. Ei simt că acel ceva misterios care stă în spatele tuturor lucrurilor trebuie să fie ceva mai mult decât o persoană. Creştinii sunt de acord şi sunt singurii care oferă o idee despre cum ar putea îi o fiinţă care se află dincolo de personalitate. Toţi ceilalţi, deşi spun că Dumnezeu se află dincolo de personalitate, se gândesc de fapt la el ca la ceva impersonal, respectiv, la ceva mai puţin decât personal. Dacă eşti în căutarea a ceva suprapersonal, ceva care e mai mult decât o persoană, nu poţi alege între ideea creştină şi alte idei. Ideea creştină e singura autentica.

Unii oameni cred că după viaţa aceasta, sau poate după mai multe vieţi, sufletele omeneşti vor fi „absorbite” în Dumnezeu. Dar când ei încearcă să explice ce vor să spună, se pare că se gândesc la ceva ca absorbţia unui obiect material în altul. Este – spun ei – ca o picătură de apă absorbită în mare. Dar, evident, acesta este sfârşitul picăturii. Dacă asta este ce ni se întâmplă nouă, atunci a fi absorbit este acelaşi lucru cu a înceta să existi. Creştinii sunt singurii care au o idee despre felul în care sufletele omeneşti pot fi preluate în viaţa lui Dumnezeu rămânând

totuşi ele însele, de fapt fiind chiar mai mult ele însele decât erau înainte.

V-am avertizat că teologia este practică. Întregul scop al existenţei noastre este preluarea noastră în viaţa lui Dumnezeu, iar ea va fi îngreunată dacă ideile noastre despre ceea ce este viaţa aceea sunt greşite. Vă rog acum să mă urmăriţi cu atenţie timp de câteva minute.

Ştiţi că în spaţiu ne putem mişca pe trei direcţii: stânga – dreapta, înapoi – înainte, sus – jos. Orice direcţie este fie una dintre ele, fie o combinaţie între acestea trei, care sunt numite cele trei dimensiuni. Observaţi acum următorul lucru. Dacă folosiţi doar o dimensiune, puteţi trage numai o linie dreaptă. Dacă folosiţi două, puteţi desena o figură, să zicem, un pătrat, care este format din patru linii drepte. Să mergem mai departe. Dacă aveţi trei dimensiuni, puteţi construi ceea ce numim un corp solid: să zicem, un cub, adică ceva ca un zar sau o bucată de zahăr, care este format din şase pătrate.

Vedeţi acum care este ideea? O lume cu o singură dimensiune ar fi o linie dreaptă. Într-o lume bidimensională există şi linii drepte, dar mai multe linii drepte fac o figură. Într-o lume tridimensională există şi figuri, dar mai multe figuri fac un corp solid. Cu alte cuvinte, înaintând spre niveluri mai reale şi mai complicate, nu laşi în urmă lucrurile pe care le-ai găsit la nivelurile mai simple: le ai în continuare, dar combinate în noi feluri – în feluri pe care nu ţi le-ai fi putut imagina dacă ai fi cunoscut doar nivelurile mai simple.

Acelaşi principiu este implicat în concepţia creştină cu privire la Dumnezeu. Nivelul omenesc este un nivel simplu şi mai degrabă lipsit de conţinut. La nivelul omenesc, o persoană este o fiinţă, şi două persoane sunt două fiinţe separate – întocmai cum într-o reprezentare

bidimensională (să zicem, pe o foaie de hârtie) un pătrat este o figură şi două pătrate sunt două figuri separate. La nivelul divin găseşti de asemenea personalităţi: dar acolo sus ele sunt combinate în feluri noi, pe care nu ni le putem închipui noi, cei care nu trăim la acel nivel. În dimensiunea lui Dumnezeu, dacă putem spune aşa, găseşti o fiinţă care este trei persoane, deşi continuă să fie o singură Fiinţă, întocmai cum un cub este şase pătrate, dar continuă să fie un cub. Evident, noi nu putem concepe pe deplin o asemenea Fiinţă, tot aşa cum, dacă prin firea noastră n-am putea percepe decât două dimensiuni în spaţiu, n-am putea concepe în mod adecvat un cub. Dar putem căpăta un fel de idee vagă despre această Fiinţă. Şi atunci când o facem, dobândim, pentru prima oară în viaţa noastră, o idee pozitivă, oricât de vagă, despre ceva suprapersonal – despre ceva care e mai mult decât o persoană. Este ceva care se potriveşte atât de bine cu tot ceea ce ştim deja, încât de îndată ce ni se vorbeşte despre o asemenea Fiinţă, simţim că ar fi trebuit să fim în stare să ne gândim la ea, deşi n-am făcut-o niciodată.

Aţi putea întreba: „Ce rost are să vorbim despre o Fiinţă tri-personală dacă nu ne-o putem închipui?” Aşa e, n-are rost să vorbim despre ea. Ceea ce contează, de fapt, este să fim prinşi în această viaţă tri-personală, şi asta poate începe oricând – chiar acum, dacă vreţi.

Iată ce vreau să spun. Un creştin oarecare îngenunchează ca să-şi spună rugăciunile, încearcă să intre în legătură cu Dumnezeu. Dar, fiind creştin, el ştie că ceea ce îl îndeamnă să se roage este tot Dumnezeu: Dumnezeu dinăuntrul lui. Ştie de asemenea că toată cunoaşterea lui de Dumnezeu vine prin Christos, Dumnezeu şi om – ştie că Christos stă alături de el, ajutându-l să se roage, rugându-se pentru el. Înţelegeţi ce

se întâmplă. Omul se roagă lui Dumnezeu – ţelul spre care tinde. Dumnezeu este şi cel care, înăuntrul omului, îl împinge să se roage – e puterea care-l pune în mişcare. Dumnezeu este şi calea sau podul pe care omul este împins să treacă pentru a ajunge la acest ţel. Iată că întreaga viaţă treimică a Fiinţei tri-personale se mardfestă de fapt în foarte obişnuita încăpere unde un om obişnuit îşi rosteşte rugăciunile. Omul este ridicat la moduri mai înalte de viaţă – ceea ce am numit *Zoe* sau viaţă spirituală: este atras în Dumnezeu, de către Dumnezeu, rămânând totodată el însuşi.

Aşa a început teologia. Oamenii ştiau deja câte ceva despre Dumnezeu. Apoi a apărut un om care, fără a fi deloc nebun, a spus că este Dumnezeu. I-a făcut pe oameni să creadă în ei. L-au întâlnit din nou după ce au văzut că a fost omorât. Şi atunci, după ce s-au adunat într-o mică societate sau comunitate, ei l-au aflat cumva pe Dumnezeu şi înăuntrul lor, călăuzindu-i, făcându-i capabili să împlinească lucruri pe care nu le puteau face mai înainte. Şi când au asimilat toate acestea, au descoperit că au ajuns la definiţia creştină a lui Dumnezeu în trei persoane.

Această definiţie nu este ceva construit artificial; teologia este, într-un anume sens, o ştiinţă experimentală. Simplele religii sunt construite artificial. Când spun că teologia este „într-un anume sens” o ştiinţă experimentală, vreau să subliniez că seamănă cu celelalte ştiinţe experimentale în anumite privinţe, dar nu în toate. Dacă eşti un geolog care studiază pietrele, trebuie să te duci şi să găseşti pietrele. Ele nu vor veni la tine, iar dacă te duci tu la ele, nu pot fugi de tine. Iniţiativa este numai din partea ta. Ele nu pot nici să ajute, nici să se împotrivească. Dar să presupunem că eşti un zoolog care vrea să fotografieze animale sălbatice în locurile unde ele trăiesc

în mod firesc. Asta e ceva puţin deosebit de studiul pietrelor. Animalele sălbatice nu vor veni la tine, dar ele pot fugi de tine. Şi o vor face, dacă nu te mişti în mare linişte. Începe să apară din partea lor o urmă slabă de iniţiativă.

La un nivel mai înalt, să presupunem că vrei să cunoşti o persoană umană. Dacă omul e hotărât să nu te lase, nu vei ajunge să-l cunoşti". Trebuie să-i câştigi încrederea. În acest caz iniţiativa este egal împărţită – pentru a construi o prietenie este nevoie de două persoane.

Ajungând la cunoaşterea lui Dumnezeu, iniţiativa este de partea sa. Dacă nu se arată el însuşi pe sine, nu vei putea face nimic pentru a-l găsi. Şi, de fapt, el se arată în mai mare măsură unora decât altora; nu pentru că ar avea favoriţi, ci pentru că nu-i stă în putinţă să se arate unui om ale cărui minte şi caracter se află într-o stare nepotrivităântocmai ca razele soarelui, care deşi nu au favoriţi, se reflectă mai bine într-o oglindă curată decât într-una prăfuită.

Acelaşi lucru se poate spune şi în alt fel. În timp ce în alte ştiinţe se folosesc instrumente exterioare celui care observă (lucruri ca microscoapele şi telescoapele), instrumentul prin care-l poţi vedea pe Dumnezeu este întreaga ta fiinţă. Şi dacă fiinţa ta interioară nu este curată şi luminată, imaginea lui Dumnezeu va fi neclară, ca şi imaginea lunii văzute printr-un telescop murdar. Iată de ce popoarele respingătoare au religii respingătoare: s-au uitat la Dumnezeu prin ochelari murdari.

Dumnezeu se poate arăta în realitatea lui doar oamenilor adevăraţi. Şi asta nu înseamnă doar oameni care sunt buni ca indivizi, ci oameni care sunt uniţi într-un singur trup, iubindu-se unii pe alţii, ajutându-se unii pe

alţii şi arătându-şi unii altora pe Dumnezeu. Iată ce a vrut Dumnezeu să fie omenirea: instrumentişti ai unei unice orchestre, organe ale unui singur trup.

Prin urmare, singurul instrument într-adevăr potrivit pentru a învăţa despre Dumnezeu este întreaga comunitate creştină, unită în aşteptarea Lui. Comunitatea creştină este, am spune, instalaţia tehnică pentru această ştiinţă – utilajul de laborator. De aceea toţi acei oameni care apar la fiecare câţiva ani cu câte o marcă de religie simplificată, inventată de ei ca substitut pentru tradiţia creştină, nu fac altceva decât să-şi piardă timpul. Întocmai ca un om care, având drept singur instrument un binoclu vechi, se apucă să corecteze observaţiile unor astronomi adevăraţi. El poate fi un tip deştept, poate chiar mai deştept decât unii dintre astronomii adevăraţi, dar nu poate avea nicio şansă. Iar peste doi ani de zile lumea va fi uitat totul despre el, în timp ce adevărata ştiinţă merge mai departe.

Dacă creştinismul ar fi fost ceva născocit de noi, este sigur că l-am fi făcut mai accesibil. Dar nu este aşa. Nu putem concura, în ceea ce priveşte simplitatea, cu oamenii care inventează religii. Cum am putea concura cu ei? Noi ne ocupăm de un Fapt. Bineînţeles, oricine poate inventa lucruri simple dacă nu trebuie să ţină seama de fapte.

Timp şi dincolo de timp

Refuzul de a „sări” pasaje dintr-o carte pe care o citeşti este o idee foarte stupidă. Toţi oamenii de bun-simţ sar uşor peste pasajele care par că nu le aduc vreun folos. În acest capitol voi vorbi despre ceva care poate folosi unor cititori, deşi altora li se poate părea doar o complicaţie inutilă. Dacă faceţi parte din a doua categorie de cititori, vă sfătuiesc să nu vă puneţi deloc mintea cu acest capitol şi să treceţi la următorul.

În ultimul capitol a trebuit să ating subiectul rugăciunii şi aş vrea – câtă vreme ideea ne rămâne prezentă în minte – să spun ceva despre greutăţile pe care le întâmpină unii oameni în ce priveşte ideea de rugăciune. Cineva mi-a expus problema în felul următor: „Da, pot să cred în Dumnezeu, dar nu pot înghiţi ideea că el dă ascultare mai multor milioane de fiinţe omeneşti care i se adresează toate în acelaşi moment”. Şi am constatat că mulţi oameni au aceeaşi părere.

Trebuie observat de la bun început că ceea ce irită mai tare vine din cuvintele în *acelaşi* moment Cei mai mulţi dintre noi pot să şi-l închipuie pe Dumnezeu dând ascultare unui număr oricât de mare de solicitanţi cu condiţia ca ei să vină unul câte unul şi ca el să aibă la dispoziţie un timp infinit pentru a-i asculta. În spatele acestei nemulţumiri se află ideea că Dumnezeu ar trebui să facă faţă prea multor lucruri într-un singur moment.

Pentru noi această obiecţie are într-adevăr un rost. Viaţa noastră se petrece moment cu moment. O clipă dispare înainte de sosirea celei următoare, şi fiecare dintre ele este foarte puţin încăpătoare. Aceasta este natura timpului. Şi bineînţeles că noi avem tendinţa să considerăm că succesiunea specifică timpului – această compoziţie de trecut, prezent şi viitor – nu este numai modul în care se desfăşoară viaţa noastră, ci modul de existenţă a tuturor lucrurilor. Avem tendinţa să presupunem că întregul univers şi însuşi Dumnezeu se mişcă totdeauna din trecut spre viitor întocmai ca şi noi. Dar mulţi oameni învăţaţi nu sunt de acord cu această idee. Teologii au fost primii de la care a pornit ideea că unele lucruri nu sunt nicidecum cuprinse în timp; ideea a fost apoi preluată de filosofi, iar acum unii savanţi fac acelaşi lucru.

Este aproape sigur că Dumnezeu nu este cuprins în timp. Viaţa lui nu este făcută din momente succesive. Dacă în noaptea asta, la orele zece şi jumătate, i se roagă lui Dumnezeu un milion de oameni, el nu este nevoit să-i asculte pe toţi în acea fărâmă de timp pe care noi o numim zece şi jumătate. Zece şi jumătate – şi orice alt moment de la începutul lumii – este totdeauna pentru el prezentul. Ca să spunem aşa, el dispune de toată veşnicia ca să asculte rugăciunea făcută într-o fracţiune de secundă de pilotul al cărui avion se prăbuşeşte în flăcări.

Este greu de înţeles, ştiu. Să încerc în alt fel, oarecum asemănător. Să presupunem că scriu un roman. Eu scriu „María şi-a lăsat lucrul; în clipa următoare s-a auzit o bătaie în uşă!” Pentru Maria, care trebuie să trăiască în timpul imaginar al naraţiunii mele, nu există niciun interval de timp între lăsatul lucrului şi auzitul bătăii în uşă. Dar eu, care sunt creatorul Mariei, nu trăiesc nicidecum în acel timp imaginar. Între scrierea primei şi a celei de a doua jumătăţi a acestei afirmaţii, s-ar putea ca eu să mă opresc timp de trei ore pentru a mă gândi neîncetat la Maria. M-aş putea gândi la Maria ca şi cum ea ar fi singurul personaj al cărţii şi aş putea s-o fac atâta vreme cât îmi place, iar orele petrecute în acest fel nu ar apărea deloc în timpul Mariei (care este timpul interior al naraţiunii).

Sigur că explicaţia mea nu este perfectă. Dar prin intermediul ei se poate întrezări ceea ce cred eu că este adevărul. Dumnezeu nu este implicat în curgerea timpului acestui univers, după cum nici autorul nu este implicat în curgerea timpului imaginar din propriul său roman. El dispune de o atenţie nemărginită pentru fiecare dintre noi. Nu este nevoit să se ocupe de noi ca mulţime. Fiecare dintre noi este singur cu el ca şi cum ar fi singura fiinţă

creată vreodată de el. Când a murit, Christos a murit pentru fiecare dintre noi ca şi cum fiecare ar fi fost singurul om de pe lume.

Explicaţia mea are o parte slabă. Autorul romanului iese dintr-un cadru temporal (cel al naraţiunii) numai atunci când pătrunde în alt cadru temporal (cel real). Eu cred însă că Dumnezeu nu trăieşte nicidecum în vreun cadru temporal. Viaţa lui nu picură clipă cu clipă, ca a noastră; el se găseşte, ca să zicem aşa, încă în anul 1920 şi deja în anul 1960. Căci viaţa lui este el însuşi.

Dacă vă închipuiţi timpul ca o linie dreaptă de-a lungul căreia noi trebuie să umblăm, atunci trebuie să vi-l închipuiţi pe Dumnezeu ca pe întreaga pagină pe care este trasă linia. Noi parcurgem linia de la un punct la altul: trebuie să părăsim punctul A înainte de a ajunge în punctul B, şi nu putem ajunge la C înainte de a părăsi B. Dumnezeu, de sus, din afară sau din jur, cuprinde toată linia şi o vede în întregul ei.

Ideea merită să fie reţinută deoarece permite depăşirea unor aparente obstacole din calea înţelegerii creştinismului. Înainte de a deveni creştin, una din obiecţiile mele era următoarea: creştinii zic că acel Dumnezeu veşnic, care se află pretutindeni şi care menţine totul în mişcare, a devenit cândva om. Bine, zic eu, dar cum a funcţionat întregul univers pe când Dumnezeu era prunc sau dormea? Cum a putut el sa de in acelaşi timp Dumnezeul care ştie totul şi un om care i-a întrebat pe ucenicii săi „Cine este cel ce m-a atins?” Observaţi că poticnirea stătea în cuvintele care se referă la timp: „*Pe când* Dumnezeu era prunc” sau „El să fie în *acelaşi timp*”. Cu alte cuvinte, eu presupuneam că viaţa lui Christos ca Dumnezeu se petrecea în timp, şi că viaţa lui ca omul Iisus în Palestina era o perioadă mai scurtă din acel timp –

întocmai cum serviciul militar e o perioadă mai scurtă din întreaga mea viaţă. Acesta este poate felul în care gândesc cei mai mulţi dintre noi. NU închipuim pe Dumnezeu trăind întâi într-un timp când viaţa lui omenească era încă ceva din viitor, apoi într-un timp în care viaţa lui omenească era prezentul şi, în fine, ajungând să privească la viaţa lui de pe pământ ca la ceva din trecut. Probabil însă că aceste idei nu corespund deloc cu faptele reale. Viaţa pământească a lui Christos în Palestina nu poate fi situată în nicio relaţie temporală cu viaţa lui ca Dumnezeu dincolo de spaţiu şi timp. Cred că un adevăr veşnic despre Dumnezeu este acela că natura omenească şi experienţa omenească a slăbiciunii, somnului şi ignoranţei sunt cuprinse într-un anumit fel în întregul vieţii sale divine. Această viaţă omenească din Dumnezeu corespunde din punctul nostru de vedere unei anume perioade din istoria lumii noastre (din anul întâi al erei creştine până la răstignirea lui Christos). Ca urmare ne închipuim că această perioadă e de asemenea o parte din istoria existenţei lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu nu are istorie. Realitatea lui este prea totală şi desăvârşită pentru ca Dumnezeu să aibă o istorie. Pentru că, evident, a avea o istorie înseamnă a pierde o parte din realitatea ta (pentru că ea a alunecat deja în trecut) şi să nu ai nici acea parte care se află încă în viitor; de fapt. Înseamnă să nu ai altceva decât acel prezent minuscul care trece mai înainte de a putea vorbi despre el. Să ne ferească Domnul de a crede că el ar putea fi aşa. Chiar şi noi oamenii putem spera că nu ni se va drămui totdeauna existenţa în felul acesta.

Iată şi o altă dificultate care apare din credinţa că Dumnezeu există în timp. Orişicine crede câtuşi de puţin în Dumnezeu crede că el ştie ce va face mâine fiecare dintre

noi. Dar dacă el ştie că eu voi face cutare şi cutare lucru, cum mai pot eu îi liber să fac altceva? Ei bine, şi aici dificultatea vine din ideea că Dumnezeu înaintează de-a lungul liniei timpului în acelaşi fel ca şi noi, singura deosebire fiind că el poate vedea în viitor, în timp ce noi nu putem. Dacă lucrul acesta ar fi adevărat, dacă Dumnezeu *ar prevedea* acţiunile noastre, ar fi foarte greu de înţeles, cum am putea noi îi liberi să nu le îndeplinim. Dar dacă presupunem că Dumnezeu este în afară şi deasupra liniei timpului, ceea ce noi numim „mâine" este vizibil pentru el exact la fel ca şi ceea ce noi numim „astăzi". Pentru el toate zilele sunt „acum". El nu-şi aminteşte de fapta ta de ieri; el pur şi simplu te vede făcând-o, deoarece ziua de ieri reprezintă trecutul doar pentru tine, nu şi pentru el. El nu „prevede" fapta ta de mâine, ci te vede făcând-o, pentru că acest mâine nu a sosit încă pentru tine, dar e deja prezent pentru el. Nu te-ai gândit niciodată că acţiunile tale sunt mai puţin libere într-un moment oarecare pentru că Dumnezeu ştie ce faci. Or, el ştie tot atât de bine ce vei face mâine, pentru că se află deja în acest mâine şi te poate vedea. Într-un fel, el nu cunoaşte acţiunea ta decât după ce ai îndeplinit-o; dar momentul când vei acţiona este deja „acum" pentru el.

Această idee mi-a fost de mare ajutor. Dacă pe voi nu vă ajută, lăsaţi-o deoparte. Este o „idee creştină" în sensul că mari şi înţelepţi creştini au susţinut-o şi că în ea nu există nimic care să se împotrivească creştinismului. Dar nu se află în Biblie şi nici în vreunul dintre crezuri. Poţi fi un foarte bun creştin fără a o accepta sau chiar iară a te gândi deloc la ea.

Molipsirea cea bună încep acest capitol cerându-vă să vă formaţi în minte o imagine. Închipuiţi-vă două cărţi aşezate pe o masă, una deasupra celeilalte. Evident, cartea

de dedesubt o ţine sus pe cealaltă – o susţine. Din cauza cărţii de dedesubt, cealaltă se află la cinci centimetri, să zicem, de suprafaţa mesei, în loc de a atinge masa. Să numim A cartea de jos şi B pe cea de sus. Poziţia cărţii A determină poziţia cărţii B. Este clar? Acum să ne închipuim – ceea ce nu ar fi posibil, dar ne va folosi la demonstraţie – că amândouă cărţile au fost dintotdeauna în această poziţie. În acest caz poziţia cărţii B ar fi rezultat dintotdeauna din poziţia cărţii A. Dar în acelaşi timp poziţia cărţii A n-ar fi putut exista înainte de poziţia cărţii B. Cu alte cuvinte, rezultatul nu vine *după* cauză. Desigur că, de obicei, rezultatele vin după cauză: întâi mănânci castravetele şi după aceea apare indigestia. Dar lucrul acesta nu este valabil pentru toate cauzele şi rezultatele. Veţi vedea imediat de ce cred eu că treaba asta e importantă.

Am spus în urmă cu câteva pagini că Dumnezeu este o fiinţă în trei persoane, deşi rămâne o singură fiinţă, întocmai ca un cub ce are şase pătrate, dar rămâne un singur corp geometric. Numai că, de îndată ce încep să încerc o explicaţie pentru felul în care sunt legate aceste trei persoane, sunt nevoit să folosesc cuvinte care lasă să se înţeleagă că una dintre ele ar fi înaintea celorlalte. Prima persoană se numeşte Tatăl şi a doua Fiul. Noi spunem că prima o naşte sau o zămisleşte pe a doua; spunem *naştere* şi nu *facere*, fiindcă ceea ce zămisleşte Tatăl este la fel cu el. În acest sens cuvântul Tată este singurul care trebuie folosit. Dar, din nefericire, cuvântul sugerează că el ar fi existat primul, aidoma unui tată omenesc care există înaintea fiului său. Dar nu este aşa. Acolo nu există înainte şi după. Şi de aceea cred eu că este important să explic cum un anumit lucru poate fi izvorul, sau cauza, sau originea altui lucru fără a fi înaintea

acestuia. Fiul este deoarece Tatăl este, dar nu a fost niciodată un timp înainte ca Tatăl să-i nască pe Fiu.

Poate că cel mai bine ar fi să ne gândim în felul următor. V-am cerut să vă închipuiţi acele două cărţi şi probabil că cei mai mulţi aţi făcut-o. Adică, aţi făcut un act de imaginaţie şi aţi obţinut drept rezultat o imagine mentală. Este foarte evident că actul de imaginaţie a fost cauza, şi imaginea mentală rezultatul. Dar asta nu înseamnă că aţi obţinut imaginea după actul de imaginaţie. În clipa când v-aţi imaginat-o, imaginea a fost prezentă. Voinţa voastră v-a ţinut tot timpul imaginea în faţă. Şi totuşi actul de voinţă şi imaginea au început în exact acelaşi moment şi au luat sfârşit în acelaşi moment. Dacă ar fi fost vorba despre o fiinţă care a existat dintotdeauna şi şi-a imaginat dintotdeauna un lucru, actul său ar fi produs întotdeauna o imagine mentală tot atât de eternă ca şi actul.

În acelaşi fel trebuie să ne gândim la Fiul care izvorăşte, am putea spune, veşnic din Tatăl, ca şi lumina dintr-o lampă, sau căldura dintr-un foc, saugândurile dintr-o minte. Fiul este expresia de sine a Tatălui, este ceea ce Tatăl are de spus. Şi n-a existat niciodată un timp în care să n-o spună. Aţi observat însă ce se întâmplă? Toate aceste imagini ale luminii sau căldurii lasă impresia că Tatăl şi Fiul ar fi două lucruri şi nu două persoane, astfel încât, în cele din urmă, imaginea Tatălui şi a Fiului din Noul Testament se arată mult mai corectă decât orice altceva cu care am încerca s-o înlocuim. Asta se întâmplă când te îndepărtezi de cuvintele Bibliei. Poţi face aşa ceva pentru a limpezi o idee oarecare, dar trebuie mereu să te întorci la ele. Fireşte că Dumnezeu ştie mult mai bine decât noi să se înfăţişeze pe sine. El ştie că relaţia dintre Tată şi Fiu seamănă mai mult cu relaţia dintre prima şi a

doua persoană decât orice altceva ne-am putea închipui. Lucrul cel mai important de ştiut este că e o relaţie de iubire. Tatăl se bucură de Fiul său, iar Fiul priveşte către Tatăl.

Înainte de a trece mai departe, vă rog să observaţi cât de important este acest lucru sub raport practic. Tuturor le place să repete afirmaţia creştină că „Dumnezeu este iubire”. Dar nu par să observe că expresia „Dumnezeu este iubire” nu are semnificaţie reală decât în cazul când Dumnezeu cuprinde cel puţin două Persoane. Iubirea este ceva ce o persoană are pentru altă persoană. Dacă Dumnezeu ar fi o singură persoană, atunci, înainte de a fi fost creată lumea, El nu era iubire. Desigur că ceea ce vor să spună aceşti oameni când spun că Dumnezeu este iubire este de multe ori altceva, şi anume că „iubirea este Dumnezeu”. Ceea ce vor ei de fapt să spună este că sentimentele noastre de iubire, oricum şi oricând ar lua naştere, şi indiferent de rezultatul lor, trebuie tratate cu mare respect. Poate că aşa este, dar asta este ceva total diferit de ceea ce creştinii vor să spună prin afirmaţia „Dumnezeu este iubire”. Creştinii cred că activitatea vie, dinamică a iubirii a existat veşnic în Dumnezeu şi a creat toate celelalte lucruri.

Iar aceasta este poate şi cea mai importantă deosebire dintre creştinism şi toate celelalte religii: în concepţia creştină, Dumnezeu nu este ceva static – nici măcar o persoană – ci o activitate dinamică, care pulsează, o viaţă, aproape un fel de dramă. E, dacă nu mă veţi socoti lipsit de respect, aproape un fel de dans. Unirea dintre Tatăl şi Fiul este un lucru atât de concret şi de viu, încât şi această unire este, ea însăşi, o Persoană. Ştiu că este ceva aproape de neconceput, dar iată cum trebuie privite lucrurile. Ştiţi că atunci când fiinţele umane se adună într-

o familie, un club sau altă organizaţie, oamenii vorbesc despre „spiritul” acelei familii, acelui club sau acelei organizaţii. Ei vorbesc despre „spiritul” adunării respective deoarece membrii individuali, când se află laolaltă, capătă într-adevăr nişte moduri anume de vorbire şi de comportare, pe care nu le-ar avea dacă ar fi separaţi. * Este ca şi cum ar lua fiinţă un fel de personalitate comună. Bineînţeles că nu este o persoană reală, ci mai degrabă ceva care seamănă cu o persoană. Dar tocmai aceasta este una dintre deosebirile care apar între Dumnezeu şi noi. Ceea ce creşte din viaţa unită a Tatălui şi Fiului este o persoană reală, în fapt a treia din cele trei persoane care sunt Dumnezeu.[34]

Această a treia persoană este numită, în termeni tehnici, Sfântul Duh sau „spiritul” lui Dumnezeu. Să nu vă îngrijoraţi sau să vă miraţi dacă în mintea voastră el apare mai vag sau mai estompat decât ceilalţi doi. Eu cred că există un motiv pentru care trebuie să fie aşa. În viaţa creştină, de obicei nu te uiţi *la* el. Ei lucrează întotdeauna prin tine. Dacă te gândeşti la Tatăl ca la cineva care se află „undeva” în faţa ta, şi la Fiul ca la cineva care se află lângă tine, ajutându-te să te rogi, încercând să te transforme într-un alt fiu, la a treia persoană trebuie să te gândeşti ca la cineva dinăuntrul sau în spatele tău. Poate că unii oameni găsesc că le este mai uşor să înceapă cu a treia persoană şi să facă drumul invers.

Dumnezeu este iubire, şi această iubire lucrează prin

3* Comportarea îor ca grup social poate fi, desigur, mai bună sau mai proastă decît comportarea lor ca indivizi.

4 Creştinismul răsăritean pune accent pe originea unică a Fiului şi a Duhului Sfînt, care este Tatăl. E o perspectivă asupra Treimii care a fost formulată la primele sinoade: Niceea {325} şi Constantinopol (381) şi e afirmată în varianta ortodoxă a Crezului.

oameni – în special prin întreaga comunitate a creştinilor. Dar acest spirit al iubirii este, din veşnicie, o iubire continuă între Tatăl şi Fiul.

Şi acum, ce importanţă au toate acestea? Au o importanţă mai mare decât orice altceva în lume. Dansul, drama sau modelul acestei vieţi în trei persoane trebuie să se desfăşoare pe de-a-ntregul în fiecare dintre noi; sau, altfel spus, fiecare dintre noi trebuie să intre în acest model, să-şi ocupe locul în acest dans. *Nu* este nicio altă cale spre fericirea pentru care am fost creaţi. După cum ştiţi, atât lucrurile bune, cât şi cele rele, se capătă printr-un fel de molipsire. Dacă vreţi să vă încălziţi, trebuie să staţi pe lângă foc, iar dacă vreţi să vă udaţi, trebuie să intraţi în apă. Dacă vreţi bucurie, putere, linişte, viaţă veşnică, trebuie să vă apropiaţi de locul unde se află toate, sau chiar să pătrundeţi în el. Ele nu sunt un fel de premiu pe care Dumnezeu ar putea – dacă ar vrea – să-l ofere oricui. Ele sunt un izvor nesecat de energie şi frumuseţe care ţâşneşte chiar din centrul realităţii. Dacă te afli în apropiere, stropii lui te vor uda; dacă nu, vei rămâne uscat. O dată ce un om este unit cu Dumnezeu, cum ar putea să nu trăiască veşnic? O dată ce un om este despărţit de Dumnezeu, cum ar putea să nu se ofilească şi să nu moară?

Dar cum să se unească omul cu Dumnezeu? Cum este cu putinţă pentru noi să fim integraţi în această viaţă a celor trei persoane?

Reamintiţi-vă ce am spus în capitolul 2 despre *naştere* şi *facere*. Noi nu suntem născuţi de Dumnezeu, suntem doar făcuţi de el; în starea noastră naturală nu suntem fii ai lui Dumnezeu, ci doar (ca să spunem aşa) statui. Nu am dobândit *Zoe* sau viaţa spirituală, ci doar viaţa biologică, sau *Bias*, care în curând se va epuiza şi va

muri. Creştinismul ne oferă posibilitatea de a împărtăşi viaţa lui Christos dacă îl lăsăm pe Dumnezeu să lucreze în noi. Astfel vom împărtăşi o viaţă născută şi nu făcută, care a existat şi va exista întotdeauna. Christos este Fiul lui Dumnezeu. Dacă împărtăşim acest fel de viaţă vom fi şi noi fiii lui Dumnezeu. îl vom iubi pe Tatăl aşa cum îl iubeşte Christos, şi Duhul Sfânt va răsări în noi. Christos a venit în această lume şi a devenit om pentru a răspândi în ceilalţi oameni felul lui de viaţă – prin ceea ce eu numesc „molipsire binefăcătoare". Fiecare creştin trebuie să crească în Christos. Este singurul scop al celor ce vor să devină creştini.

Încăpăţânaţii soldăţei de plumb

Fiul lui Dumnezeu a devenit un om pentru a le oferi oamenilor posibilitatea de a deveni fii ai lui Dumnezeu. Noi nu ştim – eu, cel puţin, nu ştiu – cum ar fi mers lucrurile dacă neamul omenesc nu s-ar fi răzvrătit împotriva lui Dumnezeu, alăturându-se duşmanului. Poate că fiecare om ar fi fost „în Christos", împărtăşind viaţa Fiului lui Dumnezeu din clipa naşterii sale. Poate că *Bios* sau viaţa naturală ar fi fost aspirată pe dată, şi ca de la sine înţeles, în *Zoe*, viaţa increată. Dar acestea sunt presupuneri. Pe noi ne preocupă felul în care se petrec lucrurile acum.

Iar în prezent situaţia este următoarea. Acum cele două feluri de viaţă nu sunt doar diferite (cum au fost întotdeauna), dar se şi opun unul altuia. Viaţa naturală a fiecăruia dintre noi este egocentrică, ea vrea să fie răsfăţată şi admirată, să profite de pe urma altor vieţi, să exploateze întregul univers. Şi mai cu seamă vrea să fie lăsată în voia ei, să rămână la distanţă de orice ar fi mai bun, mai puternic sau mai înalt decât ea, de orice ar putea să-i scadă importanţa. Se teme de lumina şi de aerul lumii spirituale, întocmai cum oamenii învăţaţi cu jegul se tem

de o baie.

Şi pe undeva viaţa naturală are dreptate. Ea ştie că dacă va fi cucerită de viaţa spirituală, dispar şi egocentrismul şi îndărătnicia ei, şi de aceea se luptă din răsputeri să scape.

V-aţi gândit vreodată, copii fiind, ce amuzant ar fi fost dacă jucăriile voastre ar fi prins viaţă? Hai să zicem că le-aţi fi putut într-adevăr da viaţă. Închipuiţi-vă că aţi transforma un soldat de plumb într-un omuleţ adevărat. Ar însemna transformarea plumbului în carne şi oase. Să zicem însă că soldatului de plumb nu-i place treaba asta. Nu-l interesează carnea şi tot ce vede el este că plumbul a pierit. Crede că va fi ucis. Va face tot ce-i stă în putere ca să împiedice transformarea. Nu va fi făcut om dacă se poate împotrivi acestui proces.

Nu ştiu ce aţi fi făcut voi cu soldatul acela de plumb. Dar iată ce a făcut Dumnezeu cu noi. A doua persoană divină, Fiul, a devenit el însuşi om: s-a născut în lume ca om adevărat – având o anumită înălţime, un păr de o anumită culoare, vorbind o anumită limbă şi cântărind atâtea kilograme. Fiinţa eternă, care ştie totul şi care a creat întreg universul, a devenit nu numai un om, dar şi (mai înainte) un prunc, şi încă mai înainte un făt în pântecele unei femei. Dacă vreţi să pricepeţi cât de cât lucrurile, gândiţi-vă la cum v-ar plăcea să vă transformaţi în melci sau în crabi.

Rezultatul a fost prezenţa unui om care era cu adevărat ceea ce au fost hărăziţi să fie toţi oamenii: un om în care viaţa creată, provenită de la mama sa, a acceptat să fie transformată deplin şi desăvârşit în acea viaţă născută de Dumnezeu. Creatura naturală omenească din el a fost total absorbită în Fiul divin. Astfel, într-o clipă, omenirea şi-a atins, am putea spune, ţinta: a trecut în viaţa

lui Christos. Şi deoarece marea noastră dificultate este că viaţa naturală trebuie să fie, într-un anumit sens, „ucisă”, el a ales o viaţă pământească în care fiecare pas a însemnat uciderea dorinţelor sale omeneşti – sărăcia, lipsa de înţelegere din partea propriei sale familii, trădarea de către unul dintre apropiaţi, batjocura şi brutalizarea de către soldaţi şi execuţia prin tortură. Şi apoi – după ce a fost ucisă astfel – într-un fel ucisă în fiecare zi – creatura omenească din el a revenit la viaţă pentru că era unită cu Fiul divin. Omul din Christos, iar nu numai Dumnezeu, s-a ridicat din nou la viaţă. Aici este totul. Am văzut pentru prima oară un om adevărat. Un soldat de plumb – de plumb adevărat, ca şi noi ceilalţi – a căpătat viaţă deplină şi splendidă.

Aici, desigur, ajungem în punctul în care se năruie toată explicaţia mea cu soldatul de plumb. În cazul unor soldaţi de jucărie adevăraţi, faptul că unul singur prinde viaţă nu are, desigur, nicio importanţă pentru ceilalţi, întrucât ei sunt cu toţii obiecte separate. Dar oamenii nu sunt aşa. Par a ñ separaţi pentru că îi vedem umblând fiecare pe drumul lui. Ni se par separaţi deoarece noi nu putem vedea decât momentul prezent. Dacă am putea vedea trecutul, ei ne-ar apărea în alt fel. Pentru că există un timp când fiecare om este parte din mama sa, şi ceva mai devreme parte din tatăl său; şi un timp când părinţii săi sunt parte din bunicii săi. Dacă aţi putea vedea omenirea răspândită în timp, aşa cum o vede Dumnezeu, ea nu ar arăta ca o grămadă de puncte separate. Ar arăta ca un singur lucru care creşte – mai degrabă ca un copac foarte complicat. Fiecare individ ar apărea legat de flecare dintre ceilalţi. Şi nu doar atât. Indivizii sunt tot atât de legaţi de Dumnezeu ca şi între ei. Fiecare bărbat, femeie şi copil de pe întreaga lume simte şi respiră în clipa aceasta

numai pentru că Dumnezeu, dacă putem spune aşa, îl „face să funcţioneze”.

Ca urmare, atunci când Christos devine om, nu se întâmplă ceva analog cu transformarea unuia dintre noi într-un soldat anume de plumb. Este ca şi cum ceea ce a influenţat dintotdeauna întreaga mulţime a oamenilor începe să influenţeze, la un anumit moment, această mulţime într-un fel nou. Din acel moment, efectul se răspândeşte în toată omenirea, atingând atât oamenii care au trăit înainte de Christos, cât şi pe cei care au trăit după el. îi atinge şi pe cei care nu au auzit niciodată de el. Este ca atunci când un strop dintr-un anumit lichid, picurat într-un pahar cu apă, schimbă gustul sau culoarea întregului conţinut al paharului. Desigur, niciuna din aceste ilustraţii nu este perfectă. În fond, Dumnezeu nu este decât el însuşi, şi ceea ce face el nu se compară cu nimic altceva. Nici n-ar putea fi altfel.

Care este, atunci, schimbarea pe care el a adus-o întregului neam omenesc? Este chiar faptul că toată lucrarea – transformarea într-un fiu al lui Dumnezeu, transformarea din ceva creat în ceva născut, trecerea de la viaţa biologică temporală la cea „spirituală” atemporală – a fost făcuta pentru noi. Omenirea este deja „mântuită” în principiu. Noi, indivizii, trebuie să ne însuşim această mântuire. Dar partea cu adevărat grea a lucrării – cea pe care n-am fi putut-o înfăptui noi înşine – a fost făcută pentru noi. Nu mai suntem supuşi încercării de a ne ridica la viaţa spirituală prin propriile noastre puteri; această viaţă a coborât deja în neamul omenesc. Dacă ne vom deschide fiinţele Omului în care această viaţă a fost deplin prezentă, celui care, deşi este Dumnezeu, este şi om adevărat, el o va aduce în noi şi pentru noi. Amintiţi-vă ce spuneam despre „molipsirea cea bună”. Unul din neamul

nostru are această viaţă nouă: dacă ne vom apropia de el, ne vom molipsi de la el.

Acest lucru poate fi spus, desigur, şi în alte feluri. Se poate spune că Christos a murit pentru păcatele noastre. Se poate spune că Tatăl ne-a iertat deoarece Christos a iacut pentru noi ceea ce ar fi trebuit să facem noi. Se poate spune că suntem spălaţi în sângele Mielului. Se poate spune că Christos a învins moartea. Toate afirmaţiile sunt adevărate. Dacă una dintre ele nu-şi deschide spre tine înţelesul, las-o deoparte şi foloseşte-o pe cea care ţi se deschide. Dar, orice ai face, nu te apuca să te cerţi cu alţi oameni pentru că folosesc o altă formulă decât a ta.

Două observaţii

Pentru a nu fi înţeles greşit, adaug aici câteva observaţii privitoare la două puncte din ultimul capitol.

(1) Un critic cu bun-simţ mi-a scris întrebându-mă de ce, dacă Dumnezeu îşi dorea în în loc de „soldaţi de plumb”, nu a *născut* de la bun început mulţi fii în loc de a *face* mai întâi soldaţi de jucărie, pe care să-i aducă apoi la viaţă printr-o lucrare atât de grea şi de dureroasă? O parte a răspunsului este destul de simplă, iar cealaltă parte depăşeşte probabil cunoaşterea omenească. Iată partea uşoară. Procesul transformării dintr-o creatură într-un fiu nu ar fi fost greu sau dureros dacă neamul omenesc nu s-ar fi îndepărtat de Dumnezeu cu veacuri în urmă. Oamenii au putut s-o facă fiindcă El le dăduse liberă voinţă, întrucât o lume de simple automate n-ar fi putut iubi niciodată şi ca urmare n-ar fi putut cunoaşte fericirea nemărginită. Iată şi partea grea a răspunsului. Toţi creştinii sunt de acord că în sensul deplin şi originar nu există decât un singur „Fiu al lui Dumnezeu”. Dacă insistăm cu întrebarea „Dar n-ar fi putut fi mai mulţi?” ne afundăm în ape foarte adânci. Are vreun sens expresia „ar fi putut fi” când e aplicată lui

Dumnezeu? Se poate spune că un anume lucru mărginit „ar fi putut fi” altfel decât este, deoarece el ar fi fost altfel dacă altceva ar fi fost altfel, influenţat de un al treilea lucru care ar fi fost la rândul lui altfel, şi aşa mai departe. (Literele de pe această pagină ar fi fost roşii dacă tipograful ar fi folosit cerneală roşie, şi el ar fi folosit cerneală roşie dacă ar fi fost instruit s-o facă, şi aşa mai departe.) Dar când se vorbeşte despre Dumnezeu – adică despre Faptul fundamental, ireductibil, de care depind toate celelalte fapte – nu are niciun rost să se pună întrebarea dacă ar fi putut fi altfel. El este ceea ce este şi aici se încheie discuţia. Dar chiar şi în afara acestui aspect, mi se pare greu de acceptat ideea ca Tatăl să nască din veşnicie mai mulţi fii. Pentru a fi mai mulţi, ei ar fi trebuit să se deosebească într-un fel unii de alţii. Doi bănuţi au aceeaşi formă. De ce sunt totuşi doi? Pentru că ocupă locuri diferite şi conţin atomi diferiţi. Cu alte cuvinte, pentru a-i putea considera ca fiind diferiţi, trebuie să recurgem la spaţiu şi la materie; de fapt, trebuie să recurgem la „natură” sau la universul creat. Distincţia dintre Tată şi Fiu poate fi înţeleasă fără a recurge la spaţiu sau la materie, pentru că unul naşte iar celălalt este născut. Relaţia Tatălui cu Fiul nu este aceeaşi cu relaţia Fiului cu Tatăl. Dar dacă ar fi existat mai mulţi fii, ei ar fi avut cu toţii aceeaşi relaţie între ei şi aceeaşi relaţie cu Tatăl lor. Cum ar fi putut să fie deosebiţi unul de altul?

La început această dificultate nu se observă, desigur. Ne gândim că am putea accepta ideea mai multor „fii”. Dar dacă ne gândim mai atent, constatăm că ideea părea posibilă doar pentru că ni-i închipuiam în mod vag pe fii ca pe nişte forme umane care stau laolaltă într-un spaţiu oarecare. Cu alte cuvinte, deşi pretindeam că ne gândim la ceva ce există dinaintea creării oricărui univers, noi

strecuram de fapt în mod clandestin tabloul unui univers şi puneam ceva înăuntrul lui. Dacă încetăm să ne reprezentăm acest tablou şi încercăm totuşi să ne gândim la Tatăl care naşte mulţi fii „înaintea tuturor veacurilor”, constatăm că de fapt nu ne mai gândim la nimic. Ideea se pierde pe undeva în vorbe goale. (Fost-a oare creată natura – spaţiul, timpul, materia – tocmai pentru a face posibilă multiplicitatea? Poate că nu există nicio altă cale de a obţine o mulţime de spirite eterne decât creând iniţial, într-un univers, o mulţime de fiinţe naturale care să fie apoi spiritualizate. Toate acestea sunt însă doar presupuneri.)

(2) Ideea că întregul neam omenesc este, într-un anumit sens, un singur lucru – un organism imens, ca un copac – nu trebuie confundată cu ideea că deosebirile individuale nu contează, sau că persoane reale, ca Tom, Nobby şi Kate, sunt întrucâtva mai puţin importante decât colectivităţile de persoane, ca rasele, clasele, şi aşa mai departe. Cele două idei sunt de fapt opuse. Lucruri care fac parte dintr-un singur organism pot fi. foarte deosebite între ele, iar lucruri aparţinând unor organisme diferite pot fi foarte asemănătoare. Şase bănuţi sunt lucruri separate, dar foarte asemănătoare; nasul şi plărnânii mei sunt foarte diferiţi, dar trăiesc doar pentru că sunt părţi ale trupului meu căruia îi împărtăşesc viaţa. Creştinismul nu concepe indivizii umani doar ca membri ai unui grup sau ca elemente ale unei liste, ci ca nişte organe dintr-un corp – diferite între ele şi contribuind fiecare cu ceva absolut specific lui la ansamblu. Când observaţi că aţi vrea să vă transformaţi copiii, elevii sau chiar vecinii în oameni întocmai ca voi, amintiţi-vă că probabil Dumnezeu nu i-a hărăzit să fie aşa. Voi şi ei sunteţi organe diferite, destinaţi a face lucruri diferite. Pe de altă parte, când sunteţi ispitiţi

să nu vă bateţi capul cu necazurile altora pentru că „nu e treaba voastră”, amintiţi-vă că ei, deşi se deosebesc de voi, fac parte din acelaşi organism ca şi voi. Dacă uitaţi că ei aparţin aceluiaşi organism ca şi voi, veţi deveni nişte individualişti. Dacă uitaţi că ei sunt organe diferite de voi, dacă vreţi să înlăturaţi deosebirile şi să-i faceţi pe toţi la fel, veţi deveni nişte totalitarişti. Dar creştinul nu trebuie să fie nici totalitarist, nici individualist.

Simt că aş dori mult să vă spun – şi bănuiesc că şi voi simţiţi că aţi dori tot atât de mult să-mi spuneţi – care din aceste două greşeli este mai mare. Aşa ne atacă diavolul. El trimite întotdeauna în lume greşeli împerecheate – perechi de lucruri opuse. Şi ne încurajează întotdeauna să petrecem mult timp gândindu-ne care este greşeala mai mare. Vă daţi seama, desigur, de ce? El se bizuie pe o repulsie mai puternică faţă de una dintre greşeli pentru a vă atrage, treptat, în cea care i se opune. Dar să nu ne lăsăm prostiţi. Trebuie să privim drept la ţintă şi să alegem calea cea dreaptă printre amândouă greşelile. Să nu avem treabă nici cu una, nici cu alta.

Să ne prefacem

Vă rog din nou să-mi daţi voie să propun imaginaţiei voastre două tablouri, sau, mai bine zis, două povestiri. Una din ele este povestea pe care aţ; citit-o cu toţii, *Frumoasa şi Bestia*. Vă amintiţi că fata a trebuit să se mărite, dintr-un motiv oarecare, cu un monstru. După aceea ea a sărutat monstrul ca şi cum ar fi fost un om. Şi atunci, spre marea ei uşurare, monstrul să transformat într-un om şi totul s-a sfârşit cu bine. Cealaltă poveste este despre cineva care trebuia să poarte o mască pentru a arăta mult mai bine decât era în realitate. A trebuit să poarte masca ani de zile. Când şi-a scos masca, a descoperit că faţa lui se modelase după mască. Era acum

cu adevărat frumos. Ceea ce începuse ca o deghizare a devenit o realitate. Cred că cele două povestiri ar putea ilustra – cu puţină fantezie, bineînţeles – ceea ce vreau să arăt în acest capitol. Până acum am încercat să descriu fapte – ce este Dumnezeu şi ce a făcut Dumnezeu, Acum vreau să vorbesc despre practică – ce facem mai departe? Ce ne aduce toată teologia aceasta? Ne poate aduce ceva chiar acum. Dacă aţi avut destul interes pentru a ajunge până aici, poate că vă interesează şi încercarea de a înţelege rugăciunile pe care le rostiţi. Probabil că pe lângă orice alte rugăciuni, rostiţi rugăciunea domnească.

Primele cuvinte sunt *Tatăl nostru*. Înţelegi acum ce înseamnă cuvintele acestea? Ele spun, foarte răspicat, că te pui în situaţia de fiu al lui Dumnezeu. Mai direct spus, că *îmbraci haina lui Christos*. Cu alte cuvinte, te prefaci a fi Christos. Pentru că, evident, din clipa în care îţi dai seama ce spun cuvintele acestea, îţi dai seama şi că tu nu eşti un fiu al lui Dumnezeu. Tu nu eşti o fiinţă ca Fiul lui Dumnezeu, a cărui voinţă şi a cărui ţintă sunt una cu ale Tatălui: tu eşti un mănunchi de frici egoiste, speranţe, lăcomii, invidii şi îngâmfare, toate sortite morţii. De aceea, într-un anumit sens, această „deghizare” în Christos este o obrăznicie sfruntată. Dar partea ciudată este că el ne-a poruncit să facem asta.

De ce? La ce bun să te prefaci că eşti ceea ce nu eşti? Ei bine, chiar şi la nivelul omenesc există două feluri de prefaceri. Este un fel rău, în care prefacerea caută să ia locul realităţii ca, de exemplu, cazul unui om care doar pretinde că o să te ajute în timp ce ei nu te ajută deloc. Dar există şi un fel bun, în care prefacerea duce la obţinerea realităţii. Atunci când n-ai chef să fii prietenos, dar ştii că ar trebui să fii, adesea cel mai bun lucru de făcut este să adopţi un aer prietenos şi să te porţi ca şi

cum ai fi o persoană mai amabilă decât eşti de fapt. Aşa cum am observat cu toţii în asemenea cazuri, vei simţi după câteva minute că devii într-adevăr mai prietenos decât erai la început. De foarte multe ori singura cale pentru a dobândi o calitate adevărată este să începi să te porţi ca şi cum ai avea-o deja. De aceea sunt atât de importante jocurile copiilor. Ei se prefac întotdeauna că ar fi adulţi – jucându-se de-a soldaţii, de-a negustoria. Dar în tot acest timp muşchii lor se întăresc şi minţile li se ascut, astfel încât pretenţia de a fi adulţi îi ajută cu adevărat să se maturizeze.

Tot aşa, în momentul când îţi spui „Iată, îmbrac haina lui Christos”, este foarte probabil că vei descoperi de îndată o soluţie pentru ca prefacerea să fie din ce în ce mai mult înlocuită de realitate. Vei descoperi că îţi vin în minte lucruri care nu s-ar ivi acolo dacă tu ai fi cu adevărat un fiu al lui Dumnezeu. Ei bine, pune-le capăt. Sau ai putea să-ţi dai seama că, în loc de a-ţi rosti rugăciunile, ar trebui să scrii o scrisoare, sau să-ţi ajuţi soţia la spălatul vaselor. Ei bine, du-te şi fă ce trebuie.

Observaţi ce se întâmplă? Christos însuşi, Fiul lui Dumnezeu care este om (întocmai ca tine) şi Dumnezeu (întocmai ca Tatăl său), se află de fapt lângă tine începând să transforme simularea ta într-o realitate. Şi nu e vorba doar de o exprimare fantezistă referitoare la conştiinţa ta care îţi dictează ce să faci. Dacă îţi întrebi conştiinţa, obţii un răspuns; dacă îţi aminteşti că ai îmbrăcat haina lui Christos, obţii un alt răspuns. Există o sumedenie de lucruri pe care conştiinţa ta ar putea să nu le socotească categoric greşite (mai ales dintre cele din mintea ta), dar pe care vei constata imediat că nu le poţi face dacă încerci în mod serios să fii asemenea lui Christos.

Căci nu te mai gândeşti pur şi simplu la rău şi la

bine: încerci să te molipseşti de binele dintr-o Persoană. Este ceva care se aseamănă mai mult cu pictarea unui portret decât cu respectarea unui ansamblu de reguli. Lucrul ciudat este că, deşi într-un fel molipsirea de acest bine este un lucru mult mai greu decât respectarea regulilor, în alt fel este mult mai uşor.

Adevăratul Fiu al lui Dumnezeu este alături de tine. El începe să te transforme în ceva asemănător lui însuşi. Ca să zicem aşa, începe să-ţi „injecteze" felul lui de viaţă şi de gândire, propria sa *Zoe*; începe să transforme soldatul de plumb într-un om. Partea din tine căreia nu-i place transformarea este încă de plumb.

Unora dintre voi această experienţă nu le pare deloc familiară. Ei ar putea spune: „n-am avut niciodată sentimentul de a îl ajutat de Christos nevăzut, dar am fost deseori ajutat de alte fiinţe omeneşti". Este ceva asemănător cu povestea din primul război mondial, în care cineva spune că n-ar putea fi afectat de criza de pâine deoarece el nu mănâncă decât pâine prăjită. Dacă nu este pâine, nu va fi nici pâine prăjită. Dacă nu ar exista ajutorul lui Christos, nu ar fi nici ajutor din partea altor fiinţe omeneşti. El lucrează asupra noastră în multe feluri, nu numai prin ceea ce credem că este „viaţa noastră religioasă". Lucrează prin natură, prin trupurile noastre, prin cărţi, uneori prin experienţe care par (pentru moment) anii-creştine. Când un tânăr încetează să meargă la biserică pentru că şi-a dat cinstit seama că nu crede în creştinism, spiritul lui Christos e probabil mai aproape de el decât în vremea când mergea la biserică din obişnuinţă, din rutină. (Bineînţeles, dacă ia decizia din onestitate, iar nu pentru că vrea să-şi necăjească părinţii.) Dar, mai presus de toate, Christos lucrează asupra noastră prin ceilalţi oameni.

Oamenii sunt oglinzi, sau „purtători” ai lui Christos către alţi oameni. Uneori nici nu-şi dau seama că sunt purtători ai săi. Această „molipsire bună” se poate face şi prin oameni care nu sunt afectaţi de „boală”. Pe mine, oameni care nu erau creştini m-au ajutat să devin creştin. Dar, de regulă, cei care îl cunosc pe Christos îl aduc şi altora. De aceea este atât de importantă Biserica, întregul corp de creştini care şi-l arată unii altora pe Christos. S-ar putea spune că doi creştini care-l urmează împreună pe Christos nu înseamnă de două ori, ci de şaisprezece ori mai mult creştinism decât dacă cei doi n-ar fi alăturaţi.

Dar nu uitaţi un anumit lucru. La început este firesc ca un nou-născut să bea laptele mamei sale fără a o cunoaşte. Tot aht de firesc este pentru noi să-l vedem pe omul care ne ajută fără a-l vedea pe Christos care se află în spatele lui. Dar nu trebuie să rămânem copii. Trebuie să-l creştem şi să-l recunoaştem pe adevăratul dăruitor. Ar fi o nebunie să n-o facem, deoarece astfel nu ne-am mai putea bizui decât pe fiinţe omeneşti, ceea ce ne-ar duce la pierzanie. Cei mai buni dintre oameni vor greşi şi toţi sunt sortiţi morţii. Trebuie să fim recunoscători faţă de toţi oamenii care ne-au ajutat, trebuie să-i cinstim şi să-i iubim. Dar niciodată, chiar niciodată să nu ne punem toată credinţa într-o fiinţă omenească, nici chiar dacă ar fi vorba de omul cel mai bun şi mai înţelept de pe lume. Poţi să faci din nisip tot felul de lucruri drăguţe, dar nu încerca să clădeşti o casă pe nisip.

Şi acum începem să ne dăm seama de ceea ce spune mereu Noul Testament. Spune despre creştini că „se nasc din nou”, că „îmbracă haina lui Christos”; spune că „iau chipul lui Christos” şi că ajung „să capete gândul lui Christos”.

Să nu vă vină cumva ideea că este vorba doar de

expresii extravagante pentru a spune că creştinii trebuie să citească spusele lui Christos şi să le îndeplinească – ca un om care citeşte ceea ce a spus Platon sau Marx şi încearcă să se conformeze teoriei lor. Aceste expresii înseamnă mult mai mult decât atât. Înseamnă că o persoană adevărată, Christos, acţionează asupra ta, aici şi acum, chiar în camera aceasta unde-ţi rosteşti rugăciunile. Nu este vorba despre un om bun care a murit în urmă cu două mii de ani. Este vorba despre un om viu, tot atât de om ca şi tine, şi tot aht de Dumnezeu precum era când a creat lumea, care intră cu adevărat în viaţa ta şi acţionează asupra fiinţei tale interioare, omorând vechea fiinţă naturală din tine şi înlocuind-o cu o fiinţă de aceiaşi fel cu fiinţa lui. La început, numai pentru câteva clipe. Apoi pentru perioade mai îndelungate. În cele din urmă, dacă totul merge bine, vei fi transformat în cineva diferit de cel care erai: un nou Christos micuţ, o fiinţă care, în felul său mărunt, are un acelaşi fel de viaţă cu al lui Dumnezeu, împărtăşindu-i puterea, splendoarea, cunoaşterea şi veşnicia, Curând ajungem la două noi descoperiri.

(1) începem să observăm, dincolo de faptele noastre păcătoase luate în parte, că ne aflăm într-o stare de păcat; începem să ne alarmăm nu numai pentru ceea ce facem, dar şi pentru ceea ce suntem. Poate părea un lucru greu de înţeles, aşa că voi încerca să-l lămuresc pornind de la cazul meu personal. Când ajung la rugăciunea mea de seară şi încerc să-mi recunosc păcatele din ziua respectivă, de nouă ori din zece, păcatul cel vădit este de tipul lipsei de caritate; m-am bosumflat, am luat pe cineva peste picior, m-am răstit, am dispreţuit sau am atacat pe cineva. Şi imediat îmi vine în minte scuza că provocarea a fost atât de neaşteptată, încât am fost luat pe nepregătite şi n-am avut timp să-mi adun minţile. S-ar putea să fie o

circumstanţă atenuantă cu privire la acele fapte anume: ar fi fost desigur mai rău dacă ele ar fi fost făcute deliberat sau premeditat. Pe de altă parte însă, este sigur că ceea ce face un om când este luat pe nepregătite constituie cea mai bună dovadă a adevăratului său caracter. Adevărul iese la iveală atunci când omul nu a avut timp să-şi pună masca. Dacă într-o pivniţă sunt şobolani, este mai probabil să-i descoperi dacă intri acolo pe neaşteptate. Dar intrarea pe neaşteptate nu creează şobolanii, ci doar îi împiedică să se ascundă. În acelaşi fel o provocare neaşteptată nu face din mine un om impulsiv, ci doar îmi arată cât de impulsiv sunt. Şobolanii se află întotdeauna în pivniţă, dar dacă intri acolo strigând şi făcând zgomot, ei se vor ascunde înainte ca tu să aprinzi lumina. S-ar părea că şobolanii resentimentului şi ai setei de răzbunare sunt întotdeauna acolo, în pivniţa sufletului meu. Dar pivniţa aceea nu este sub controlul voinţei mele conştiente. Într-o oarecare măsură, eu pot să-mi controlez acţiunile, dar nu am controlul direct asupra temperamentului meu. Iar dacă (aşa cum am spus mai înainte) ceea ce suntem contează chiar mai mult decât ceea ce facem – dacă, într-adevăr, ceea ce facem contează mai cu seamă ca dovadă a ceea ce suntem – atunci urmează că schimbarea de care am cea mai mare nevoie este o schimbare pe care nu o pot produce propriile mele eforturi directe de voinţă. Acest lucru este valabil şi pentru faptele mele bune. Câte din ele au fost făcute din motivul cel bun? Şi câte au fost făcute de teama opiniei publice, sau de dragul de a arăta altora cine sunt eu? Şi câte au fost făcute dintr-un soi de încăpăţânare sau de sentiment al superiorităţii care, în alte împrejurări, m-ar fi putut tot atât de bine duce la o faptă cât se poate de rea? Dar prin efort moral direct, eu nu pot să-mi ofer motivaţii noi. După primii paşi în viaţa creştină ne dăm

seama că tot ceea ce trebuie de fapt făcut în sufletele noastre nu poate fi făcut decât de Dumnezeu. Ajungem astfel la ceva care a fost foarte neclar exprimat în limbajul meu de până acum.

(2) Am vorbit ca şi cum noi am fi cei care facem totul. În realitate, desigur, Dumnezeu este cel care face totul. Noi, cel mult, acceptăm ceea ce se petrece cu noi. S-ar putea spune chiar că, într-un fel, Dumnezeu este cel care se preface. Acel Dumnezeu în trei persoane vede, ca să zicem aşa, înaintea lui un animal uman egoist, lacom, care bombăne şi se revolta. Dar el spune: „Hai să ne închipuim că nu este doar o simplă creatură, ci Fiul nostru. Este asemenea lui Christos pentru că este un om, iar Christos a devenit om. Să ne închipuim că îi seamănă şi în spirit. Hai să ne purtăm cu el ca şi cum ar fi ceea ce de fapt nu este. Să ne prefacem ca să transformăm prefacerea într-o realitate". Dumnezeu te priveşte ca şi cum ai fi un mic Christos, iar Christos este alături de tine pentru a te transforma în cineva ca el. Mă încumet să spun că această idee a unei prefăcătorii divine pare cam ciudată la început. Dar este ea chiar atât de ciudată? Nu este acesta felul în care lucrurile mai de jos sunt aduse la înălţimea celor mai înalte? O mamă îşi învaţă copilul să vorbească vorbind cu el ca şi cum copilul ar putea s-o înţeleagă, deşi va trece multă vreme până ce micuţul va pricepe cu adevărat ce i se spune. Ne purtăm cu câinii noştri ca şi cum ar fi nişte fiinţe „aproape umane": de aceea ei ajung în cele din urmă fiinţe „aproape umane".

Este greu sau uşor să fii creştin?

În capitolul precedent am discutat ideea creştină a „îmbrăcăm hainei lui Christos", sau a „deghizării" într-un fiu al lui Dumnezeu ca început al transformării într-un fiu adevărat. Vreau să spun limpede că nu e vorba de vreun

lucru oarecare dintre multele lucruri pe care trebuie să le facă un creştin şi că nu este ceva rezervat creştinilor de frunte. Este chiar creştinismul în întregul său. Creştinismul nu oferă nimic altceva. Şi aş vrea să arăt prin ce se deosebeşte de ideile obişnuite de „moralitate” şi de „a fi bun”.

Iată succesiunea obişnuită a ideilor pe care le avem înainte de a deveni creştini. Mai întâi luăm ca punct de plecare fiinţa noastră naturală, cu diferitele sale dorinţe şi interese. Recunoaştem după aceea că există şi altceva – să-i spunem „moralitate”, sau „purtare decentă”, sau „bine al societăţii” – care are nişte pretenţii de la fiinţa noastră naturală, pretenţii care interferează cu dorinţele ei. Ceea ce numim „a fi bun” este cedarea faţă de aceste pretenţii. Unele din lucrurile pe care am fi dorit să le facem se dovedesc a fi ceea ce numim „rău”, şi trebuie să renunţăm la ele. Alte lucruri, pe care n-am fi vrut să le facem, se dovedesc a fi ceea ce numim „bine”, şi va trebui să le facem. Dar tot timpul tragem speranţa că atunci când toate cerinţele vor fi împlinite, sărmanei fiinţe naturale îi vor mai rămâne ceva şanse, şi ceva timp, pentru a-şi trăi viaţa şi a face ce-i place. De fapt semănăm perfect cu un om cinstit care-şi plăteşte taxele. EI Ie plăteşte, e adevărat, dar speră că-i va mai rămâne şi lui destul ca să poată trăi. Fiindcă nu încetăm să luăm ca punct de plecare fiinţa noastră naturală.

Acest fel de a gândi nu poate avea decât două rezultate. Fie renunţăm la încercarea de a fi buni, fie vom deveni într-adevăr foarte nefericiţi. Căci, să nu te amăgeşti: dacă vrei cu adevărat să împlineşti toate cerinţele adresate fiinţei tale naturale, nu-ţi va mai rămâne destul pentru a trăi. Cu cât îţi asculţi mai mult conştiinţa, cu atât conştiinţa îţi va pretinde mai mult. Şi fiinţa ta

naturală, care este din cauza asta înfometată, stânjenită şi îngrijorată la fiecare pas, va deveni tot mai mânioasă. În cele din urmă, fie vei renunţa la încercările de a deveni bun, fie vei deveni unul din acei oameni care, aşa cum zic ei, „trăiesc pentru alţii”, dar sunt permanent nemulţumiţi şi morocănoşi – întrebându-se mereu de ce lumea nu le recunoaşte sacrificiile şi considerându-se mereu nişte martiri. Şi o dată ajuns în starea asta, vei fi o pacoste mult mai mare pentru cei obligaţi să trăiască alături de tine decât dacă ai fi rămas, sincer, un egoist.

Calea creştină este alta, mai grea dar şi mai uşoară. Christos spune: „Dăruieşte-mi totul.

Eu nu vreau atâta şi atâta din timpul, banii sau munca ta: eu te vreau pe tine. Nu am venit ca să-ţi chinuiesc fiinţa naturală, ci ca s-o ucid. Jumătăţile de măsură nu sunt de niciun folos. Nu vreau să tai câte o cracă de ici şi de colo, vreau să dobor tot copacul. Nu vreau să găuresc dintele, să-i pun o coroană ori o plombă, vreau să-l dau afară. Predă-mi fiinţa ta naturală întreagă, toate dorinţele pe care le consideri nevinovate ca şi pe cele pe care le consideri păcătoase – tot echipamentul. Eu îţi voi da în loc o fiinţă nouă. De fapt, mă voi da pe mine însumi: voinţa mea va deveni voinţa ta”.

Este în acelaşi timp mai greu şi mai uşor decât ceea ce încercăm să facem cu toţii. Aţi observat, cred, că însuşi Christos descrie uneori calea creştină ca fiind foarte grea, şi alteori ca fiind foarte uşoară. El spune: „ia-ţi crucea” – cu alte cuvinte, te îndeamnă să faci ceva care ar echivala cu o bătaie de moarte într-un lagăr de concentrare. Iar în clipa următoare spune: „Jugul meu este bun şi povara mea este uşoară”. Şi de fiecare dată vorbeşte serios. Putem vedea şi noi de ce.

Profesorii vă vor spune că elevul cel mai leneş din

clasă este cel care în cele din urmă munceşte cel mai mult. Şi vorbesc serios. Dacă doi elevi au de învăţat, să zicem, o teoremă de geometrie, cel care este dispus să facă efort va încerca s-o înţeleagă. Elevul leneş va încerca s-o înveţe pe de rost deoarece, pentru moment, e nevoie de mai puţin efort. Dar peste şase luni, când se pregătesc pentru examen, elevul leneş se chinuieşte ore în şir cu corvezi jalnice pentru a pricepe lucruri pe care celălalt elev le pricepe în câteva minute şi de care chiar se bucură cu adevărat. Lenevia înseamnă, pe termen lung, mai multă muncă. Iată acelaşi lucru privit din altă perspectivă. Într-o bătălie, sau într-o ascensiune pe munte, apare deseori câte un moment greu; curajul de a-l înfrunta oferă cel mai bun rezultat pe termen lung. Dacă te retragi, te vei găsi peste câteva ore într-un pericol mult mai mare. Laşitatea oferă soluţia cea mai periculoasă.

Problema noastră este asemănătoare. Lucrul teribil, aproape imposibil, este să-ţi predai întreaga fiinţă, cu toate dorinţele şi precauţiile tale, lui Christos. Dar este mult mai uşor decât ceea ce încercăm noi să facem în schimb. Căci ceea ce încercăm noi să facem este să rămânem „noi înşine”, să menţinem fericirea noastră personală ca scop suprem al vieţii şi, în acelaşi timp, să fim „buni”. Încercăm cu toţii să lăsăm frâu liber minţii şi inimii noastre să meargă pe drumul lor centrat pe bani, plăcere sau ambiţie – şi sperăm, cu toate acestea, să ne comportăm cinstit, curat şi umil. Şi tocmai împotriva acestui lucru ne-a prevenit Christos. Aşa cum a zis el, mărăcinele nu face smochine. Dacă sunt un ogor care are doar sămânţă de iarbă, nu pot să produc gnu. Iarba poate fi cosită ca să nu crească mare, dar tot iarbă voi produce, şi nu gnu. Dacă vreau să produc gnu, schimbarea trebuie să fie mai adâncă. Trebuie să fiu arat şi însămânţat din nou.

Acesta este motivul pentru care adevărata problemă a vieţii creştine apare acolo de unde oamenii de obicei nu se aşteaptă. Apare chiar din clipa în care te trezeşti în fiecare dimineaţă. Toate dorinţele şi speranţele tale pentru ziua care începe se năpustesc asupra ta ca nişte animale sălbatice. Şi primul lucru pe care trebuie să-l faci în fiecare dimineaţă este pur şi simplu să le respingi pe toate şi să asculţi de cealaltă voce, acceptând celălalt punct de vedere, Lăsând să se reverse asupra ta acea altă viaţă, mai vastă, mai puternică, mai liniştită. Şi aşa mai departe, în tot timpul zilei, refuzând frământările şi agitaţiile naturale, ieşind din bătaia vuitului.

La început, se poate doar în unele clipe. Dar pornind din aceste clipe, noul fel de viaţă se va răspândi în organismul nostru, deoarece îi permitem lui Christos să acţioneze în noi acolo unde trebuie. Este ca deosebirea între vopseaua întinsă doar la suprafaţă şi colorantul care pătrunde în adâncime. El n-a vorbit niciodată vag, despre idealuri ceţoase. Când a zis „Fiţi desăvârşiţi”, el chiar asta a vrut să spună. A vrut să spună că trebuie să urmăm tot tratamentul. Este greu, dar genul de compromis după care tânjim cu toţii este şi mai greu de atins – de fapt, este chiar imposibil. Poate fi greu pentru un ou să se transforme într-o pasăre, dar i-ar fi incomparabil mai greu să înveţe să zboare rămânând totuşi un ou. Noi suntem acum ca ouăle. Şi nu putem continua la nesfârşit să fim doar nişte ouă obişnuite, modeste. Trebuie să scoatem pui sau să ne alterăm.

Îmi permiteţi să revin asupra unui lucru pe care l-am spus mai înainte? Este vorba despre miezul creştinismului şi despre nimic altceva. Aici ne putem încurca destul de uşor. Este simplu să credem că Biserica are multe obiective diferite – educaţie, construcţie, misiuni, servicii

de cult. Tot atât de simplu este să credem că statul are multe obiective diferite – militare, economice, politice şi tot ce poftiţi – dar într-un fel lucrurile sunt mult mai simple. Statul există doar pentru a promova şi ocroti fericirea de fiecare zi a oamenilor în viaţa lor pământească. Un soţ şi soţia lui care stau de vorbă la gura sobei, câţiva prieteni care beau o bere într-un local, un om care citeşte o carte în camera lui sau sapă în grădină – iată pentru ce există statul. Şi dacă nu contribuie la dezvoltarea, protejarea şi prelungirea unor asemenea momente, toate legile, parlamentele, *armatele*, tribunalele, poliţia, politicile economice şi altele asemenea nu sunt decât curată pierdere de vreme. În acelaşi fel Biserica nu există decât pentru a atrage oamenii întru Christos, pentru a-i face să devină mici Christoşi. Dacă ei nu fac asta, toate catedralele, clericii, misiunile, predicile, chiar şi Biblia însăşi, sunt doar pierdere de vreme. Acesta este scopul pentru care Dumnezeu a devenit om. Se poate chiar pune întrebarea, să ştiţi, dacă întregul univers n-a fost cumva creat decât pentru scopul acesta. Este scris în Biblie că întregul univers a fost tăcut pentru Christos şi că totul trebuie să se adune în el. Eu nu cred că vreunul dintre noi poate înţelege cum se va petrece lucrul acesta în ceea ce priveşte întregul univers. Noi nu ştim cine trăieşte (dacă trăieşte cineva) în locurile care se află la distanţe de milioane de kilometri de acest pământ. Nici măcar pe acest pământ nu ştim cum se poate aplica această învăţătură celor ce nu sunt omeneşti. La urma urmei, era şi de aşteptat. Nu ni s-a dezvăluit planul decât în acea măsura care ne priveşte pe noi oamenii.

Îmi place uneori să-mi închipui cum s-ar putea aplica altor lucruri. Cred că-mi pot da seama cum animalele mai evoluate sunt într-un fel atrase în starea de om atunci când

acesta le iubeşte şi le face să devină mult mai „umane” decât ar fi altfel. Pot chiar întrezări cum lucrurile neînsufleţite şi plantele se apropie de starea umană atunci când omul le cercetează şi le preţuieşte. Iar dacă ar exista şi în alte lumi creaturi inteligente, ele ar putea face acelaşi lucru cu lumile lor. S-ar putea ca prin intrarea lor în Christos, creaturile inteligente să aducă astfel, împreună cu ele, toate celelalte lucruri. Nu ştiu dacă acesta e adevărul: sunt doar presupuneri.

Ceea ce ni s-a spus este în ce fel oamenii pot fi atraşi în Christos, cum pot deveni o parte din acel minunat dar pe care tânărul Prinţ al universului vrea să-l ofere Tatălui său, acel dar care este el însuşi şi noi aflaţi în el. Este singurul motiv pentru care am fost creaţi. Iar în Biblie există aluzii ciudate, provocatoare, care dau a înţelege că atunci când noi ajungem în Christos, o mulţime de alte lucruri ale firii vor începe să se îndrepte. Visul cel rău se va sfârşi: va fi dimineaţă.

Evaluarea costului

Constat că multă lume a fost deranjată de ceea ce am spus în capitolul precedent despre cuvintele Domnului nostru, „Fiţi desăvârşiţi. Unii oameni par a-şi închipui că aceste cuvinte înseamnă: „Dacă nu sunteţi desăvârşiţi, eu nu vă voi ajuta”; şi, întrucât noi nu putem fi desăvârşiţi, dacă a vrut să spună asta, situaţia noastră este disperată. Dar eu nu cred că el a vrut să spună asta. Cred că a vrut să spună: „singurul ajutor pe care vi-l voi da este ajutorul pentru a deveni perfecţi. Poate că voi vă mulţumiţi şi cu mai puţin, dar eu nu vă voi da cu nimic mai puţin”.

Daţi-mi voie să explic. Pe când eram copil, aveam deseori dureri de dinţi şi ştiam că dacă mă duc la mama, ea îmi va da ceva care să-mi ia durerea pentru noaptea aceea şi să mă lase să dorm. Dar nu mă duceam ia mama –

cel puţin, până nu mă durea foarte tare. Motivul pentru care nu mă duceam imediat la mama era că, deşi ştiam sigur că îmi va da aspirina, ştiam că va mai face şi altceva: mă va duce la dentist în dimineaţa următoare. Nu puteam obţine de la ea ceea ce îmi trebuia fără a obţine, în plus, ceva ce nu doream. Voiam să scap pe dată de durere, dar nu se putea fără a fi dus la dentist pentru un tratament cu efect durabil. Şi îi cunoşteam eu prea bine pe aceşti dentişti; ştiam că se apucă să umble de colo colo pe la toţi ceilalţi dinţi care n-au început încă să te doară. Le întinzi un deget şi îţi iau toată mâna.

Dacă-mi permit să zic aşa, Domnul nostru este ca şi dentiştii. Dacă-i întinzi un deget, el îţi va lua toată mâna. Zeci de oameni se duc la el pentru a fi vindecaţi de un anumit păcat de care se ruşinează (ca masturbaţia sau laşitatea fizică) sau care le deteriorarează în mod evident viaţa de fiecare zi (ca furia nestăpânită sau beţia). Ei bine, el te va vindeca, dar nu se va opri acolo. Poate că tu n-ai vrut să te vindeci decât de păcatul tău, dar o dată ce ai apelat la el, vei primi întregul tratament.

Acesta este motivul pentru care el i-a avertizat pe oameni să „evalueze costul" înainte de a deveni creştini. „Nu te îndoi", zice el, „dacă mă Laşi, eu te voi face desăvârşit. Aceasta îmi va fi ţinta din clipa în care te laşi în mâinile mele. Nici mai mult, nici mai puţin. Eşti liber să alegi, şi poţi alege să mă dai la o parte. Dar dacă nu mă respingi, trebuie să înţelegi că voi duce până la capăt ceea ce am început. Oricâtă suferinţă te-ar putea costa în viaţa ta pământească, oricâtă purificare de neînchipuit te-ar putea costa după moarte, oricât m-ar costa pe mine, eu nu-mi voi găsi niciodată odihna, şi nu te voi lăsa nici pe tine să te odihneşti până ce nu vei fi desăvârşit în toată puterea cuvântului – până ce Tatăl Meu nu va putea spune fără

rezerve că e mulţumit de tine, aşa cum a spus că a fost mulţumit de mine. Asta pot şi voi face. Nu mă voi mulţumi cu nimic mai puţin”.

Şi totuşi – aceasta fiind partea cealaltă şi la fel de importantă a lucrului – acest Ajutor care pe termen lung nu se va mulţumi decât cu perfecţiunea absolută, va fi de asemenea încântat de primul pas, slab şi împleticit, pe care-l vei face mâine pentru a-ţi împlini cea mai măruntă datorie. Aşa *cum* a arătat un mare scriitor creştin (George MacDonald), oricare tată este mulţumit de prima încercare de a păşi a copilului său, dar nu se poate mulţumi cu mai puţin decât cu un mers hotărât, liber, bărbătesc al fiului său ajuns la vârsta adultă, în acelaşi fel, spune scriitorul, „este uşor să-i faci pe plac lui Dumnezeu, dar e greu să-l mulţumeşti”.

De aici apare o concluzie practică. Pe de o parte, cererea lui Dumnezeu de a fi desăvârşit nu trebuie să te descurajeze câtuşi de puţin în încercările tale de a fi bun, chiar dacă în prezent nu reuşeşti. De fiecare dată când cazi, el te va ridica din nou. Şi el ştie foarte bine că eforturile tale proprii nu te vor duce nicicând în apropierea perfecţiunii. Pe de altă parte, trebuie să-ţi dai seama de la bun început că ţinta spre care începe el să te îndrume este perfecţiunea absolută şi nicio forţă de pe lume, afară de tine însuţi, nu-l poate împiedica să te ducă spre ţinta aceea. La asta te-ai angajat şi trebuie să-ţi dai seama că aşa stau lucrurile. Dacă nu-ţi dai seama, este foarte probabil ca, după un anumit punct, să începi să te retragi şi să-i opui rezistenţă. Cred că multora dintre noi ni se pare (deşi nu spunem deschis lucrul acesta) că am devenit destul de buni după ce Christos ne-a învrednicit să învingem unul sau două păcate care erau o adevărată pacoste. El a făcut tot ce doream noi să facă şi i-am fi

recunoscători dacă acum ne-ar lăsa în pace. „Nu m-am aşteptat niciodată să devin un sfânt, am vrut doar să fiu un om obişnuit şi cumsecade”, spunem noi, închipuindu-ne că suntem umili.

Aici este însă greşeala fatală. Sigur că n-am vrut niciodată, şi nici n-am cerut, să fim transformaţi în acel soi de creaturi în care ne va transforma el. Dar problema nu este ce am vrut noi să fim, ci ce a vrut el să fim când ne-a creat. El este inventatorul, noi suntem doar maşinăria. El este pictorul, noi suntem doar tabloul. Cum am putea noi şti ce ar vrea el să fim noi? După cum puteţi vedea, el ne-a transformat deja în ceva foarte diferit faţă de ceea ce eram. Cu mult timp în urmă, înainte de a fi născuţi, pe când eram în trupurile mamelor noastre, am trecut prin diverse stadii. Cândva am fost mai degrabă ca nişte plante, şi cândva mai degrabă ca nişte peşti; numai într-un stadiu mai înaintat am devenit asemănători unor bebeluşi de om. Şi mă încumet să afirm că, dacă am fi fost conştienţi în aceste stadii de început, am fi fost foarte mulţumiţi să rămânem plante sau peşti – n-am fi dorit să fim transformaţi în bebeluşi. Dar el şi-a cunoscut dintotdeauna planul în ce ne priveşte şi a fost hotărât să-l îndeplinească. Ceva asemănător se petrece acum la un nivel mai înalt. Noi am ñ mulţumiţi să rămânem „oameni obişnuiţi”, dar el este hotărât să ducă la îndeplinire un plan total diferit. A ne da înapoi de la acest pian nu este umilinţă, ci lenevie şi laşitate. A ne supune lui nu este îngâmfare sau megalomanie, ci ascultare.

Iată şi un alt fel de a prezenta cele două laturi ale adevărului. Pe de o parte, nu trebuie să ne închipuim niciodată că numai strădania noastră fără alt ajutor ne-ar putea permite să trăim „cuviincios”, fie şi numai douăzeci şi patru de oré. Dacă el nu ne susţine, niciunul dintre noi

nu se află la adăpost de vreun păcat grosolan. Pe de altă parte, ceea ce are el de gând să facă, în cele din urmă, din flecare dintre noi este mai presus decât orice treaptă de sfinţenie sau eroism atinsă de cei mai mari sfinţi. Lucrarea nu se va încheia în lumea aceasta; dar el vrea să ajungem cât mai departe pe acest drum înainte de moarte.

De aceea nu trebuie să ne mire faptul că nu ne va fi deloc uşor. Când un om se întoarce spre Christos şi pare să meargă pe un drum bun (în sensul că s-a lepădat de unele obiceiuri rele), el are deseori sentimentul că ar fi normal ca în viaţa lui să nu mai apară probleme. Când apar necazurile – boli, lipsă de bani, noi ispite – omul este dezamăgit. Lucruri ca acestea, consideră el, ar fi fost poate necesare pentru a-l trezi şi a-l face să se căiască în timpul rătăcirii sale; dar de ce acum? Pentru că Dumnezeu îl obligă acum să se ridice la un nivel mai înalt, punându-l în situaţii în care va trebui să fie cu mult mai curajos, sau mai răbdător, sau mai iubitor decât a visat vreodată că ar putea fi. Ni se pare tuturor că nu este necesar, pentru că nu avem încă nici cea mai mică idee cu privire la făptura extraordinară în care el vrea să ne prefacă.

Constat că trebuie să mai împrumut o parabolă de ia George MacDonald. Închipuie-te ca o casă vie. Dumnezeu vine să reconstruiască această casă. Poate că la început înţelegi ce vrea să facă. Îndreaptă jgheaburile, astupă găurile din acoperiş şi aşa mai departe; ştiai bine că aceste reparaţii trebuiau făcute şi nu te miri. Dar apoi începe să ciocănească prin casă într-un mod care face groaznic de rău şi nu pare a avea niciun rost. Oare ce o fi având de gând? Explicaţia este că el construieşte cu totul altă casă decât cea la care te gândeai – o nouă aripă aici, un etaj în plus dincolo, câte un turn, câte o curte interioară. Tu credeai că vei fi transformat într-o vilă cochetă, dar el

construieşte un palat. Intenţia lui este să vină şi chiar să locuiască în el.

Porunca *Fiţi desăvârşiţi* nu este o vorbă goală şi nici porunca de a face ceva imposibil. El ne va transforma în făpturi care pot asculta de această poruncă. El a spus [în Biblie} că noi suntem „dumnezei" şi îşi va duce la îndeplinire cuvintele. Dacă îl lăsăm – pentru că putem să-l împiedicăm, dacă vrem – îi va transforma pe cei mai prăpădiţi şi spurcaţi dintre noi în dumnezei, făpturi uluitoare, luminoase, nemuritoare, în care palpită o energie, o bucurie, o înţelepciune şi o dragoste pe care nu ni le putem închipui acum, oglinzi strălucitoare şi nepătate care oferă lui Dumnezeu reflexul perfect (desigur, la scară mai mică) al propriei lui puteri, desfătări şi bunătăţi iară margini. Transformarea va dura mult şi va fi, pe alocuri, foarte dureroasă, dar asta este situaţia. Niciun rabat nu e posibil. El vorbea serios.

Lume cumsecade sau oameni noi

El vorbea serios. Cei care se încredinţează mâinilor lui vor deveni perfecţi – aşa cum el este perfect – perfecţi în dragoste, înţelepciune, bucurie, frumuseţe şi nemurire. Schimbarea nu se va desăvârşi în viaţa aceasta, deoarece moartea este o parte importantă a tratamentului. Cât de departe va ajunge schimbarea fiecărui creştin înainte de moartea lui este ceva nesigur.

Cred că am ajuns la momentul potrivit pentru a discuta o întrebare care se ridică adesea: de ce nu sunt toţi creştinii evident mai buni decât toţi necreştinii, dacă creştinismul este ceva adevărat? Ceea ce se află îndărătul acestei întrebări este în parte foarte rezonabil, şi în parte cu totul lipsit de rost. Iată partea rezonabilă. În cazul când convertirea la creştinism nu aduce nicio îmbunătăţire în acţiunile unui om faţă de cei dimprejur – dacă el continuă

să fie tot atât de dispreţuitor, sau duşmănos, sau invidios, sau ambiţios cum era înainte – atunci cred că trebuie să bănuim că „pocăirea” lui a fost în mare măsură imaginară; acesta este de altfel testul care trebuie aplicat după propria noastră convertire ori de câte ori credem că am progresat cu ceva. Sentimente alese, concepţii noi, un interes sporit pentru „religie”, toate acestea nu înseamnă nimic dacă nu îmbunătăţesc efectiv comportarea noastră, tot aşa cum „a se simţi mai bine” în cursul unei boli nu valorează mare lucru dacă termometrul arată că temperatura continuă să crească. În acest sens lumea din afară este îndreptăţită să judece creştinismul după rezultatele sale. Christos ne-a învăţat să judecăm după rezultate. Un pom se cunoaşte după roadele lui său, cum s-ar zice, mâncarea bună se cunoaşte după cum este mâncată. Atunci când noi creştinii ne purtăm rău, sau nu ne purtăm destul de bine, lipsim creştinismul de credibilitate în ochii lumii din afară. Afişele din timpul războiului ne spuneau că „vorbăria nepăsătoare duce la pierderea de vieţi omeneşti”. Tot atât de adevărat este şi că viaţa nepăsătoare duce la bârfă. Vieţile noastre trăite neglijent îi fac pe necreştini să vorbească şi noi le dăm temeiuri pentru a vorbi într-un fel care aruncă îndoieli asupra însuşi adevărului creştin.

Dar există şi un alt fel, total nelogic, al lumii din afară de a pretinde rezultate din partea creştinismului. Ei ar putea cere nu numai îmbunătăţirea vieţii fiecărui om care devine creştin; ei ar putea de asemenea cere ca – înainte de a crede în creştinism – să vadă întreaga omenire împărţită clar în două tabere – creştină şi necreştină – şi ca toţi oamenii din prima tabără să fie în orice clipă evident mai buni decât cei din a doua tabără. Această pretenţie este nerezonabilă din mai multe motive.

(1) în primul rând, în lumea actuală situaţia este mult mai complicată. Lumea nu este alcătuită din creştini 100% şi necreştini 100%. Sunt oameni (şi încă nu puţini} care treptat încetează să fie creştini, dar continuă să poarte acest nume; unii din ei sunt clerici. Alţi oameni devin cu încetul creştini, deşi ei nu se consideră astfel. Sunt oameni care nu acceptă pe de-a întregul învăţătura despre Christos, dar sunt atraşi de el atât de puternic încât îi aparţin într-un sens mai adânc decât pot ei înţelege. Sunt oameni din alte religii care sunt conduşi de influenţa secretă a lui Dumnezeu să se concentreze asupra acelor părţi din religia lor care sunt în acord cu creştinismul, astfel încât aparţin lui Christos fără s-o ştie. De exemplu, un budist de bună-credinţă poate ajunge să se concentreze din ce în ce mai mult asupra învăţăturii budiste privitoare la milă, lăsând la o parte învăţătura budistă despre alte lucruri şi putând totuşi zice despre sine că este credincios religiei sale. În această situaţie au fost poate mulţi dintre păgânii „buni" care au trăit înaintea naşterii lui Christos. Există, desigur, dintotdeauna şi mulţi oameni a căror gândire este confuză şi amestecă de-a valma tot felul de credinţe inconsistente. Ca urmare nu sunt prea folositoare judecăţile privitoare la creştini şi necreştini luaţi în masă. Putem compara câinii cu pisicile, sau chiar bărbaţii cu femeile, luându-i în masă, deoarece ştim foarte bine ce sunt aceste categorii, după cum ştim că un animal nu se transformă (nici treptat şi nici brusc) dintr-un câine într-o pisică. Dar atunci când comparăm creştinii în general cu necreştinii în general, de regulă nu ne gândim la oameni reali pe care-i cunoaştem, ci numai la două idei vagi pe care le-am căpătat din romane şi ziare. Dacă vrei să compari creştinul cel rău cu ateul cel bun, trebuie să te gândeşti la două persoane reale pe care le-ai cunoscut.

Dacă nu ne vom referi la cazuri concrete, nu vom reuşi decât să ne irosim timpul.

(2) Să presupunem că luăm cazuri concrete şi că nu mai vorbim despre un creştin imaginar şi un necreştin imaginar, ci despre doi oameni reali din cartierul în care trăim. Chiar şi în acest caz trebuie să ne îngrijim ca întrebarea noastră să fie corect formulată. Dacă creştinismul este adevărat, ar trebui ca: a) orice creştin să fie mai bun decât dacă n-ar fi fost creştin şi b) orice om care devine creştin să fie mai bun decât era înainte. Judecând în acelaşi fel, dacă reclamele pastei de dinţi „Surâs fermecător" ar fi adevărate, ar trebui ca: a) oricine o foloseşte să aibă dantura mai bună decât dacă n-ar folosi-o şi b) dantura celui care o foloseşte să se îmbunătăţească. Dar simpla afirmaţie că eu, care folosesc „Surâs fermecător" (şi pe deasupra am mai şi moştenit o dantură proastă de la ambii părinţi), nu am dinţi atât de frumoşi ca un tânăr negru sănătos care n-a folosit niciodată pastă de dinţi, nu dovedeşte că reclamele sunt mincinoase. Creştina Miss Bates poate avea o limbă mai ascuţită decât necredinciosul Dick Firkin. Dar numai lucrul acesta nu ne spune dacă creştinismul e sau nu eficace. Problema este cum ar fi limba lui Miss Bates dacă n-ar fi creştină şi cum ar fi limba lui Dick dacă el ar deveni creştin. Miss Bates şi Dick au fiecare temperamentul său, ca urmare a unor cauze naturale şi a educaţiei lor; creştinismul declară că va pune amândouă temperamentele sub o nouă administraţie dacă ele vor accepta acest lucru. Întrebarea îndreptăţită este dacă noua administraţie, o dată acceptată, va îmbunătăţi starea întreprinderii. Oricine ştie că materialul supus noii administraţii în cazul lui Dick Firkin este mult mai „bun" decât în cazul lui Miss Bates. Dar nu asta este ideea.

Pentru a judeca administraţia unei fabrici nu trebuie luată în considerare numai producţia ei, dar şi fabrica însăşi. Ţinând seama de starea precară a fabricii A, ar fi de mirare dacă ar produce câtuşi de puţin; ţinând seama de dotarea excelentă a fabricii B, producţia ei, deşi mare, poate fi mult mai mică decât ar trebui să fie. Fără îndoială că directorul priceput al fabricii A vă aduce noi utilaje de îndată ce se va putea, dar e nevoie de timp. Până atunci, producţia scăzută nu este o dovadă că directorul a eşuat.

(3) Şi acum să mergem puţin mai adânc. Directorul va aduce utilaje noi; Miss Bates va deveni foarte „bună" înainte ca lucrarea lui Christos cu ea să fie încheiată. Dar dacă lucrurile ar rămâne aici, ar fi ca şi cum singurul ţel al lui Christos ar fi fost s-o înalţe pe Miss Bates la acelaşi nivel unde s-a aflat tot timpul Dick. Noi am discutat, de fapt, ca şi cum Dick ar fi fost în perfectă regulă; ca şi cum creştinismul ar fi ceva de care au nevoie oamenii josnici şi de care oamenii cumsecade se pot lipsi; ca şi cum a fi cumsecade este tot ceea ce cere Dumnezeu. Dar asta ar fi o greşeală fatală. Adevărul este că, în ochii lui Dumnezeu, Dick Firkin are tot atâta nevoie de „salvare" ca şi Miss Bates. Într-un anumit sens (pe care-l voi explica peste o clipă), faptul de a fi cumsecade aproape că nici nu intră în discuţie.

Nu ne putem aştepta ca Dumnezeu să aprecieze temperamentul blajin şi firea prietenoasă a lui Dick întocmai cum le apreciem noi. Aceste calităţi rezultă din cauze naturale pe care le creează însuşi Dumnezeu. Fiind doar trăsături temperamentale, ele vor dispărea cu totul dacă „digestia" lui Dick se schimbă cu ceva. De fapt, firea bună este un dar al lui Dumnezeu pentru Dick, şi nu un dar al lui Dick pentru Dumnezeu. În acelaşi fel, Dumnezeu a permis unor cauze naturale (care acţionează într-o lume

stricată de veacuri de păcat) să producă în Miss Bates gândirea îngustă şi tensiunea nervoasă care explică în cea mai mare parte răutăţile ei. Dumnezeu intenţionează ca, la timpul pe care îl socoteşte potrivit, să corecteze partea ei rea. Dar pentru Dumnezeu nu aici stă greul. E o treabă uşoară pentru care Dumnezeu nu-şi face griji. Lucrul pe care-l urmăreşte, pe care-l aşteaptă şi pentru care acţionează nu este uşor de realizat nici chiar pentru Dumnezeu, deoarece, prin însăşi natura sa, acest lucru nu poate fi obţinut printr-un simplu act de forţă. El aşteaptă şi urmăreşte ce se întâmplă, atât cu Miss Bates, cât şi cu Dick Firkin. Ei pot, de bunăvoie, să-i dea sau să nu-i dea acest lucru. Se vor îndrepta ei oare către el, împlinind astfel singurul scop pentru care au fost creaţi? Libera lor alegere freamătă înăuntrul lor ca acul unei busole. Dar acul acesta poate alege. El *poate* arăta nordul său adevărat, dar nu este obligat s-o facă. Va arăta oare acul spre Dumnezeu, după ce a oscilat şi s-a stabilizat?

Dumnezeu poate ajuta acul, dar nu îl poate forţa. El nu poate, aşa zicând, să-şi întindă mâna şi să aşeze acul în poziţia corectă, pentru că atunci n-ar mai exista libera alegere. Se va îndrepta oare acul spre nord? Totul depinde de răspunsul la această întrebare. Vor oferi oare Miss Bates şi Dick firile lor lui Dumnezeu? Că aceste firi, pe care ei le oferă sau le reţin, sunt în acel moment agreabile sau dezagreabile are o importanţă secundară. Dumnezeu se poate îngriji de acest aspect al problemei.

Să nu mă înţelegeţi greşit. Sigur că Dumnezeu priveşte o fire nesuferită ca pe un lucru rău şi deplorabil. Şi este tot atât de sigur că priveşte o fire plăcută ca pe ceva bun – bun ca plinea, ca razele soarelui sau ca apa. Dar acestea sunt lucruri bune pe care el le dă şi noi le primim. El a creat nervii solizi ai lui Dick şi buna lui

digestie, şi are în stoc o mulţime de alte calităţi. După câte ştim, nu-l costă nimic pe Dumnezeu să creeze lucruri bune, dar el plăteşte cu răstignirea pentru convertirea unor voinţe răzvrătite. Şi tocmai pentru că este vorba de voinţe, ele pot refuza cererea lui, fie că oamenii sunt drăguţi, fie că sunt nesuferiţi. Şi atunci, pentru că Dick era drăguţ din fire, în cele din urmă din calitatea aceasta se va alege praful. Firea însăşi va muri. În

Dick se adună cauze naturale care formează un model psihologic plăcut, tot aşa cum într-un apus de soare se adună cauzele naturale alcătuind o compoziţie plăcută de culori, în scurt timp, conform legilor naturii, cauzele naturale se vor risipi şi modelul va dispărea, în ambele cazuri. Dick a avut şansa să transforme (sau, mai bine zis, să-l lase pe Dumnezeu să transforme) acel model trecător în splendoarea unui spirit veşnic, dar n-a profitat de această şansă.

Aici există un paradox. Atâta timp cât Dick nu se întoarce spre Dumnezeu, el crede că firea lui cumsecade îi este proprie şi tot atâta timp cât gândeşte astfel, firea aceasta nu îi aparţine. De abia când Dick îşi dă seama că firea lui bună nu îi este proprie, ci este un dar de la Dumnezeu, şi ca atare i-o oferă înapoi lui Dumnezeu, de abia atunci ea începe cu adevărat să-i aparţină. Pentru că atunci Dick începe să devină părtaş la propria lui creaţie. Singurele lucruri pe care le putem păstra sunt cele pe care le dăruim de bunăvoie lui Dumnezeu. Ceea ce încercăm să ţinem pentru noi este tocmai ceea ce putem fi siguri că vom pierde.

De aceea nu trebuie să ne mire că întâlnim printre creştini oameni care sunt încă nesuferiţi. Există chiar, dacă ne gândim mai bine, un motiv pentru care ne putem aştepta ca oamenii nesuferiţi să se întoarcă spre Christos

în număr mai mare decât ceilalţi. Asta este şi ceea ce i se reproşa lui Christos în timpul vieţii lui pământeşti: că aduna împrejurul lui tot felul de „oameni groaznici”. Este o obiecţie care încă există şi va exista mereu. Nu vă daţi seama de ce? Chxistos a spus „binecuvântaţi să fie săracii” şi „cât de greu le este bogaţilor să intre în împărăţie”, şi fără îndoială că el avea în vedere în primul rând pe cei bogaţi sau săraci sub raport economic. Dar nu se aplică oare cuvintele sale şi la alte feluri de bogăţie sau sărăcie? Una din primejdiile pe care le aduc banii mulţi este că te poţi mulţumi cu fericirea pe care o oferă banii şi în felul acesta nu-ţi mai dai seama că ai nevoie de Dumnezeu. Dacă ţi se pare că totul se rezolvă doar prin semnarea unor cecuri, ai putea uita că în fiecare clipă depinzi cu totul de Dumnezeu. Este foarte adevărat că şi darurile naturale poartă în ele o primejdie asemănătoare. Dacă ai nervi solizi, inteligenţă, sănătate, popularitate şi o bună educaţie, vei fi probabil mulţumit de caracterul tău. Te-ai putea întreba: „De ce ar mai fi nevoie de Dumnezeu?” îţi vine destul de uşor să te porţi bine cu lumea. Nu eşti una din fiinţele acelea care se poticnesc mereu de sex, de băutură, de nervozitate sau de furii înstăpânite. Toată lumea zice că eşti un tip cumsecade şi (între noi fie vorba) tu eşti de acord cu asta. Te-ai lăsa uşor convins că firea ta bună este creată de tine însuţi şi aproape că nu ai simţi nevoia unei îmbunătăţiri. Deseori oamenii care au această zestre naturală de bunătate nu ajung să-şi recunoască nevoia de Christos până ce, într-o bună zi, firea lor cea bună îi lasă baltă şi mulţumirea lor de sine este zdruncinată. Cu alte cuvinte, le este greu celor care sunt „bogaţi”, în sensul acesta, să intre în împărăţie.

Alta este situaţia pentru oamenii nesuferiţi – pentru cei mărunţi, josnici, timizi, dezorientaţi, lipsiţi de vlagă,

singuratici sau pentru cei pătimaşi, senzuali, dezechilibraţi. Dacă eventual încearcă şi ei să devină buni, vor afla în aceeaşi clipă că au nevoie de ajutor. Singura lor şansă este Christos. Dacă nu-şi iau crucea să-l urmeze, nu le rămâne decât disperarea. Ei sunt oaia cea pierdută şi Christos a venit în mod special ca să-i găsească. Ei sunt (într-un sens foarte real şi teribil) „săracii", iar el i-a binecuvântat. Ei sunt „adunătura" cu care umblă el – şi despre care fariseii spun şi astăzi, aşa cum au spus de la început, „aceşti oameni n-ar fi creştini dacă ar fi ceva de capul creştinismului".

Fiecare dintre noi poate găsi aici un avertisment sau o încurajare. Dacă eşti o persoană cumsecade – dacă virtutea îţi este la îndemână – ai grijă! Se aşteaptă mult de la cei cărora li se dă mult. Dacă iei drept meritele tale proprii darurile pe care ţi le-a făcut Dumnezeu prin fire şi te mulţumeşti doar să fii cumsecade, eşti tot un răzvrătit; toate darurile acelea nu vor face decât să-ţi agraveze căderea, să-ţi adâncească descompunerea şi să facă din tine un exemplu cât se poate de dezastruos. Diavolul a fost cândva un arhanghel; darurile lui naturale erau tot atât de mari faţă de ale tale cum sunt darurile taie faţă de cele ale unui cimpanzeu.

Dar dacă eşti o făptură sărmană – otrăvită de o educaţie nenorocită în vreun cămin plin de gelozii vulgare şi de scandaluri fără rost – stăpânită, fără voia ta, de vreo perversiune sexuală dezgustătoare, îmboldită zi după zi de un complex de inferioritate care te face să te răsteşti la toată lumea – nu dispera. El ştie totul despre tine. Eşti unul dintre săracii pe care i-a binecuvântat. El ştie cât de hârbuită este maşina pe care încerci s-o conduci. Dă-i înainte. Fă ce poţi. Într-o bună zi (poate într-o altă lume, dar poate mult mai curând decât atât), el va arunca acea

maşină la fier vechi şi îţi va da una nouă. Şi atunci s-ar putea să ne uimeşti pe toţi – nu în ultimul rând pe tine însuţi, pentru că ai învăţat să conduci la o şcoală dură. (Unii dintre cei de pe urmă vor fi cei dintâi şi unii dintre cei dintâi vor fi cei de pe urmă.)

A fi cumsecade – a avea o personalitate sănătoasă, completă – este un lucru excelent. Trebuie să încercăm prin toate mijloacele medicale, educative, economice şi politice care stau în puterea noastră să producem o lume unde cât se poate de mulţi oameni să devină „cumsecade"; tot aşa cum trebuie să încercăm să producem o lume în care toţi să aibă mâncare din belşug. Dar nu trebuie să presupunem că le-am salvat şi sufletele o dată ce i-am făcut pe toţi să fie cumsecade. O lume de oameni cumsecade, mulţumindu-se cu atât, fără a mai dori altceva, întorcând spatele lui Dumnezeu, ar avea tot atâta nevoie disperată de mântuire ca şi o lume mizerabilă – şi ar putea fi chiar mai greu de salvat.

Căci simpla îmbunătăţire a vieţii nu este mântuire, deşi mântuirea îi face totdeauna mai buni pe oameni chiar şi aici şi acum, iar în cele din urmă îi îmbunătăţeşte într-o măsură pe care nici nu ne-o putem închipui. Dumnezeu a devenit om pentru a-şi transforma creaturile în fii: nu pentru a produce oameni mai buni din oamenii vechi, ci pentru a produce un nou fel de oameni. Un cal poate fi dresat să sară peste obstacole tot mai înalte, dar e cu totul altceva să fie transformat într-o fiinţă înaripată. Desigur, o dată ce capătă aripi, el va zbura peste obstacole pe care altfel nu le-ar fi putut sări nicicând, întrecând astfel calul natural pe propriul său teren. Dar poate trece ceva timp până atunci, deoarece aripile cresc încet; iar în perioada de creştere, umflăturile de pe umerii calului – despre care nimeni n-ar putea spune privindu-le că vor deveni aripi –

pot să-i dea animalului o înfăţişare chiar neplăcută.

Am insistat poate prea mult asupra acestei probleme. Dacă doreşti un argument împotriva creştinismului (şi eu îmi amintesc bine cât de aprig căutam asemenea argumente când începeam să mă tem că creştinismul este adevărat) poţi găsi cu uşurinţă vreun creştin tâmpit şi neconvingător şi să spui: „aşadar, acesta-i omul nou cu care te-ai lăudat atât! Dă-mi-l înapoi pe cel vechi". Dar o dată ce ai început să-ţi dai seama de celălalt tip de dovezi ale creştinismului, vei recunoaşte că nu faci decât să ocoleşti problema. Ce poţi tu şti de fapt despre sufletele altor oameni – despre ispitele, şansele şi luptele lor? Cunoşti un singur suflet din toată creaţia şi este singurul a cărui soartă este aşezată în mâinile tale. Dacă există Dumnezeu, tu te afli, într-un fel, singur cu el. Nu poţi amina întâlnirea cu el prin speculaţii despre vecinii tăi de bloc sau prin amintiri din lecturile tale. Cât vor mai conta toată vorbăria şi zvonurile astea (ţi le vei mai aminti oare?) atunci când se va risipi pâcla amorţitoare pe care o numim „natură" sau „lumea reală" şi Prezenţa care ţi-a fost totdeauna alături va deveni palpabilă, imediată şi inevitabilă?

Oamenii noi în capitolul precedent am asemuit lucrarea prin care Christos face oameni noi cu transformarea unui cal într-o fiinţă înaripată. Am folosit acest exemplu extrem pentru a accentua faptul că nu este vorba doar de o simplă îmbunătăţire, ci de o transformare. În lumea naturii, putem găsi o paralelă apropiată în transformările remarcabile pe care le putem produce în insecte aplicându-le anumite radiaţii. Unu cred că în felul acesta a lucrat evoluţia. Schimbările de care depinde totul ar fi putut fi determinate de radiaţii provenind din spaţiul cosmic. (Desigur, o dată ce apar aceste schimbări, asupra

creaturilor care le-au suportat acţionează ceea ce se numeşte „selecţia naturală”: schimbările folositoare supravieţuiesc, iar celelalte dispar.)

Poate că omul modern ar înţelege mai bine ideea creştină dacă ar pune-o în legătură cu evoluţia. Toată lumea ştie azi ce este evoluţia (deşi anumiţi oameni educaţi nu cred în ea): tuturor li s-a spus că omul a evoluat din forme inferioare de viaţă. Ca urmare, oamenii se întreabă adesea: „Care va fi pasul următor? Când va apărea ceea ce se află dincolo de om?” Unii scriitori cu imaginaţie încearcă să figureze acest pas care urmează – „Supraomul”, cum îl numesc ei; de obicei însă reuşesc doar să zugrăvească o făptură mult mai nesuferită decât omul pe care-l cunoaştem, şi apoi încearcă să găsească o compensaţie prin adăugarea unor picioare sau braţe în plus. Să presupunem însă că pasul următor ar putea fi ceva încă şi mai deosebit, faţă de ce era înainte, decât au visat ei vreodată. Nu este o ipoteză verosimilă? Cu sute de mii de ani în urmă s-au dezvoltat creaturi enorme purtând platoşe foarte grele de protecţie. Dacă ar fi urmărit cineva pe-atunci mersul evoluţiei, s-ar fi aşteptat probabil ca să apară platoşe din ce în ce mai grele. Dar s-ar fi înşelat. Viitorul avea ascunsă în mânecă o carte pe care nu o putea nimeni prevedea în timpul acela. Aveau să apară nişte animale mici, fără blană, fără platoşe, care aveau o minte mai bună cu ajutorul căreia ei aveau să devină stăpânii întregii planete. Nu numai că aveau să aibă mai multă putere decât monştrii preistorici, dar aveau să aibă un nou fel de putere. Pasul următor nu avea să fie doar diferit, întrucât această diferenţă avea să fie una de un tip nou. Curentul evoluţiei nu avea să se mai îndrepte în direcţia aşteptată, ci avea să facă o cotitură bruscă.

Mie ml se pare că cele mai răspândite presupuneri cu

privire la pasul următor fac acelaşi fel de greşeală. Oamenii prevăd (sau cel puţin îşi închipuie că prevăd) că mintea omului se va dezvolta din ce în ce mai mult şi va dobândi un control din ce în ce mai mare asupra naturii. Şi pentru că ei cred într-o anumită direcţie a curentului, îşi închipuie că lucrurile vor continua să meargă în aceeaşi direcţie. Dar eu nu mă pot împiedica să cred că pasul următor va fi cu adevărat nou şi se va îndrepta într-o direcţie la care nici n-am fi putut visa. Dacă n-ar fi aşa, nici n-ar merita să fie numit un pas nou. M-aş aştepta nu doar la o diferenţă, ci la un nou fel de diferenţă. M-aş aştepta nu doar la o schimbare, ci la o nouă metodă de a determina schimbarea. Forţând puţin lucrurile, m-aş aştepta ca următorul stadiu de evoluţie să nu fie chiar deloc un stadiu de evoluţie, evoluţia însăşi ca metodă de a produce schimbare fiind înlocuită cu altceva. Şi în fine, când se va întâmpla lucrul acesta, nu m-ar mira dacă numai foarte puţini oameni ar observa ce se întâmplă.

În această ordine de idei, convingerea creştină este că pasul următor a apărut deja şi este cu adevărat nou. Nu este o schimbare de la oameni mintoşi la oameni şi mai mintoşi: este o schimbare care se îndreaptă într-o direcţie total diferită – o schimbare de la creaturile lui Dumnezeu la fiii lui Dumnezeu. Primul caz a apărut în Palestina acum două mii de ani. Într-un fel, schimbarea nu este deloc o „evoluţie” pentru că nu e ceva care rezultă din desfăşurarea naturală a evenimentelor, ci ceva care pătrunde în natură din afara ei. Dar asta este ceva la care ar trebui să mă aştept. Am ajuns la ideea noastră despre „evoluţie” prin studierea trecutului. Dacă viitorul ne rezervă noutăţi reale, atunci este evident că ideea noastră întemeiată pe trecut nu le va putea cuprinde. Şi într-adevăr acest nou pas se deosebeşte de toate cele dinainte

nu numai pentru că vine din afara naturii, dar şi prin alte trăsături.

(1) Nu este împlinit prin reproducere sexuală. Ar trebui asta să ne mire? A fost o vreme, înainte de apariţia sexului, când dezvoltarea avea loc pe alte căi. Ca urmare, ne-am putea aştepta să vină o vreme când sexul va dispărea sau (aşa cum se şi întâmplă acum) un timp când sexul, deşi va continua să existe, va înceta să fie canalul principal de dezvoltare.

(2) în stadiile de început, organismele vil nu aveau de ales (sau aveau foarte puţin de ales) cu privire la înfăptuirea pasului nou. Progresul era, în principal, ceva care li se întâmpla, nu ceva făcut de ele. Dar pasul cel nou, pasul de la creaturi la fii, este liber ales, cel puţin într-un anumit sens. Nu este liber ales în sensul că, prin propriile noastre puteri, nu am fi putut ajunge în situaţia de a alege şi nici chiar în aceea de a ne închipui acest pas, dar este liber ales în sensul că, atunci când pasul ne este oferit, noi îl putem refuza. Putem, dacă vrem, să ne retragem, să rămânem în ograda noastră şi să lăsăm noua omenire să meargă înainte fără noi.

(3) L-am numit pe Christos „primul caz" de om nou. Desigur însă că el este mult mai mult decât atât. Nu este doar un om nou, un specimen al speciei umane, ci este *omul* cel nou. Este originea, centrul şi viaţa tuturor oamenilor noi. A intrat de bunăvoie în universul creat, aducând cu sine viaţa cea nouă, *Zoe*. (Vreau să spun o viaţă nouă pentru noi, desigur; căci acolo de unde vine, *Zoe* a existat dintotdeauna.) Iar ei transmite această viaţă nouă nu prin ereditate, ci prin ceea ce am numit „molipsirea cea bună". Orişicine o primeşte numai prin contact personal cu El. Ceilalţi oameni devin „noi" prin faptul că se află „în El".

(4) Pasul cel nou este făcut cu altă viteză decât paşii care l-au precedat. Comparată cu dezvoltarea omului pe această planetă, răspândirea creştinismului în neamul omenesc pare fulgerătoare, întrucât două mii de ani nu sunt aproape nimic în istoria universului. (Să nu uitaţi niciodată că noi suntem încă „primii creştini”. Dezbinările actuale dintre noi sunt, să sperăm, o boală a copilăriei: abia acum ne ies dinţii. Fără îndoială că lumea din afară crede tocmai contrariul, susţinând că am muri de bătrâneţe. Dar au mai crezut aşa de foarte multe ori. Iarăşi şi iarăşi s-a crezut că creştinismul este pe moarte, din cauza persecuţiilor din afară sau a descompunerii dinăuntru, din cauza ridicării mahomedanismului, din cauza progresului ştiinţelor naturii, din cauza creşterii marilor mişcări revoluţionare anticreştine. Dar lumea a fost dezamăgită de fiecare dată. Prima dezamăgire a fost legată de răstignire. Acel om a revenit la viaţă, într-un fel – şi-mi dau foarte bine seama cât de îngrozitor de nedrept trebuie să li se pară – acest lucru s-a petrecut mereu de atunci încoace. Ei continuă să ucidă ceea ce El a început şi, de fiecare dată, chiar în timp ce-i bătătoresc ţărâna de pe mormânt, află deodată că creştinismul este încă în viaţă şi chiar că a izbucnit în altă parte. Nu-i de mirare că ne urăsc.)

(5) Miza este mare. Printr-un eşec în stadiile de început, o făptură pierdea, cel mult, cei câţiva ani ai vieţii sale pământeşti; de foarte multe ori nu pierdea nici măcar atât. Printr-un eşec în stadiul de faţă, pierdem o valoare care este, în sensul cel mai strict ai cuvântului, nemărginită. Deoarece acum a venit momentul critic. Veac după veac, Dumnezeu a călăuzit natura până a ajuns să producă făpturi care pot (dacă vor) să părăsească natura, transformate în „dumnezei”. Vor accepta ele oare acest

lucru? într-un fel, situaţia este asemănătoare cu criza naşterii. Până când nu ne ridicăm şi-l urmăm pe Christos, suntem încă părţi din natură, rămânem încă în pântecele marii noastre mame. Sarcina ei a fost purtată vreme îndelungată, a fost dureroasă şi plină de spaime, dar acum a ajuns la punctul culminant. A sosit momentul cel mare. Totul este pregătit. A sosit şi Doctorul. Va decurge oare naşterea „aşa cum trebuie”? Există însă, bineînţeles, o deosebire importantă faţă de o naştere obişnuită. Într-o naştere obişnuită, copilul nu prea are de ales, în timp ce aici copilul poate alege. Mă întreb ce ar face un prime obişnuit dacă ar putea alege. Ar putea prefera să rămână în pântecele mamei sale, la întuneric, căldură şi adăpost. Căci, bineînţeles, el s-ar gândi că pântecele înseamnă siguranţă. Dar tocmai aşa ar greşi, pentru că, dacă rămâne acolo, pruncul va muri.

În concepţia creştină pasul cel nou a fost făcut şi continuă să fie făcut. Oamenii noi sunt deja împrăştiaţi ici şi colo peste tot pământul. Unii, aşa cum am mai spus, sunt greu de recunoscut; dar alţii pot fi recunoscuţi. îi întâlneşti când şi când. Chiar şi vocile şi feţele lor sunt deosebite de ale noastre: sunt mai puternice, mai liniştite, mai fericite, mai radioase. Ei încep drumul de acolo de unde cei mai mulţi dintre noi I-au părăsit. Eu cred că pot fi recunoscuţi, dar trebuie să ştii ce cauţi. Nu vor semăna prea mult cu ideea pe care ţi-ai format-o din ceea ce ai citit despre „oamenii religioşi”. Ei nu-ţi atrag atenţia asupra lor. Ai impresia că tu te porţi bine cu ei în timp ce, de fapt, ei sunt cei care se poartă bine cu tine. Te iubesc mai mult decât o fac alţi oameni, dar au mai puţină nevoie de tine decât ceilalţi. (Trebuie să depăşim dorinţa ca alţii să aibă nevoie de noi; unii oameni destul de buni, mai ales femei, rezistă greu acestei tentaţii.) De obicei oamenii noi par să dispună

de mult timp şi te întrebi de unde le vine tot timpul ăsta. Dacă ai recunoscut pe vreunul din ei, pe următorul îl vei recunoaşte mult mai uşor. Şi am o puternică bănuială (dar cum aş putea fi sigur?) că ei se recunosc unii pe alţii imediat şi negreşit, depăşind orice barieră de culoare a pielii, sex, clasă, vârstă şi chiar credinţă. În acest sens, a deveni sfânt este ca şi cum ai deveni membru al unei societăţi secrete. Folosind un limbaj mai vulgar, trebuie să fie ceva foarte nostim.

Nu trebuie însă să credem că oamenii noi sunt cu toţii asemănători, în sensul obişnuit al cuvântului. Multe dintre lucrurile pe care le-am spus în această ultimă carte ar putea sugera acest lucru. A deveni oameni noi înseamnă a pierde ceea ce numim „noi înşine”.

Trebuie să ieşim din noi şi să intrăm în Christos. Voinţa lui trebuie să devină a noastră şi trebuie să gândim cum gândeşte el, să „avem gândirea lui Christos”, aşa cum spune Biblia. Dacă Christos este unul, şi dacă el va fi „În „noi toţi, ar trebui oare să fim cu toţii la fel? Aşa ar părea să fie, dar de fapt nu este aşa.

E greu să găsim aici o comparaţie potrivită, deoarece nu există două lucruri legate între ele aşa cum Creatorul este legat de creaturile sale. Voi încerca totuşi două ilustraţii foarte imperfecte care ar putea oferi un indiciu cu privire la adevăr. Închipuiţi-vă un grup de oameni care au trăit întotdeauna în întuneric. Ajungeţi între ei şi încercaţi să le explicaţi cum este lumina. Aţi putea să le spuneţi că dacă ies la lumină, acea lumină va cădea asupra lor, va fi reflectată de ei şi în felul acesta ei vor deveni ceea ce noi numim vizibili. N-ar fi oare posibil ca ei să-şi închipuie că, întrucât toţi au primit aceeaşi lumină şi au reacţionat în acelaşi fel (adică reflectând-o), vor arăta toţi la fel? Pe câtă vreme noi ştim că, de fapt, tocmai lumina va scoate la

iveală deosebirile dintre ei. Sau, iarăşi, să presupunem că există o persoană care nu ştie nimic despre sarea de bucătărie. îi daţi să guste câteva grăunţe de sare şi el simte un gust puternic, particular. îi spuneţi atunci că în ţara voastră lumea pune sare în tot ce găteşte. S-ar putea ca el să răspundă aşa: „În acest caz cred că toată mâncarea voastră are acelaşi gust, pentru că gustul substanţei pe care mi-aţi dat-o este atât de puternic încât va elimina gustul oricărui aliment". Dar noi ştim că de fapt sarea are un efect contrar, pentru că, departe de a anihila gustul oului, ori al ficatului, ori al verzei, ea scoate la iveală gustul lor. Alimentele nu-şi arată adevăratul gust decât după ce li se adaugă sarea. [Desigur, după cum v-am prevenit, această comparaţie nu este prea bună, pentru că adăugarea de prea multă sare poate în cele din urmă anula gustul mâncării, în timp ce gustul unei personalităţi umane nu poate fi anulat dacă în ea se află prea mult din Christos. Fac şi eu ce pot pentru a găsi o comparaţie acceptabilă.)

Cam aşa se petrec lucrurile cu Christos şi cu noi. Cu cât eliminăm mai mult din ceea ce numim „noi înşine" şi îl lăsăm pe Christos să ne preia, cu atât devenim mai adevărat noi înşine. Christos este atât de mare încât chiar milioane şi milioane de „mici Christoşi", diferiţi între ei, nu-l pot exprima pe de-a-ntregul. El i-a făcut pe toţi. El i-a inventat – aşa cum un creator inventă personajele unui roman – pe toţi cei destinaţi a îi oameni diferiţi ca tine şi ca mine. În acest sens, adevăratele noastre fiinţe ne aşteaptă toate în el. Încercarea de „a fi eu însumi" n-are niciun rost fără el. Cu cât mă împotrivesc lui şi încerc să trăiesc de unul singur, cu atât mai mult ajung să fiu dominat de propria mea ereditate, de educaţia mea, de mediul în care trăiesc şi de dorinţele mele naturale. De fapt, ceea ce numesc cu atâta mândrie „eu însumi" devine

doar un loc de întâlnire pentru şiruri de evenimente pe care nu le-am pornit şi nici nu le pot opri. Ceea ce eu numesc „dorinţele mele” sunt de fapt doar dorinţele stârnite de organismul meu fizic, sau pompate în mine de gândurile altor oameni, sau chiar sugerate mie de către diavoli, O omletă, ceva alcool şi o noapte bine dormită vor fi adevăratele origini ale hotărârii – care mă laud că-mi aparţine şi că demonstrează foarte personalul şi înaltul meu discernământ – de a face dragoste cu fata necunoscută care stă în faţa mea într-un compartiment de tren. Propaganda va fi adevărata origine a aşa-ziselor mele idei personale în politică. În starea mea naturală, eu nu prea sunt o persoană atât de grozavă cum îmi place să cred: cea mai mare parte din ceea ce numesc „eu” poate fi lesne explicată. De abia atunci când mă întorc spre Christos, când mă predau personalităţii lui, încep şi eu să am o personalitate proprie.

Am spus la început că în Dumnezeu sunt personalităţi. Voi merge acum mai departe. Nu există nicăieri altundeva personalităţi adevărate. Până ce nu te-ai predat lui Dumnezeu nu vei avea o fiinţă proprie adevărată. Uniformitatea poate fi găsită la cei mai mulţi oameni „naturali”, nu şi la cei care se predau lui Christos. Câtă asemănare monotonă este între toţi marii tirani şi cuceritori şi câtă deosebire admirabilă este între sfinţi!

Dăruirea sinelui trebuie să fie însă reală. Trebuie să te dăruieşti „orbeşte”. Christos îţi va oferi într-adevăr o personalitate adevărată, dar nu de dragul ei trebuie să te întorci spre el. Nici nu te poţi apropia de el atâta timp cât ceea ce te preocupă la tine este propria ta personalitate. Veritabilul prim pas este să cauţi să uiţi cu totul de tine însuţi. Fiinţa ta adevărată, nouă (care este a lui Chiistos ca şi a ta, şi este a ta tocmai fiindcă este a lui) nu va apărea

atâta vreme cât umbli după ea. Va apărea când vei umbla după El. Sună ciudat? Acelaşi principiu este valabil, cum ştiţi, pentru chestiuni mai obişnuite. Chiar şi în viaţa socială, nu vei face o impresie bună altora până ce nu încetezi să te gândeşti la impresia pe care o faci. Chiar şi în literatură şi artă, niciun om care este preocupat de originalitate nu va fi vreodată original; în timp ce, dacă încerci pur şi simplu să spui adevărul (fără să-ţi pese câtuşi de puţin de câte ori a mai fost spus înainte), vei deveni original de nouă ori din zece, fără măcar să-ţi dai seama. Principiul acesta se aplică în toate împrejurările vieţii. Renunţă la tine şi-ţi vei descoperi adevărata fiinţă. Pierde-ţi viaţa şi o vei salva. Supune-te morţii, moartea ambiţiilor şi a dorinţelor tale de fiecare zi şi, în final, moartea întregului tău corp, supune-te ei cu fiecare fibră a fiinţei tale, şi vei afla viaţa veşnică. Nu păstra nimic pentru tine. Nimic din ceea ce n-ai dăruit nu-ţi va aparţine cu adevărat. Nimic din ceea ce n-a murit din tine nu se va ridica vreodată din morţi. Caută numai la tine însuţi şi vei afla până la urmă doar ură, singurătate, disperare, furie, pieire şi descompunere. Priveşte însă la Chiistos: îl vei găsi pe el şi vei găsi totul odată cu el.

Cuprins

Prefaţă 5
CARTEA ÎNTÂI
Bine şi rău, o cheie pentru înţelegerea universului
Legea Naturii Umane 19
Câteva obiecţii 26
Realitatea legii 34
Ce se află în spatele legii 41
Avem motiv să fim neliniştiţi 48
CARTEA A DOUA Ce cred creştinii
Concepţiile rivale despre Dumnezeu 57

Invazia 62
Alternativa şocantă 70
Căinţa desăvârşită 78
Concluzia practică 86
CARTEA A TREIA Purtarea creştină
Cele trei părţi ale moralei 97
„Virtuţile cardinale” 105
Morală socială 111
Morală şi psihanaliză 118
Morală sexuală 125
Căsătoria creştină 136
Iertarea 149
Păcatul cel mare 156
Caritatea 166
Speranţa 171
Credinţa 176
Credinţa 183
CARTEA A PATRA
Dincolo de personalitate sau primii paşi în doctrina Treimii
Facere şi naştere 193
Dumnezeu în trei persoane 201
Timp şi dincolo de timp 208
Molipsirea cea bună 215
Încăpăţânaţii soldăţei de plumb 222
Două observaţii 227
Să ne prefacem 232
Este greu sau uşor să fii creştin? 241
Evaluarea costului 248
Lume cumsecade sau oameni noi 255
Oamenii noi 268
Redactor DRAGOŞ DODU Tehn oredactor DOINA ELENA PODARU Corector

HORIA GANESCU Apărut 2004
BUCUREŞTI – ROMÂNIA Tipărit la C.N.I. „CORESI” S.A.

— Pentru a scurta această expunere când am dat-o pe calea undelor, am menţionat doar concepţia materialistă şi concepţia religioasă. Dar pentru a fi completă, ar trebui să menţionez concepţia intermediară, denumită filosofia elanului vital, sau evoluţionism creator, sau evoluţionism emergent. Prezentările cele mai inteligente ale acesteia apar în lucrările lui Bernard Shaw, iar cele mai profunde se regăsesc în cele ale lui Bergson. Cei care susţin această concepţie spun că micile variaţii prin care viaţa pe această planetă a „evoluai” de la formele cele mai elementare până la om nu s-au datorat întâmplării, ci „străduinţei” sau „intenţiei” unui elan vital. Pe oamenii care spun asta trebuie să-i întrebăm dacă prin elan vital ei înţeleg sau nu ceva care gin deşte. Dacă da, atunci „o gândire care iniţiază viaţa şi o conduce spre desăvârşire” este într-adevăr un Dumnezeu, şi concepţia lor este astfel identică cu cea religioasă. Dacă nu, atunci ce rost are să se spună că ceva care nu gândeşte „se străduie” sau are „intenţii”? Asta mi se pare fatal pentru concepţia lor. Un motiv pentru care oamenii găsesc atât de atrăgător evoluţionismul creator este că le oferă mare parte din confortul emoţional